

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Přírodovědecká fakulta
Katedra demografie a geodemografie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2016

Bc. Gabriela Kociánová

**Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta**

Demografie

Bc. Gabriela Kociánová

Plodnost a předškolní péče o děti v České republice a vybraných zemích Evropy

Fertility and preschool childcare in the Czech Republic and chosen European countries

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Olga Kurtinová, Ph.D.

Praha, 2016

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 28. 07. 2016

Podpis:

Mé poděkování patří RNDr. Olze Kurtinové, Ph.D. za odborné vedení této diplomové práce, cenné rady a připomínky a trpělivost při vedení této práce. Také bych chtěla poděkovat všem blízkým, kteří mě v průběhu studia podporovali.

Plodnost a předškolní péče o děti v České republice a vybraných zemích Evropy

Abstrakt

Cílem této práce je srovnat úroveň plodnosti a dostupnosti předškolní péče o děti v České republice a ve vybraných státech v letech 1998–2014, a zároveň zhodnotit postavení ČR v rámci vybraných států. Dílčím cílem práce je zhodnocení dosažení Barcelonských cílů ve vybraných zemích. Na základě typologie rodinné politiky jsou vybrány následující státy – Francie, Švédsko, Velká Británie, Portugalsko a Rakousko. V práci jsou analyzována primárně data dostupná z Human Fertility Database, databáze Eurostatu a OECD Family Database pomocí ukazatele úhrnné plodnosti, metody dekompozice obecné míry plodnosti a míry účasti na vzdělávání. Pro rok 2011 jsou počítány i indexy, které hodnotí postavení vybraných zemí v rámci rodinné politiky a předškolní péče o děti. Dle úrovně plodnosti se vymezují dvě skupiny států, Francie, Švédsko a Velká Británie s vyšší úrovní plodnosti a Rakousko, Portugalsko a Česká republika s nižší úrovní plodnosti. Výsledky ukazují, že předškolní péče o děti je dostupnější pro děti mladší tří let ve Francii, Velké Británii, Švédsku a Portugalsku. Pro děti starší tří let je dostupnost předškolní péče o děti ve studovaných zemích relativně vyrovnaná, s výjimkou České republiky. Česká republika v rámci ostatních vybraných zemí v indexech hodnotící předškolní péči o děti zaostává.

Klíčová slova: Plodnost, předškolní péče o děti, rodinná politika, Česká republika, Francie, Švédsko, Velká Británie, Portugalsko, Rakousko

Fertility and preschool childcare in the Czech Republic and chosen European countries

Abstract

The objective of this study is to compare level of fertility and accessibility of childcare in the Czech Republic and chosen countries during period 1998–2014, and also to evaluate Czech Republic among chosen states. Furthermore aim of this study is also to evaluate whether the Barcelona Targets in childcare are in the chosen states met. Countries for this study were chosen on the basis of typology of family policy, they include France, Sweden, the United Kingdom, Portugal and Austria. Data used in this study are primarily from the Human Fertility Database, Eurostat Database, and OECD Family Database. For analyzing fertility and accessibility of childcare are used mainly indicators of the total fertility rate, decomposition of general fertility rate and enrollment rates in pre–primary education. Moreover indexes summarizing key features of family policies and preschool childcare are computed for year 2011. In the context of level of fertility two groups of countries are defined. France, the United Kingdom and Sweden are countries with higher level of fertility while Austria, Portugal and the Czech Republic are countries with lower level of fertility. Concerning the level of accessibility of preschool childcare, in France, Sweden, the United Kingdom and Portugal childcare is more accessible for children younger than three years then in other studied countries. The accessibility of preschool childcare for children older than three years is relatively balanced among studied countries with the exception of the Czech Republic. In the computed indexes the Czech Republic falls behind other studied countries in indexes evaluating preschool childcare.

Key words: Fertility, childcare, family policy, the Czech Republic, France, Sweden, the United Kingdom, Portugal, Austria

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	8
SEZNAM TABULEK	9
SEZNAM OBRÁZKŮ	10
1 Úvod	12
2 Teoretická východiska práce	14
2.1 Základní pojmy a klasifikace vzdělávání	14
2.2 Raná péče a předškolní vzdělávání dětí	14
2.2.1 Klasifikace vzdělávání ISCED 1997 a ISCED 2011.....	15
2.2.2 Definice živě narozeného dítěte	16
2.2.3 Definice rodinné politiky	17
2.3 Přehled relevantní literatury	18
2.4 Zdroje dat	19
2.5 Metodika analýzy plodnosti a dostupnosti předškolní péče o děti	22
2.6 Teorie nízké plodnosti.....	24
3 Populační vývoj se zaměřením na plodnost v České republice a ve vybraných zemích	28
3.1 Populační vývoj ve vybraných zemích.....	28
3.2 Vývoj plodnosti ve vybraných zemích.....	31
3.3 Dekompozice obecných měř plodnosti pro vybrané země.....	41
4 Předškolní péče o děti a rodinná politika ve vybraných zemích	48
4.1 Vazba předškolní péče o děti na rodinnou politiku	48
4.1.1 Typologie rodinné politiky	48
4.1.2 Srovnání rodinné politiky jednotlivých států	51
4.1.3 Skloubení práce a péče o děti.....	55
4.2 Systém předškolní péče o děti.....	63
4.2.1 v České republice	63
4.2.1.1 Jednotlivé typy zařízení a jejich zřizovatelé.....	63
4.2.1.2 Financování předškolní péče	67
4.2.2 ve Francii.....	68
4.2.3 v Rakousku.....	70

4.2.4	ve Švédsku	70
4.2.5	v Portugalsku.....	71
4.2.6	ve Velké Británii	72
4.3	Srovnání dostupnosti předškolní péče o děti	74
4.3.1	Dostupnost formální péče o děti a ECEC.....	75
4.3.2	Indexy zhodnocující předškolní péči a rodinnou politiku	84
5	Závěr	88
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	90
	SEZNAM LEGISLATIVNÍCH ZDROJŮ	98
	SEZNAM ZDROJŮ DAT.....	100
	PŘÍLOHA A	102
	PŘÍLOHA B	109

SEZNAM ZKRATEK

ČSÚ	Český statistický úřad
ECEC	Early Childhood Education and Care – péče a vzdělání v raném věku
EU	Evropská unie
EU–SILC	Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností
HDP	Hrubý domácí produkt
HFD	Human Fertility Database
ILO	International Labour Organization – Mezinárodní organizace práce
ISCED	International Standard Classification of Education – Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání
MŠ	Mateřská škola
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PPT	The postponement transition – „posun životních startů“
SDT	Second Demographic Transition – Druhý demografický přechod
TFR	Total fertility rate – úhrnná plodnost
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu
ÚZIS	Ústav zdravotnické statistiky a informací
VÚPSV	Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
WHO	World health organization – Světová zdravotnická organizace

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Kvocient kojenecké úmrtnosti, vybrané státy, 1998–2013, v %	30
Tabulka 2: Dekompozice obecných měr plodnosti v jednotlivých zemích mezi lety 1998 a 2011, vybrané státy.....	43
Tabulka 3: Dekompozice obecných měr plodnosti mezi ČR a jednotlivými zeměmi, 2011	47
Tabulka 4: Počet týdnů mateřské dovolené, vybrané státy, vybrané roky, v týdnech	53
Tabulka 5: Počet týdnů placené rodičovské dovolené, vybrané státy, vybrané roky, v týdnech .	53
Tabulka 6: Počet týdnů placené rodičovské dovolené pro otce, vybrané státy, vybrané roky, v týdnech	54
Tabulka 7: Míra mateřské zaměstnanosti podle nejmladšího dítěte ve věku 0 až 2 roky, vybrané státy, 2005–2013, v %	58
Tabulka 8: Míra mateřské zaměstnanosti podle nejmladšího dítěte ve věku 3 až 5 let, vybrané státy, 2005–2013, v %	59
Tabulka 9: Počet mateřských škol podle zřizovatele, Česká republika, 1999/00 až 2014/15.....	64
Tabulka 10: Počet jeselských zařízení a počet míst, Česká republika, 1997-2012, (k 31.12.) ...	66
Tabulka 11: Počet dětských skupin a celková kapacita podle krajů, Česká republika, 2016, k 3. 7. 2016.....	66
Tabulka 12: Počet dětí na učitele, vybrané státy, 2013, ISCED 02	75
Tabulka 13: Podíl dětí účastnících se vzdělávání podle věku, Rakousko, Švédsko a Velká Británie, 2013 a 2014, ISCED 01 (rozvoj vzdělávání v raném dětství), v %	83
Tabulka 14: Podíl dětí na účastnících se vzdělávání podle věku, vybrané státy, 2013 a 2014, ISCED 02 (pre-primární vzdělávání), v %	83
Tabulka 15: Vstupní data pro výpočet indexů v rámci ECEC, vybrané státy, 2011	85
Tabulka 16: Vstupní data pro výpočet indexů v rámci pracovní doby, vybrané státy, 2011	86
Tabulka 17: Vstupní data pro výpočet indexů v rámci pracovní doby, vybrané státy, 2011	87
Tabulka 18: Výsledné subindexy a index A, vybrané státy, 2011	87

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Podíl žen ve věku 15–49 let, vybrané státy, 1998–2014, v %.....	29
Obrázek 2: Míra úmrtnosti dětí ve věku 0–6 let, vybrané státy, 1998–2014, %.....	31
Obrázek 3: Úhrnná plodnost, vybrané státy, 1998–2014.....	32
Obrázek 4: Úhrnná plodnost (TFR), tempo-adjusted TFR (adj TFR), parity and age-adjusted TFR (PATFR), Česká republika, Švédsko, Portugalsko, Rakousko, 1998–2014..	34
Obrázek 5: Míry plodnosti podle věku matky při narození dítěte, vybrané státy, vybrané roky 1998–2014.....	36
Obrázek 6: Úhrnná plodnost podle pořadí narození dítěte, vybrané země, 1998–2014	38
Obrázek 7: Podíl živě narozených dětí mimo manželství, vybrané státy, 1998–2014, v %	40
Obrázek 8: Podíl živě narozených dětí podle nejvyššího dosaženého vzdělání matky, vybrané státy, 2007–2014, v %	41
Obrázek 9: Obecná míra plodnosti, vybrané státy, 1998–2014, v %	42
Obrázek 10: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Česká republika.....	43
Obrázek 11: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Rakousko.....	44
Obrázek 12: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Švédsko	45
Obrázek 13: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Velká Británie	45
Obrázek 14: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Francie.....	46
Obrázek 15: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Portugalsko.....	46
Obrázek 16: Veřejné výdaje na mateřskou a rodičovskou dovolenou, vybrané státy, 1998–2011 (v % HDP).....	54
Obrázek 17: Podíl zaměstnaných žen ve věku 15–64 let, vybrané státy, 1998–2015, v %	56

Obrázek 18: Podíl částečných úvazků k úplným úvazkům žen ve věku 25–49 let, vybrané státy, 1998–2015, v %	57
Obrázek 19: Q3 Shledáváte osobně velmi složité, složité, docela jednoduché či velmi jednoduché skloubení práce a rodinného života?, vybrané státy, 2008, v %	60
Obrázek 20: Q5_C Lepší dostupnost částečných úvazků by mělo mít jakou prioritu v rámci rodinné politiky vaší země?, vybrané státy, 2008, v %	60
Obrázek 21: Q6 Jaká je nejlepší forma péče o děti předškolního věku (první část odpovědi, formální péče)?, vybrané státy, 2008, v %	61
Obrázek 22: Q6 Jaká je nejlepší forma péče o děti předškolního věku (druhá část odpovědi, neformální péče)?, vybrané státy, 2008, v %	62
Obrázek 23: Q5_D Lepší dostupnost a variabilita péče o předškolní děti by mělo mít jakou prioritu?, vybrané státy, 2008, v %	62
Obrázek 24: Výdaje na mateřské školy v České republice, 2003–2014, v % a v % HDP	68
Obrázek 25: Podíl dětí mladších tří let ve formální péči podle počtu hodin týdně, ve vybraných zemích, ve vybraných letech, v %	77
Obrázek 26: Podíl dětí od tří let do nástupu k povinné školní docházce ve formální péči podle počtu hodin týdně, ve vybraných zemích, ve vybraných letech, v %	78
Obrázek 27: Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí do tří let, vybrané státy, 1998–2012, ISCED 97, v %	79
Obrázek 28: Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku tří let, vybrané státy, 1998–2012, ISCED 97, v %	80
Obrázek 29: Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku čtyř let, vybrané státy, 1998–2012, ISCED 97, v %	81
Obrázek 30: Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku pěti let, vybrané státy, 1998–2012, ISCED 97, v %	82
Obrázek 31: Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku šesti let, vybrané státy, 1998–2012, ISCED 97, v %	82

Kapitola 1

Úvod

Druhá polovina 20. století je charakteristická nejen zlepšujícími se úmrtnostními poměry v ekonomicky vyspělých zemích, ale i nebyvale nízkou intenzitou plodnosti, která ve většině zemí přispěla k populačnímu stárnutí. Problematika nízké úrovně plodnosti je dávana do spojitosti s mnoha aspekty působícími na demografickou reprodukci, např. hospodářským růstem, životním stylem nebo státem blahobytu. Je pravděpodobné, že nízká úroveň plodnosti je výsledkem spolupůsobení mnoha faktorů, které lze jen stěží oddělit, proto se tato práce zaměřuje jen na jeden z nich a vychází z hypotézy, že dostupnost předškolní péče o děti v ekonomicky vyspělých zemích ovlivňuje výši plodnosti. Rindfuss a kol. (2010), Castles (2003), Ermisch (1989) a Blau a Robins (1989) poukazují na fakt, že jakmile se péče o děti předškolního věku stane více kapacitně i cenově dostupnou a společensky přijatelnou, antinatalitní efekty nárůstu vzdělanosti a zaměstnanosti žen se ve společnosti sníží.

Z dané hypotézy pak vycházejí jednotlivé cíle práce. Prvním cílem diplomové práce je srovnání úrovně plodnosti ve vybraných státech a dostupnosti předškolní péče o děti v rozmezí let 1998 až 2014. Cílem je zjistit, v čem se jednotlivé vybrané země odlišují a v jakých aspektech si jsou naopak podobné. Druhým cílem je zhodnotit postavení České republiky v rámci úrovně plodnosti a dostupnosti předškolní péče a vzdělávání o děti mezi ostatními vybranými státy. Posledním klíčovým cílem diplomové práce je pak zhodnocení, zda bylo v jednotlivých zemích dosaženo tzv. Barcelonských cílů.

Jednotlivé země, se kterými je Česká republika srovnávána, jsou pro tuto práci vybrány na základě typologie rodinné politiky dle Thomase Bahleho (2008), který svou typologii sestavil na základě srovnávací analýzy pro členské státy EU 25 zahrnující jak stávající poznatky o rodině, tak vývoj kulturní a samotné rodinné politiky. Pro tuto práci jsou vybráni zástupci z každého typu rodinné politiky této klasifikace – Francie, Švédsko, Velká Británie, Rakousko a Portugalsko. Časový horizont práce je ohraničený klasifikací vzdělávání ISCED, je tedy započat rokem 1998 a ukončen nejaktuálnějšími daty pro jednotlivé státy, nejčastěji rokem 2014.

Data, která jsou použita, jsou čerpána zejména z databáze Eurostatu, Human Fertility Database a OECD Family Database, jelikož tyto zdroje dat poskytují aktuální a srovnatelná data pro potřeby této práce. Standardní statistické, analytické a demografické metody jsou aplikovány nejen pro srovnání plodnosti, ale i pro porovnání dostupnosti péče o děti. V případě analýzy odlišností v úrovni plodnosti ve studovaných zemích patří ke klíčovým ukazatelům úhrnná plodnost a metoda dekompozice obecných měř plodnosti. V otázce předškolní péče o děti jsou pak použity ukazatele podílové a také míra účasti na vzdělávání dětí předškolního věku. Pro celkové zhodnocení péče o děti předškolního věku v rámci rodinné politiky studovaných zemí byly použity indexy, které srovnávají vybrané státy v oblasti rodinné politiky a předškolní péče o děti v roce 2011.

Pokud jde o strukturu práce, druhá kapitola se věnuje teoretickým východiskům práce. Jsou zde definovány základní pojmy, použité metody a zdroje dat. V rámci kapitoly jsou popsány i základní teorie nízké plodnosti. Třetí kapitola se zabývá analýzou vývoje plodnosti, srovnává populační vývoj v aspektech plodnosti a také se zabývá dekompozicí obecných měř plodnosti. Čtvrtá kapitola se v detailech zabývá skloubením práce a péče o děti předškolního věku, rodinnou politikou, systémy předškolní péče v jednotlivých zemích a dostupností této péče. V neposlední řadě jsou také diskutovány vypočítané indexy.

Kapitola 2

Teoretická východiska práce

V rámci kapitoly jsou definovány klíčové pojmy používané v práci, jak pojmosloví týkající se předškolního vzdělávání, tak i definice živě narozeného dítěte pro analýzu plodnosti. Definována je i rodinná politika. Pozornost je věnována i klasifikaci vzdělávání, které poskytují rámec pro datové zdroje. Dále je diskutována relevantní literatura týkající se předškolní péče o děti, jedná se o vybrané monografie i studie z českého prostředí i zahraničí. V této podkapitole jsou taktéž detailně popsány zdroje použitých dat, přičemž jsou diskutována jejich případná omezení a aplikované metody. V neposlední řadě jsou v této kapitole popsány teorie nízké plodnosti, které jsou klíčovým teoretickým rámcem pro studium plodnosti v evropských a dalších vyspělých zemích světa.

2.1 Základní pojmy a klasifikace vzdělávání

Předškolní péče o děti je ve vyspělých zemích nedílnou součástí služeb, které jsou v ekonomice poskytovány. Proto není překvapivé, že většina jejich obyvatel má konkrétní představu, co služby předškolní péče zahrnují. Nicméně jednotlivé představy se mohou lišit, a nejen proto se tato podkapitola zaměřuje na vysvětlení pojmů rané péče a předškolního vzdělávání dětí. V rámci podkapitoly je specifikována i mezinárodní klasifikace vzdělávání ISCED (1997 a 2011), definice živě narozeného dítěte a je definována rodinná politika.

2.2 Raná péče a předškolní vzdělávání dětí

Přestože zodpovědnost za systém předškolního vzdělávání a péče o děti nesou jednotlivé národní státy, je tato problematika monitorována v rámci nadnárodními organizacemi OECD a EU. V mezinárodním kontextu se využívá označení „Early Childhood Education and Care“ (dále ECEC), které můžeme přeložit jako péče a vzdělání v raném věku (Syslová a kol. 2014, s. 15).

ECEC je definován jako veřejně dotované a akreditované zařízení pro děti do věku povinné školní docházky. V pojmu jsou zahrnuta slova péče a vzdělání, aby bylo zdůrazněno, že služby pro nejmladší děti mohou skloubit péči, vzdělávání i výchovu (European Commission 2009, s. 7). Vzhledem k odlišným přístupům vybraných států ke vzdělání a péči o děti je nutné rozlišovat služby pro nejmladší děti a mladší děti. ECEC služby pro nejmladší děti jsou zařízení pečující o děti ve věku 0-3 let, pokud není řečeno jinak. Dále pak ECEC služby pro mladší děti jsou zařízení vzdělávající děti ve věku od 3 let do věku povinné školní docházky, který se v jednotlivých státech může lišit (European Parliament 2013).

Struktury a definice péče o děti do nástupu k povinné školní docházce se v České republice v průběhu posledních desetiletí měnily (Syslová a kol. 2014, s. 16). Součástí školské soustavy jako školská zařízení byly od roku 1960 jesle i mateřské školy, kde jesle pečovaly o všestranný rozvoj dětí od nejtělejšího věku do tří let a mateřské školy od tří let do věku nástupu k povinné školní docházce (186/1960 Sb.). Jesle nejsou považovány v ČR za školské zařízení od roku 2004 (561/2004 Sb.), až do roku 2012 působily pod záštitou Ministerstva zdravotnictví, kdy byly přeřazeny Ministerstvem práce a sociálních věcí (Syslová a kol. 2014, s. 17). Mateřské školy se s novým školským zákonem z roku 2004 staly školami a tedy první částí vzdělávací soustavy (561/2004 Sb.)¹.

Pro sladění mezinárodní terminologie ECEC a českého prostředí předškolní péče o děti používá Syslová a kol. (2014) v publikaci *Péče a vzdělávání dětí v raném věku* termíny *raná péče* a *předškolní vzdělávání*. *Raná péče* vymezuje výchovu dětí v zařízeních do tří let a *předškolní vzdělávání* pak výchovu a vzdělávání dětí od tří let do šesti let (Syslová a kol. 2014, s. 17). Tyto termíny jsou v českém prostředí srozumitelné, z tohoto důvodu je bude tato práce také používat. V rámci mezinárodních srovnání se také používají klasifikace vzdělávání, které práce také využívá.

V práci je také používán termín *formální péče o děti*, který zahrnuje péči o nejmladší děti poskytovanou mimo rodinu, jedná se tedy o jesle, mateřské školy, ale i registrované chůvy. Zatímco neformální péče je typicky poskytována předškolním dětem v rodinném kruhu, tedy matkami či otci v rámci rodičovské dovolené anebo prarodiči či ostatními členy rodiny (Janta, 2014). V mezinárodním srovnání se však definice těchto typů mohou mírně odlišovat (OECD, 2014).

2.2.1 Klasifikace vzdělávání ISCED 1997 a ISCED 2011

Mezinárodní klasifikace vzdělávání ISCED (International Standard Classification of Education) byla vytvořena v rámci organizace UNESCO na počátku 70. let jako vhodný nástroj pro sběr, zpracování a prezentování statistických dat, zaměřených na vzdělávání, jak pro národní státy, tak pro mezinárodní srovnání (UNESCO, 2006). Tato práce pracuje s revizemi klasifikace ISCED 1997 a 2011, jelikož zachycují sledované období 1998 až 2014.

¹ Obrázek A1 v příloze zobrazuje schéma dnešní vzdělávací soustavy v ČR, včetně zařazení do klasifikace vzdělávání ISCED 1997.

Klasifikace ISCED 1997 má celkem sedm úrovní vzdělání, v této práci bude používána pouze úroveň ISCED 0. V klasifikaci ISCED 1997 je tato úroveň nazývána pre-primární vzdělávání a je definována jako počáteční stádium organizovaného vzdělávání a slouží jako most mezi domácím a školním prostředím (UNESCO, 2006).

Pre-primární vzdělávání je definováno čtyřmi hlavními kritérii. Zaprvé by zařízení mělo poskytovat program s vzdělávacím charakterem, dále by mělo zařízení fungovat v budovách tomu určených jako je mateřská školka nebo dětská centra, nikoliv však v domácím prostředí. Minimálním věkem dětí jsou tři roky, jelikož mladší děti nesplňují vzdělávací kritéria pro ISCED klasifikaci. Posledním kritériem je maximální věk dětí, který závisí na legislativě dané země, a je určen věkem pro vstup do základního vzdělávání (UNESCO, 2006). Doplňujícím kritériem je pedagogická kvalifikace personálu v zemích, kde existuje tento požadavek, pro odlišení pre-primárního vzdělávání a zařízení rané péče, jako jsou například jesle. Navíc tato úroveň vzdělávání zahrnuje i zařízení pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. V tomto případě není specifikována horní hranice věku dětí (UNESCO, 2006). Data použitá v této práci, která se týkají předškolní péče o děti za období 1998–2012, jsou klasifikována touto definicí z ISCED 1997.

V listopadu 2011 byla přijata revize klasifikace ISCED, která mimo jiné přináší změny i do klasifikace předškolního vzdělávání (Obrázek A2). Úroveň ISCED 0, nesoucí název vzdělávání v raném dětství, zahrnuje programy, které obsahují prvky se záměrným vzdělávacím cílem dětí předškolního věku. Tyto programy cílí k rozvoji sociálních a emočních dovedností, klíčových k účasti ve škole i společnosti. V ISCED 2011 jsou dvě kategorie úrovně ISCED 0. Úroveň ISCED 01, označena jako rozvoj vzdělávání v raném dětství, poskytuje vzdělávání nejmladším dětem ve věku 0-2 roky. Druhou kategorií je úroveň ISCED 02 s názvem pre-primární vzdělávání, určená pro děti od tří let do nástupu k základnímu vzdělání (UNESCO, 2012; ČSÚ, 2016a).

Hlavními kritérii klasifikace ISCED 2011 pro úroveň vzdělávání v raném dětství jsou vzdělávací charakteristiky programu, institucionální kontext, obvyklá cílová věková skupina dětí a intenzita programu/délka trvání programu, která musí být nejméně 2 hodiny vzdělávacích aktivit za den a 100 dní vzdělávacích aktivit za rok. Mezi vedlejší kritéria patří kvalifikace personálu, existence regulačního rámce a fakt, že vzdělávání v raném dětství není obvykle součástí povinného vzdělání (UNESCO, 2012; ČSÚ, 2016a). Do klasifikace ISCED nejsou zařazeny služby péče o děti pokud neexistuje zřejmý vzdělávací program, proto nejsou zařízení péče o děti typu jeslí nebo „daycare“ do klasifikace zařazeny. Eurostat používá klasifikaci ISCED 2011 v datech od roku 2013 (Eurostat, 2016a), ovšem ČSÚ zavádí tuto klasifikaci s platností od roku 2014 (ČSÚ, 2016a). V práci je využita klasifikace ISCED 2011 pro roky 2013 a 2014.

2.2.2 Definice živě narozeného dítěte

Pro demografickou analýzu plodnosti je klíčová definice živě narozeného dítěte, která může mírně ovlivňovat úhrnný počet živě narozených dětí a tedy i úroveň plodnosti. Živě narozené dítě je definováno buď legislativou jednotlivých států nebo doporučenou definicí WHO či legislativou EU.

V České republice se v posledních letech tato definice měnila. Od roku 1988 bylo narození živého dítěte definováno jako „úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže dítě projevuje alespoň jednu ze známek života a má porodní hmotnost a) 500 g a vyšší anebo b) nižší než 500 g, přežije-li 24 hodin po porodu. Známkami života se rozumějí dech nebo akce srdeční nebo pulsace pupečnicku nebo aktivní pohyb svalstva, i když pupečník nebyl přerušen nebo placenta nebyla porozena“(11/1988 Sb.). K 1. 4. 2012 byla tato vyhláška 11/1988 Sb. zrušena zákonem č. 372/2011 Sb. V současné legislativě České republiky nejsou pojmy narození živého a mrtvého dítěte ukotveny, pouze v instrukcích k vyplnění Listu o prohlídce zemřelého jsou spolu s definicemi o potratech uvedeny pro potřeby vyplnění tohoto formuláře (ČSÚ, 2015). Živě narozené dítě je tedy v současnosti definováno legislativou EU jako: „narození dítěte, které dýchá nebo projevuje jiné známky života, jako srdeční činnost, pulsaci pupečnicku nebo aktivní pohyb svalstva, bez ohledu na gestační stáří“ (Evropský parlament a Rada EU, 2013).

Většina členských států EU používá k definování živě narozeného dítěte oficiální definici WHO (Evropská komise, 2005). WHO definuje narození živého dítěte jako úplné vypuzení nebo vynětí dítěte z těla matčina a to bez ohledu na délku trvání těhotenství, které po vynětí dýchá nebo vykazuje jiné známky života jako je tlukot srdce, pulzace pupečnicku, nebo nesporný pohyb kosterních svalů, bez ohledu na přerušení pupečnicku nebo připojení placenty (WHO, 2010).

Rakousko v období od 1. 1. 1977 do 31. 12. 1994 definovalo živě narozené dítě, pokud projevovalo známky dýchání nebo tlukotu srdce nebo pulsaci pupečnicku. Od roku 1995 je živě narozené dítě určeno pomocí definice WHO (Evropská komise, 2005; Zeman, 2015a). Ve Velké Británii je za živě narozené dítě označeno dítě, které projevuje známky života při narození, tato definice však není totožná s definicí WHO, ale je jí velmi blízká (Evropská komise, 2005; Jeffries a Zeman, 2015). Ve Švédsku i v Portugalsku je používána definice, která se shoduje s oficiální definicí WHO (Evropská komise, 2005; Persson a kol., 2013; Mendes a kol., 2014). Ve Francii je od března roku 1993 dítě považováno za živé i přesto, že v době registrace zemřelo, pokud lékařské potvrzení dokazuje, že se narodilo živé. Ovšem od roku 2001 dítě musí přežít alespoň 22 týdnů nebo vážit 500 gramů, aby bylo považováno za živě narozené. Po roce 2008 tyto kritéria pro živě a mrtvě narozené dítě byly z legislativy odejmuty a je používána definice WHO (Zeman, 2015 b; Evropská komise, 2005).

2.2.3 Definice rodinné politiky

Rodinná politika, která v posledních letech nabyla v evropských zemích na důležitosti (Familyplatform, 2010), zahrnuje komplexní škálu státních opatření, které se týkají a podporují mnoho funkcí rodinného života ve společnosti (Kocourková, 2009). Gauthier (1999) rodinnou politiku specifikuje jako směsici politik zaměřených na rodiny s dětmi a cílících na zvyšování jejich životní úrovně. Rodinná politika se skládá ze zákonů regulujících vznik a zánik partnerství (manželství či například registrované partnerství), dědické řízení, ochranu dětí a povinnosti rodičů, sociální zabezpečení, atd. (Thévenon a Neyer, 2014). Tento výčet je dozajista správný, ovšem v dnešních koncepcích rodinné politiky se často zahrnují i sféry spadající na první pohled mimo tuto oblast jako jsou např. zaměstnanost, doprava, školství, bydlení, atd. (Gauthier, 2002; MPSV, 2008), jedná se tedy o průřezové politiky.

Kaufmann (2002) identifikoval šest motivů, které stojí za zřízením a principy rodinné politiky aplikované státem. Tyto motivy či cíle se vzájemně nevylučují, jednotlivé rodinné politiky státu tak mohou být poháněny více motivy. Jedná se zaprvé o institucionální motiv, jehož cílem je zachovat rodinu jako instituci v podobě tradiční rodiny pomocí konzervativních politik. Další motiv je demografický, který obsahuje opatření na zvýšení či snížení úrovně porodnosti či potratovosti. Jako třetí motiv je označen tzv. ekonomický motiv, který zdůrazňuje klíčovou tvorbu lidského kapitálu a také ekonomickou funkcionalitu (podporování pracovní síly pomocí formální péče o děti). Sociopolitický motiv se snaží o kompenzaci přímých nákladů i nákladů obětované příležitosti vznikající z rodinných povinností, jako je například vynaložená péče nebo ztráta příjmu v jejím důsledku, a také se snaží o boj s chudobou. Motiv rovnosti pohlaví usiluje o odstranění ekonomických a sociálních nevýhod především žen; zahrnuje také opatření cílící na rovnoměrné rozdělení práce v domácnosti i placené práce a vytváří nové iniciativy zaměřené na otce (např. otcovská dovolená při narození dítěte). Posledním motivem jsou opatření přímo se týkající dětí, jehož hlavním cílem je poskytnout rámec pro veřejné instituce zajišťující potřeby dětí.

2.3 Přehled relevantní literatury

Následující přehled relevantní literatury je zaměřený k tématu předškolní péče o děti. Slouží k sumarizaci vybraných publikací a analýz, které jsou relevantní a přinášejí důležité informace pro studium tohoto tématu. V rámci české literatury vynikají dvě monografie, první se týká jeselské péče o děti, druhá zejména mateřských škol. *Péče o nejmenší: boření mýtů* kolektivu autorů Hany Haškové, Stevena Saxonberga (eds.) a Jiřího Mudráka (2012), kteří usilují o vyvrácení sedmi mýtů o jeselské péči zakořeněných v české společnosti. Závěrem tyto monografie shrnují základní body doporučující změny v rodinné politice České republiky. Druhou zásadní publikací, která se již více zabývá mateřskými školami a zároveň srovnává jednotlivé státy, je *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: Komparace české a zahraniční studie* (Syslová a kol., 2014). Účelem této monografie je výpomoc k zdokonalování péče a vzdělávání dětí předškolního věku v České republice pomocí srovnávání systémů předškolního vzdělávání v jiných zemích. Závěrem tato publikace přináší doporučení ke zlepšení českého školství v této oblasti. A také apeluje na nedostatečný přístup k ranému vzdělávání v České republice (ve srovnání s vybranými státy).

V České republice byly také realizovány studie v rámci Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (VÚPSV), které se v intenzivní míře zabíraly aspekty předškolní péče o děti v ČR. Tyto studie byly vytvořeny zejména v rámci dvou projektů. Zaprvé se jedná o projekt „Zmapování dostupnosti a podmínek pobytu dětí v jeslích, mateř. školách, školních družinách a obdobných zařízeních a jiných institucionálních formách péče o děti v ČR, včetně identifikace překážek jejich využívání a návrhy možných opatření k jejich rozvoji (HR162/07)“ a zadruhé projekt „Nové formy denní péče o děti v České republice (ESF_6911/12)“ (VÚPSV, 2016c). Jednou z klíčových studií je *Péče o děti předškolního a raného školního věku* (Kuchařová a kol., 2009), jejímž cílem je zhodnotit systém péče o předškolní děti v ČR, a mimo jiné i zhodnotit jeho dostupnost. Další významnou studií opět zaštiťovanou VÚPSV z projektu

ESF_6911/12 je *Systém denní péče o děti do 6 let ve Francii a v České republice* (Palonciová a kol., 2013). Tato monografie má za cíl představení systémů formální péče o děti jak v České republice, tak ve Francii a identifikaci jednotlivých specifik.

Dostupnost mateřských škol v ČR na regionální úrovni a faktory ji ovlivňující analyzuje studie Vladimíra Hulíka, Ludka Šídla a Kláry Tesárkové (2008). Výsledek analýzy potvrdil, že mezi kraji i okresy se dostupnost předškolní péče o děti výrazně liší. Navíc bylo prokázáno, že dostupnost předškolních zařízení není jediným faktorem úrovně míry účasti na vzdělávání, klíčové jsou také aspekty ekonomické, sociální a demografické. Zatímco v ČR byla v nedávné minulosti řešena dostupnost míst v MŠ pro děti starší tří let, ve Francii se řeší dostupnost péče pro děti mladší tří let. Studie *Who are the children enrolled in French daycare centres?* (Bouteillec a kol., 2014) objasňuje, jaké skupiny dětí dosáhnou na ranou předškolní péči, jelikož je ve francouzské společnosti populární, ovšem nízké procento dětí na ni dosáhne.

V rámci evropských srovnávacích studií je důležitá práce Barbary Janty (2014), která srovnává, jak spolu souvisí a vzájemně na sebe působí péče o děti, rodičovská dovolená a dostupnost částečných úvazků v zemích EU. Dochází ke zjištění, že v evropských zemích je celá škála opatření zaměřených na skloubení práce a péče. Rodiče preferují zejména flexibilitu a velkou škálu možností, ze kterých mohou vybírat. Ovšem v mnoha zemích je zřetelné zaměření rodinných politik pouze jedním směrem. Další důležitou prací je pak statistická zpráva kolektivu autorů organizace RAND zabývající se předškolní péčí o děti, dostupností a dosažení Barcelonských cílů (Mills a kol., 2014). V rámci této práce je zhodnoceno dosažení Barcelonských cílů a jsou doporučeny opatření rodinné politiky. V závěru autoři podotýkají, že pro budoucí iniciativy (typu Barcelonských cílů) je důležité brát v potaz kulturní a hodnotovou orientaci společnosti v otázce péče o děti předškolního věku.

Tématem předškolní péče a vzdělání se také zabývalo několik diplomových a bakalářských prací, které byly obhájeny v rámci Katedry demografie a geodemografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Dostupnost zařízení předškolní péče v ČR řešila Zuzana Lešetická (2011). Jiří Ruml ve své diplomové práci pak řešil finanční bilanci péče o děti (2015). Poslední aktuální diplomovou prací je práce Jany Křesťanové (2015), která se zabývala vývojem jak porodnosti, tak předškolní péče v ČR po roce 1950. Dostupností předškolní péče o děti a vývojem plodnosti po roce 1990 v ČR se také zabývala bakalářská práce Gabriely Kociánové (2014).

2.4 Zdroje dat

V této práci byla použita řada datových zdrojů pro analýzu plodnosti a dostupnosti předškolní péče o děti ve vybraných zemích. Mezi klíčové zdroje dat patřily databáze Eurostatu, OECD Family database a Human Fertility Database. Nejprve několik informací k jednotlivým vybraným zemím a dostupnosti dat v rámci jmenovaných datových zdrojů. Obecně jsou dostupná data používána ve třídění třetích hlavních souborů a dokončených letech.

Nejprve k České republice, evidenci obyvatelstva, počtu obyvatel ČR, se vztahuje k populaci obývajícím území ČR nezávisle na občanství. Od roku 2001 počet obyvatel zahrnuje cizince s dlouhodobým pobytem na území ČR a také cizince s azylovým pobytem. Navíc od 1. 5. 2005 celkové počty zahrnují i občany Evropské Unie s přechodným pobytem na území ČR a občany s dlouhodobým pobytem. Registrace narozených dětí je považována za kompletní, pokrývá celé území České republiky (Zeman, 2015c). Data za narozené jsou v rámci obyvatel České republiky, kteří mají trvalý pobyt na tomto území včetně občanů EU či mají dlouhodobý pobyt anebo azyl, včetně narození dítěte občanům žijícím mimo území ČR. Data jsou tříděna podle pořadí narození dítěte matce, věku matky i podle legitimacy narození.

V Rakousku data o obyvatelstvu zahrnují od roku 1994 populaci *de jure* podle tzv. hlavního bydliště („Hauptwohnsitz“), zahrnuje obyvatele s dlouhodobým pobytem a obyvatele EU (Gisser, 2015). Navíc přistěhovalí, kteří pobývali na území Rakouska méně než 3 měsíce, nejsou zahrnuti do statistiky celkové populace. Data o narozených v Rakousku se váží k obyvatelům s trvalým pobytem (nezávisle na občanství), ale neregistrují děti narozené mimo území Rakouska (Zeman, 2015a). Data o narozených jsou také tříděna podle pořadí narození, věku matky a legitimacy.

Data o francouzském obyvatelstvu, která vstupují do analýzy plodnosti, zachycují území metropolitní Francie, tedy území Francie v Evropě, nikoliv její mezinárodní teritoria jako je např. Reunion, Guadeloupe a další (Zeman, 2015b). Evidence obyvatelstva Francie je tzv. *de jure*, což však může představovat jistou neshodu a chybovost dat jsou-li dáována do souvislosti s počty narozených dětí, protože ty pokrývají *de facto* populaci. Do evidence narozených dětí ve Francii jsou zahrnuti i děti obyvatel bez trvalého pobytu v zemi, zatímco narozené děti francouzským občanům narození mimo území Francie nejsou registrovány. I přes jistý nesoulad ve vymezení obyvatelstva a narozených ve Francii lze předpokládat, že chybovost dat je minimální. Data o narození podle pořadí jsou ve Francii také značně nespolehlivá, do roku 1998 jsou podle pořadí tříděna i narození mimo manželství, ovšem místní orgány statistické správy často v tomto třídění chybují a podle pořadí třídí jen narozené v manželství. Navíc je důležité podotknout, že od roku 1999 Francie místo tradičního sčítání lidu, provádí každoročně částečné sčítání a reviduje každoročně populační odhady.

Velká Británie je konstituční monarchií, skládající se ze čtyř království (Anglie, Wales, Severní Irsko a Skotsko) a mezinárodních teritoriích, které nejsou zahrnuty do této práce (Jefferies a Zeman, 2015). Sběr a evidence dat je v kompetenci jednotlivých království. Data o obyvatelstvu Velké Británie jsou publikována pro trvale bydlící obyvatele (Jasilionis, 2015a; Jasilionis, 2015b; Philipov, 2015), jedná se o odhady velikosti populace podle věku odvozené od sčítání lidu. Registrace narozených v Anglii, Walesu a Skotsku zahrnuje děti narozené na území těchto království včetně dětí narozených matkám, které obvykle na tomto území trvale nebydlí (Jefferies a Zeman, 2015). V Severním Irsku jsou registrovány narozené děti pouze pro trvale bydlící obyvatele. Děti narozené občanům Velké Británie v zahraničí nejsou ve statistikách zahrnuty. Data jsou tříděna podle věku matky, avšak podle pořadí jsou registrována pouze pro děti narozené v manželství. Až od roku 2013 je započato s registrací narozených dětí i mimo manželství podle pořadí.

Součástí portugalského území jsou v dnešní době i teritoria mimo evropský kontinent², veškeré území včetně těchto teritorií jsou součástí analyzovaných dat (Mendes a kol., 2014). Data o obyvatelstvu jsou v Portugalsku evidována *de jure*, tedy o obvykle bydlícím obyvatelstvu (Canudas-Romo a kol., 2014). V Portugalsku v rámci evidence dat o počtu obyvatel je odhadována velikost migrace, a to za poslední roky na základě cenzu 2011. Data o narozených od roku 1980 jsou v HFD získávána na vyžádání od portugalského statistického úřadu, sestávají se z počtu živě narozených podle pořadí, jednotek věku a generace matky trvale bydlící v Portugalsku (Mendes a kol., 2014).

Posledním státem vybraným pro tuto práci je Švédsko. Švédská statistika je výjimečná systémem elektronické evidence pomocí registrů obyvatel (Persson a kol., 2015). Tato evidence se každodenně aktualizuje a je funkční již od roku 1968 a zpracovává data o obyvatelstvu *de jure* (Glei a kol., 2015). Data o narozených dětech jsou dostupná v třídění podle věku matky, vitality, pořadí narození i legitimacy.

Data, která jsou součástí této práce, jsou získána v rámci databáze Eurostatu či OECD. Nejčastěji pochází z harmonizovaného výběrového šetření příjmů a životních podmínek domácností EU neboli EU-SILC. Toto šetření je prováděno od roku 2005 na základě nařízení Evropské Komise 1177/2003. Přestože se jedná o výjimečný zdroj informací, přináší s sebou i problémy srovnání dat mezi jednotlivými zeměmi. Náhled do problematiky se zaměřením na ekonomická data získaná ze šetření přináší Iacovou a kol. (2012), bohužel nejsou zde analyzována data o vzdělávání. Kvalitu dat z EU-SILC hodnotí i Graf a kol. (2011) a přináší i doporučení mimo jiné pro zkvalitnění šetření v České republice. Mimo uvedené je nutné zmínit, že EU-SILC obsahuje v každé vlně šetření i moduly, které jsou zaměřeny na specifickou oblast. V roce 2016 probíhá modul zaměřený na přístup k vybraným službám jako je péče o děti, vzdělávání, zdravotnické služby a domácí péče (ČSÚ, 2016b) nicméně data budou přístupná až v následujícím roce a tak je nelze v práci využít.

Posledním klíčovým bodem problematiky dat jsou data o účasti na vzdělávání. Ty jsou pro potřeby práce získány, kromě výběrového šetření EU-SILC, také z databáze Eurostatu z registrací počtu zapsaných osob ve vzdělávání v jednotlivých zemích. Počet zapsaných dětí (účastnících se na vzdělávání) v pre-primárním vzdělávání (ISCED 0) mohou být počítány jako průměr několika počtů zapsaných k více datům během roku nebo jako počet jedinců registrovaných v referenčním období (Eurostat metadata, 2016). Pro potřeby práce je tedy bráno, že se jedná o střední stav populace.

² Území náležící Portugalsku zahrnuje Azorské ostrovy a Madeiru (Mendes a kol., 2014).

2.5 Metodika analýzy plodnosti a dostupnosti předškolní péče o děti

V rámci analýzy úrovně plodnosti i dostupnosti předškolní péče o děti jsou v práci použity standardní demografické a statistické metody. Ve vybraných zemích je jako základní ukazatel pro analýzu plodnosti použit ukazatel úhrnné plodnosti (Kalibová, 2001), který je definován následujícím vzorcem:

$$TFR = \sum_{x=15}^{49} fx = \sum_{x=15}^{49} \frac{N_x^v}{P_x^z} \times 1000$$

f_x : míra plodnosti žen ve věku x

N_x^v : počet živě narozených dětí ženám ve věku x

P_x^z : počet žen ve věku x , v intervalu 15-49 let (k 1. 7. daného roku)

Úhrnná plodnost udává počet živě narozených dětí na jednu ženu v reprodukčním věku (15–49 let), pokud se míry plodnosti podle věku žen nemění zhruba 35 let (Kalibová, 2001). Obecně se jedná o transversální ukazatel, vztahuje se ke kalendářnímu roku. Ukazatel, který celkově podchycuje úroveň plodnosti, je tzv. ukazatel konečné plodnosti, který se počítá pro jednotlivé generace nikoli za kalendářní roky. Tento ukazatel je však náročnější na data, proto se častěji používá ukazatel úhrnné plodnosti. Ukazatel úhrnné plodnosti je modifikován také pro vypočítání měr plodnosti podle věku a podle pořadí narozeného dítěte. Dále jsou použity redukované míry druhé kategorie pro analýzu plodnosti podle legitimacy.

V rámci práce jsou také pro následné potřeby dekompozice počítány obecné míry plodnosti, jedná se o poměr počtu živě narozených dětí na 1000 žen v reprodukčním věku (Kalibová, 2001) a je definován následujícím vztahem:

$$f = \frac{N^v}{P_{15-49}^z} \times 1000$$

N_x^v je počet živě narozených dětí ženám ve věku x

P_x^z je počet žen ve věku 15–49 let (k 1. 7. daného roku)

Pro podrobnější analýzu byla použita dekompozice obecných měr plodnosti podle Das Gupty (1978), míry plodnosti tak byly rozloženy na tři efekty – efekt věkové struktury, efekt intenzity a efekt interakce. Tyto jednotlivé efekty slouží k vysvětlení, co se skrývá za změnou v intenzitě míry buď mezi lety anebo mezi zeměmi. Jsou pak definovány následujícími vztahy (Křest'ánová, 2016):

- **Efekt věkové struktury**

$$\sum_{x=15}^{49} [f_x^B \times \left(\frac{P_x^{z,A}}{P_x^{z,B}} - \frac{P_x^{z,B}}{P_x^{z,A}} \right)]$$
- **Efekt intenzity**

$$\sum_{x=15}^{49} \left[\frac{P_x^{z,B}}{P_x^{z,A}} \times (f_x^A - f_x^B) \right]$$

- **Efekt interakce**

$$\sum_{x=15}^{49} [(f_x^A - f_x^B) \times \left(\frac{P_x^{\check{z},A}}{P_{\check{z},A}} - \frac{P_x^{\check{z},B}}{P_{\check{z},B}} \right)]$$

$f_x^{A/B}$ je míra plodnosti žen ve věku x , populace A a populace B³

$P_x^{\check{z},A/B}$ je populace A/B žen ve věku x k 1. 7.

$P_{\check{z},A/B}$ je populace A/B žen ve věku 15–49 let k 1. 7.

Klíčovým ukazatelem pro analýzu dostupnosti předškolního vzdělávání je míra účasti na vzdělávání (múv), specificky předškolním vzdělávání. Míry účasti na vzdělávání jsou běžně počítány jako podíl dětí zapsaných ke vzdělávání ve specifickém věku k celkovému počtu populace dětí v daném věku (OECD, 2002). Míry se vztahují ke střednímu stavu populace, tedy i míry účasti na vzdělávání se datují k 1. 7. daného kalendářního roku. Definovány jsou pak vztahem, (Hulík a kol., 2008):

$$múv = \frac{P_x^{úv}}{P_x} \times 100$$

$P_x^{úv}$ je počet osob účastnících se vzdělávání ve věku x

P_x je počet osob ve věku x

Pro zhodnocení rodinné politiky včetně péče o děti předškolního věku jsou v analytické části práce zkonstruovány indexy dle Gornickové a Meyersové (2003). Tyto indexy souhrnně zhodnocují a sumarizují jednotlivé aspekty rodinné politiky pro mezinárodní srovnání. Navíc je celkový index vypočítán pomocí subindexů, které je možné také interpretovat a poskytují tedy srovnání i v jednotlivých aspektech rodinné politiky. Indexy jsou zkonstruovány za rok 2011. Parametry indexů jsou v některých případech mírně upraveny z důvodů odlišných datových zdrojů, nicméně to nemění nic na jejich vypovídající schopnosti. Pro sestavení subindexu byly použity tyto parametry:

Parametry ECEC:

- v1 Garantované místo v systému předškolní péče pro některé děti ve věku 0–2 roky (ano, ne)
- v2 Účast na formální péči a předškolním vzdělávání 0 až 2 roky (v %)
- v3 Účast na formální péči a předškolním vzdělávání 3 až 5 let (v %)
- v4 Účast na předškolním vzdělávání ve věku 6 let (v %)
- v5 Veřejné výdaje na předškolní péči (v procentech HDP)
- v6 Průměrný počet hodin za týden, trávených ve formální a předškolní péči (věk dětí 3 až 5 let)
- v7 Kvalita péče a vzdělání (počet dětí na učitele)
- v8 Daňové úlevy pro rodiče, jejichž děti navštěvují ECEC (ano, ne)

Parametry mateřské a rodičovské dovolené:

- v15 Počet týdnů plně placené mateřské dovolené (100 % platu před nástupem na MD)
- v16 Placená rodičovská dovolená (ano, ne)
- v17 Počet týdnů plně placené rodičovské dovolené (100 % platu před nástupem na RD)
- v18 Placená dovolená po třetích narozeninách dítěte (ano, ne, nějaká)
- v19 Placená dovolená, pokud dítě onemocní (ano, ne)
- v20 Výdaje na rodičovskou a mateřskou dovolenou (na narozené dítě v US dolarech (v současných cenách)

³ Populace mohou být buďto ze stejné země, ale za jiné kalendářní roky anebo shodné kalendářní roky, odlišné země.

Parametry pracovní doby:

- v_{21} Hodiny normálního pracovního týdne
- v_{22} Počet dnů dovolené za rok

Kvalitativní hodnoty jsou převedeny na kvantitativní (vysoká hodnota = 1, střední hodnota=0,66, nízká hodnota=0,33), například pak ano má hodnotu 1, zatímco ne má hodnotu 0. Všechny indikátory jsou přeškálovány tak, aby jejich hodnoty byly mezi 0 a 1. Data uváděná v procentech jsou ponechána. Ovšem ostatní parametry jsou upraveny tak, že maxima v jednotlivých parametrech představují 1 a ostatní hodnoty jsou vyděleny maximální hodnotou daného parametru. Následně již jsou vypočítány jednotlivé subindexy následujícími vzorci (Gornick a Meyers, 2003, s. 317):

- sA : subindex shrnující služby ECEC pro děti mladší tří let
 - o $sA = v_1 + (0,66 \cdot v_2) + v_5 + v_7 + (0,25 \cdot v_{10})$
- sB : subindex shrnující mateřskou a rodinnou dovolenou pro děti mladší tří let
 - o $sB = v_{15} + v_{16} + v_{17} + v_{19} + v_{20}$
- sC : subindex shrnující služby ECEC pro děti ve věku 3 až 5 let
 - o $sC = v_3 + v_5 + (1,5 \cdot v_6) + v_7 + (0,25 \cdot v_{10})$
- sD : subindex shrnující mateřskou a rodinnou dovolenou pro děti ve věku 3 až 5 let
 - o $sD = v_{18} + v_{19}$
- sG : subindex shrnující pracovní dobu
 - o $sG = v_{21} + v_{22}$

Výsledné hodnoty jednotlivých subindexů jsou vyděleny pozorovaným maximem, tak aby bylo dosaženo přeškálování hodnot na škále 0 až 1. Nakonec je vypočítán souhrnný index A :

$$\text{Index } A = sA + sB + sC + sD + sG$$

Také výsledný index je přeškálován na hodnoty 0–1 pomocí vydělení hodnot indexu pozorovaným maximem.

2.6 Teorie nízké plodnosti

Snahy o pochopení reprodukčního chování existovaly již v předstatistickém období⁴, vysvětlení však nebylo založeno na analýze dat, ale na otázkách morálky, filosofie, politické vědy a náboženství (Leridon, 2015). Na základě analýzy dat bylo vytvořeno několik demografických teorií⁵ zabývajících se taktéž teorií plodnosti. Tato podkapitola je věnována teoriím nízké plodnosti, jelikož se snaží vysvětlit současnou nízkou úroveň plodnosti v demograficky vyspělých zemích. V zemích s ukončeným demografickým přechodem, kde je aktuální problematika stárnutí obyvatelstva či nízké úrovně plodnosti jako jsou země Evropy či Japonsko a Jižní Korea.

Od poloviny 60. let 20. století v ekonomicky vyspělých evropských státech začala hodnota úhrnné plodnosti klesat až pod úroveň prosté reprodukce⁶ (Caldwell a Schindlmayr, 2006). Během 80. let ukazatel úhrnné plodnosti v některých státech západní Evropy klesl

⁴ Předstatistické období je definováno do poloviny 18. století (Dubský, 1981).

⁵ Zda jsou demografické teorie vědeckými teoriemi se vede v akademické sféře řada diskuzí. Touto otázkou se však tato práce nezabývá, pojmy teorie a koncept jsou proto brány jako synonyma.

⁶ Prostá reprodukce je definována jako 2,1 dětí na jednu ženu v reprodukčním věku, přestože se může v jednotlivých státech v závislosti na úmrtnostních a migračních poměrech lišit (Smallwood a Chamberlain, 2005).

až pod 1,5 dítěte na ženu, tato hranice je označována jako „very low fertility“ (Caldwell a Schindlmayr, 2006). Během 90. let ve východní Evropě hodnota úhrnné plodnosti klesla až pod 1,3 dítěte na ženu, tato hranice začala být autory označována jako „lowest-low fertility“ (Kohler a kol., 2001). Bylo formulováno mnoho teoretických konceptů pokoušejících se vysvětlit zásadní pokles úrovně plodnosti. Tyto koncepty se značně dotýkají i ostatních společenskovedních oborů jako je sociologie či ekonomie. Navíc je důležité poznamenat, že žádná z těchto teorií nízké plodnosti se vzájemně nevylučuje a dalo by se říci, že se vzájemně doplňují.

Klíčovým konceptem, který poskytuje vysvětlení nízké plodnosti, je druhý demografický přechod (SDT). Na základě vývoje plodnosti v Belgii a Nizozemí byl v roce 1986 koncipován autory Van de Kaa a Lesthaeghe. Na rozdíl od prvního demografického přechodu, který byl dlouhodobým důsledkem poklesu úmrtnosti, by druhý demografický přechod měl být interpretován jako důsledek poklesu plodnosti pod úroveň do té doby nemyslitelnou – pod hranici prosté reprodukce (van de Kaa, 2002; Kalibová, 2001). Van de Kaa (1997) definoval 15 vět založených na pozorování vyspělých populací v letech 1965–1995, které patří mezi znaky druhého demografického přechodu:

1. Pokles úhrnné plodnosti kvůli snížení plodnosti ve vyšších věcích: úbytek narozených vyššího pořadí
2. Vyvarování se předmanželské koncepci a „nucených“ sňatků
3. Nicméně, po nějakou dobu, průměrný věk při narození prvního dítěte klesá
4. Odkládání narození prvního dítěte v manželství, následkem klesá plodnost mladých žen a klesají míry plodnosti nižších pořadí, což zdůrazňuje pokles úhrnné plodnosti v transversálním pohledu
5. Nárůst rozvodovosti a soudní odluky (pokud je zákonem umožněno)
6. Odkládání svatby, která je nahrazena předmanželskou kohabitací, nárůst průměrného věku při uzavření prvního manželství
7. Kohabitace se stává více populární, sňatek je odložen, dokud není nevěsta těhotná, nárůst předmanželských koncepcí a nárůst průměrného věku při narození prvního dítěte
8. Legislativa státu umožňuje sterilizaci a potraty, což snižuje nechtěnou plodnost především v hraničních věcích
9. Kohabitace je dále společností podporována, je pak preferována ovdovělými i rozvedenými
10. Kohabitace je chápána jako alternativa k manželství, roste mimomanželská plodnost
11. Hodnoty úhrnné plodnosti se stabilizují na nízké úrovni
12. Úroveň úhrnné plodnosti lehce vzroste, pokud ženy, které odkládají narození dětí, se rozhodnou, že již děti mít chtějí. Roste úroveň plodnosti nižších pořadí ve vyšším věku matek
13. Ne všechna odkládaná narození dětí mohou být realizována ve zbývajících plodných letech ženy
14. „Dobrovolná“ bezdětnost začíná být významná
15. Zdá se, že se kohortní plodnost se stabilizuje pod úrovní prosté reprodukce

Koncept SDT, jenž v mnohém popisuje kulturní a ideovou změnu ve společnosti, je mnohými autory kritizován. Robert Cliquet (1991) nenachází v konceptu druhého demografického přechodu žádnou zjevnou souvislost s prvním demografickým přechodem. Zdeněk Pavlík (2009) tvrdí, že druhý demografický přechod nelze srovnávat s prvním, jelikož se SDT zaobírá pouze procesem plodnosti a vůbec nezmiňuje další klíčový demografický proces, kterým je úmrtnost. Navíc koncept SDT nemá stejně univerzální charakter jako první demografický přechod (Pavlík,

2009). Coleman (2004) také zdůrazňuje nejistotu rozšíření tohoto konceptu především mimo státy severní Evropy. Dále adresuje fakt, že tento přechod se zabývá především změnami ve způsobu soužití, a tak může být jen těžko označován jako demografický (Coleman, 2004). Přes nemalou kritiku je tento koncept druhého demografického přechodu důležitý díky své snaze vysvětlit změny v úrovni plodnosti v evropských zemích. Autoři tohoto teoretického konceptu, po roce 1986, kdy byl koncipován, se několikrát ve své publikační činnosti vrátili k přepracování SDT. Dochází k závěru, že druhý demografický přechod je započat třemi společenskými revolucemi – kontraktivní revolucí, sexuální revolucí a genderovou revolucí (Lesthaege, 2010).

Dalším teoretickým konceptem pojednávajícím o nízké úrovni plodnosti z demografické perspektivy je tzv. „posun životních startů“ (teoretický koncept znám především jako – The postponement transition (PPT)). Tento koncept byl formulován Kohlerem, Billarim a Ortegou (2002) a stojí na pěti faktorech. Mezi demografické faktory patří zprvu zkrácení měření plodnosti v transversálním pohledu; a zadruhé biologická reprodukce je časově omezena, jakmile dojde k posunu úrovně plodnosti do vyšších věků, snižuje se celková intenzita plodnosti. Třetím faktorem již behaviorální povahy je, že narození dítěte je rozumné posunout z ekonomických a sociálních důvodů. Dále mají významný efekt na populace společenské procesy interakce, tedy změny v časování rození dětí se nevztahují pouze na jednotlivce. Poslední faktor pak vysvětluje, že zavedené instituce společnosti (jako sociální politika, nedostatečná podpora rodin s dětmi, trh práce, důraz na vzdělávání) podporovaly nízkou úroveň plodnosti a v důsledku se sociálními interakcemi měly větší efekt na demografické chování obyvatelstva.

Teoretický koncept posunu životních startů nebyl kritizován do stejné míry jako druhý demografický přechod. Sunee Billingsley (2010), která ve své práci srovnává SDT právě s konceptem posunu životních startů, označuje tento koncept jako významný ze dvou důvodů. Zprvu autoři konceptu PPT nacházejí obecný mechanismus odkladu rodičovství, který je svou podstatou odlišný od mechanismu předkládaného SDT. Zadruhé nízká úroveň plodnosti není specificky dána jen přechodem ze socialistického režimu nebo z ekonomické krize, ale v pozadí stojí obecně vyšší ekonomická nejistota ve společnosti.

Pokles v úrovni plodnosti ve vyspělých zemích se snaží objasnit také několik ekonomických, sociologických či genderových teorií. Mezi teorie, které uchopují tyto změny z ekonomického pohledu, patří teorie racionální volby, teorie averze vůči riziku nebo Easterlinova teorie. Teorie racionální volby tvrdí, že lidé při rozhodování, zda si pořídí dítě, rozumně kalkulují tak, aby výhody pořízení si dítěte převážilo nad jeho cenou (McDonald, 2002). Teorie averze vůči riziku doplňuje teorii racionální volby (McDonald, 2002). Tato teorie uvádí, že všechny náklady i přínosy přichází až v budoucnosti, je tedy reálné se i při racionálním uvažování mýlit v jejich odhadu. Při rozhodování zda mít či nemít dítě lidé vytvářejí rozhodnutí, které změní jejich budoucí život a jejich rozhodnutí tedy závisí na jejich budoucím směřování (McDonald, 1996).

Další významnou ekonomickou hypotézou aspirující na vysvětlení nízké plodnosti je tzv. Easterlinova teorie. Na rozdíl od mikroekonomických teorií založených na analýze nabídky a poptávky po dětech jako je teorie Garyho Beckera (1981) je Easterlinova teorie (1987) založena na tzv. relativním příjmu. Jedná se o poměr mezi příjmovými možnostmi a materiálními ambicemi

mladých párů. Nejen ekonomické, ale i a demografické chování párů je přizpůsobeno výši příjmu, tak aby bylo dosaženo požadovaného životního stylu. Materiální aspirace jsou vytvářeny zejména příjmy rodičů, jelikož si mladí lidé zvykají na životní standard po dobu dětství a dospívání a chtějí si jej udržet i v dospělosti. Dále pak Easterlin vyjadřuje relativní příjem jako podíl příjmu mladého páru k příjmu rodičů (Easterlin 1987).

Easterlinova hypotéza, jak bývá tento teoretický koncept v literatuře taktéž označován, byla zkonstruována na základě analýzy plodnosti a trhu práce ve Spojených státech Amerických v druhé polovině 20. století. I tento teoretický koncept byl podroben kritice ze strany mnoha demografů a ekonomů. Mnoho autorů tuto teorii ve svých analýzách kritizovalo nebo naopak z části potvrdilo i v jiných regionech světa (Macunovich, 2011).

Ke snaze o porozumění nízké úrovni plodnosti se přidala i sociologická hlediska. Teorie postmaterialistických hodnot je mnohdy spojována s druhým demografickým přechodem. Tato teorie tvrdí, že změny v sociálním a demografickém chování jsou zapříčiněny větším významem hodnot ve společnosti, jako je seberealizace, uspokojení vlastních preferencí, svoboda od tradičních autorit, jako bylo především náboženství (McDonald, 2002). Tohle vysvětlení je vlastní především liberálním zemím jako jsou severské nebo anglicky mluvící společnosti. Naopak McDonald (2002) uvádí, že u společností kladoucích důraz na tradiční hodnoty, bývá s vysvětlením nízké úrovně plodnosti spojována teorie rovnosti pohlaví.

Na konci 90. let 20. století Harriet Presser (1997) poukázala na chybějící studie, které by s poklesem úrovně plodnosti spojovaly genderovou problematiku. Jak poukazuje McDonald (2002) teorie rovnosti pohlaví vysvětluje nízkou úroveň plodnosti jako výsledek nesoudržnosti mezi úrovní genderové rovnosti v rámci různých společenských institucí. V zemích s velmi nízkou úrovní plodnosti je úroveň rovnosti pohlaví vysoká především ve společenských institucích jako je vzdělávání nebo trh práce, v těch institucích, které vnímají jednotlivce. Naopak úroveň rovnosti pohlaví je nízká v institucích, které vnímají jedince jako součást rodiny, jako jsou služby pro rodinu, daňový systém, systém sociálního zabezpečení a rodina. V tradičně orientovaných společnostech kladoucích důraz na rodinu je větší nesoudržnost mezi sociálními institucemi a je zde tedy nižší úroveň plodnosti.

Samotným závěrem této podkapitoly je důležité podotknout, že neexistuje žádná zcela konzistentní teorie plodnosti, ani teorie nízké plodnosti. Všechny popsané teorie se doplňují, nikterak nevylučují a jsou demografy v různé míře přijímány či kritizovány. Jak píše Leridon (2015) homo demographicus se ještě nezrodil.

Kapitola 3

Populační vývoj se zaměřením na plodnost v České republice a ve vybraných zemích

Následující kapitola se věnuje vývoji plodnosti jak v České republice, tak ve vybraných evropských státech v období 1998–2014, přičemž pozornost je pro hlubší porozumění popsaného vývoje věnována i populačnímu vývoji obecně. Kapitola se zaměřuje na to, jaké jsou rozdíly v úrovni plodnosti v posledních letech ve vybraných evropských státech a jaké demografické faktory k tomu přispívají.

3.1 Populační vývoj ve vybraných zemích

Tato podkapitola cílí především na srovnání věkové a pohlavní struktury obyvatelstva studovaných států v období 1998–2014 a vývoj ukazatelů kojenecké a dětské úmrtnosti, jež také ovlivňují proces porodnosti. Ke studovaným státům patří: Česká republika, Francie, Velká Británie, Portugalsko, Rakousko a Švédsko.

Podle sčítání lidu, které proběhlo v roce 2011 (Eurostat database, 2016), je nejlidnatější zemí Francie s 64,932 milióny obyvatel, následována Velkou Británií s 63,182 milióny obyvatel. Jedná se o více než šestinásobně početnější populace oproti ostatním srovnávaným zemím. Česká republika s 10,437 milióny obyvatel v roce 2011 se může v tomto ohledu srovnávat spíše se státy jako je Portugalsko (10,562 mil. obyvatel), Švédsko (9,483 mil. obyvatel) a Rakousko (8,402 mil. obyvatel).

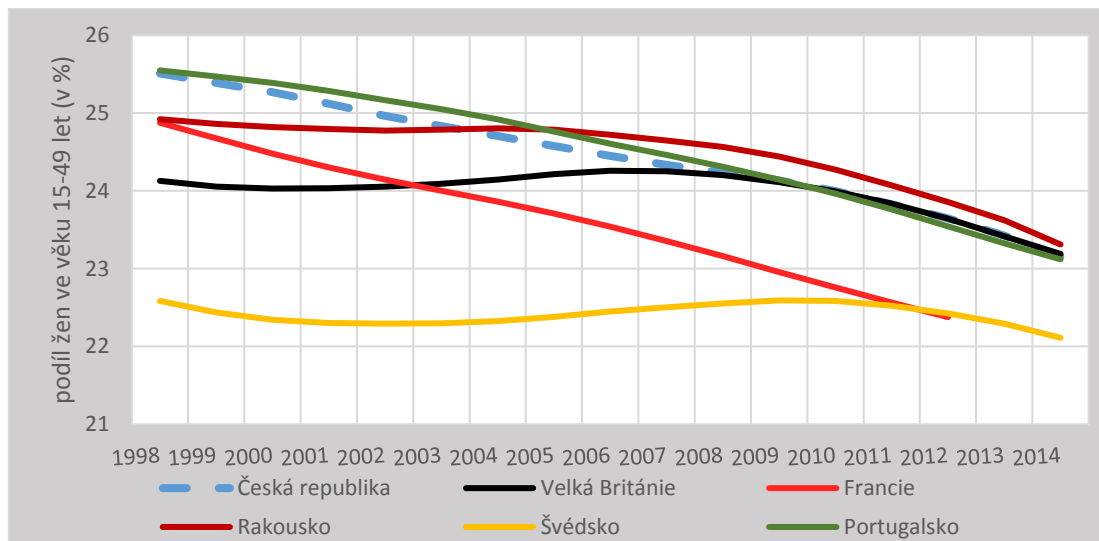
Vybrané populace se neliší pouze v počtu obyvatel, ale i v klíčové pohlavně věkové struktuře obyvatelstva. Pomocí Sundbargovy typologie, která rozlišuje tři základní typy věkových pyramid podle zastoupení dětské, reprodukční a postreprodukční složky (Kalibová a kol., 2009), můžeme jejich věkové struktury porovnat (Obrázky B1–B6). Všechny vybrané země se řadí, spolu s většinou rozvinutých zemí, do kategorie regresivního typu populační pyramidy. Dětská složka

populace nedosahuje stejného populačního objemu jako složka postreprodukční. Dochází tedy ke snižování počtu obyvatel a stárnutí populace (Kalibová a kol., 2009). Dlouhodobě výrazný charakter regresivní pyramidy vykazuje Portugalsko a Rakousko, naopak mírný nárůst dětské složky je patrný u Francie, Švédska a také České republiky. Dalo by se říci, že Francie vykazuje téměř stabilní typ věkové pyramidy.

Dalším ukazatelem stárnutí populace a její věkové struktury je index ekonomického zatížení, který udává počet dětí ve věku 0–14 a počet obyvatel starších 65 let ku 100 osobám v produktivním věku (15–64 let). Po roce 2009 ve vybraných zemích index ekonomické závislosti roste (Obrázek B7). V posledním sledovaném roce se hodnoty pohybují v rozmezí od 58 % ve Francii a Švédsku ke 46 % v České republice. Poměrem počtu mužů k počtu žen je vyjádřen index maskulinity (Obrázek B8), který je v jednotlivých zemích vyrovnaný. Ovšem v Portugalsku v posledních letech výrazněji klesá k hodnotám 90 mužů na 100 žen, což zapříčiňuje výraznější stárnutí portugalského obyvatelstva.

Významnou součástí analýzy pohlavně věkové struktury obyvatelstva pro následnou analýzu plodnosti je podíl žen v reprodukčním věku v populaci. Podíl žen v reprodukčním věku k celkové populaci ve vybraných zemích ve sledované období klesá (Obrázek 1). V roce 1998 se podíl žen pohybuje v rozmezí 22,5–25,5 %, v roce 2014 v rozmezí 22–23,5 %. Dalo by se říci, že se v tomto ohledu studované země sblíží. Pouze ve Švédsku v letech 1998–2014 je podíl žen v reprodukčním věku stabilní a pohybuje se okolo 22 %.

Obrázek 1: Podíl žen ve věku 15–49 let, vybrané státy, 1998–2014, v %

Zdroj: Eurostat Database (2016)

Počet sňatků v EU dlouhodobě klesá, hrubá míra sňatečnosti, která udává počet sňatků na 1 000 obyvatel, od roku 1990 klesá o 34 % (Eurostat Yearbook, 2016). Ještě v roce 1990 je nejvyšší hrubá míra sňatečnosti v dnešní České republice (8,8 sňatků na 1 000 obyvatel), zatímco ve Švédsku je pouze 4,7 sňatků na 1 000 obyvatel. Vyšší sňatečnost v roce 1990 je také v Portugalsku (7,2 sňatků na 1 000 obyvatel) a ve Velké Británii (6,6 sňatků na 1 000 obyvatel). V roce 1990 je nízká úroveň sňatečnosti také v Rakousku (5,9 sňatků na 1 000 obyvatel) a ve Francii (5,1 sňatků na 1 000 obyvatel). V roce 2011 již Česká republika klesá na stejnou úroveň jako

Rakousko, je uzavřeno pouze 4,3 sňatky na tisíc obyvatel. Úroveň sňatečnosti v roce 2011 je dokonce ještě nižší v Portugalsku (3,4 sňatků na 1 000 obyv.) a ve Francii (3,6 sňatků na 1 000 obyv.). Zatímco v roce 1990 je úroveň sňatečnosti z vybraných zemí ve Švédsku nejnižší, v roce 2011 je naopak nejvyšší – 5 sňatků na tisíc obyvatel. V roce 2011 je ve Velké Británii uzavřeno 4,5 sňatků na tisíc obyvatel.

Naopak intenzita rozvodovosti v zemích EU v posledních desetiletích narůstá. V roce 2011 je nejvyšší hrubá míra rozvodovosti v České republice v porovnání s ostatními vybranými zeměmi – 2,7 rozvodů na tisíc obyvatel. Hrubá míra rozvodovosti se v roce 2011 pohybuje od 2 rozvodů na tisíc obyvatel ve Francii k 2,1 rozvodům ve Velké Británii a v Rakousku ke 2,5 rozvodům na tisíc obyvatel ve Švédsku a Portugalsku (Eurostat Yearbook, 2016).

Úmrtnost dětí do jednoho roku života se v jednotlivých zemích do roku 2013 zlepšila (Tabulka 1). Počet zemřelých dětí na počet živě narozených dětí v daném roce udává kvocient kojenecké úmrtnosti. V roce 1998 se kvocient kojenecké úmrtnosti v daných zemích pohybuje v rozmezí od 3,5 zemřelých dětí na tisíc živě narozených dětí ve Švédsku do 5,7 zemřelých dětí na tisíc živě narozených ve Velké Británii. V roce 2013 je nejnižší kvocient kojenecké úmrtnosti v České republice (2,5 ‰) a naopak nejvyšší opět ve Velké Británii (3,8 ‰). V průměru se mezi lety 1998 a 2013 úroveň kojenecké úmrtnosti zlepšila o 2 ‰.

Tabulka 1: Kvocient kojenecké úmrtnosti, vybrané státy, 1998–2013, v ‰

	Česká republika	Francie	Rakousko	Portugalsko	Švédsko	Velká Británie
1998	5,2	4,6	4,9	6,0	3,5	5,7
1999	4,6	4,3	4,4	5,6	3,4	5,8
2000	4,1	4,4	4,8	5,5	3,4	5,6
2001	4,0	4,5	4,8	5,0	3,7	5,5
2002	4,1	4,1	4,1	5,0	3,3	5,2
2003	3,9	4,0	4,5	4,1	3,1	5,3
2004	3,7	3,9	4,5	3,8	3,1	5,0
2005	3,4	3,6	4,2	3,5	2,4	5,1
2006	3,3	3,6	3,6	3,3	2,8	4,9
2007	3,1	3,6	3,7	3,4	2,5	4,7
2008	2,8	3,6	3,7	3,3	2,5	4,6
2009	2,9	3,7	3,8	3,6	2,5	4,5
2010	2,7	3,5	3,9	2,5	2,5	4,2
2011	2,7	3,3	3,6	3,1	2,1	4,2
2012	2,6	3,3	3,2	3,4	2,6	4,1
2013	2,5	:	3,1	2,9	2,7	3,8

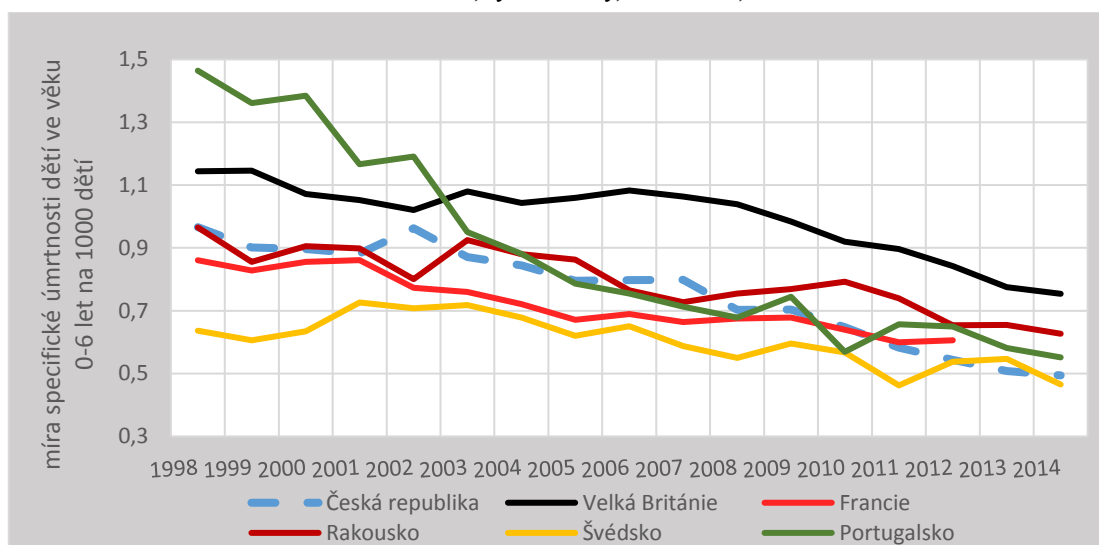
Pozn.: Nedostupná data (:)

Zdroj: Eurostat Database (2016)

Úmrtnost dětí předškolního věku, tj. do šesti let, se ve studovaném období také výrazně zlepšila ve všech zemích. Navíc v tomto ukazateli se srovnávané země v čase sbližují (Obrázek 2), intervalové rozpětí míry úmrtnosti dětí ve věku 0 až 6 let v roce 1998 činilo 0,83 ‰,

kdežto v roce 2014 bylo 0,29 ‰. V roce 2014 je nejhorší úroveň dětské úmrtnosti ve Velké Británii a dlouhodobě nejlepší úroveň ve svých statistikách pak vykazuje Švédsko.

Obrázek 2: Míra úmrtnosti dětí ve věku 0–6 let, vybrané státy, 1998–2014, ‰

Zdroj: Eurostat Database (2016), vlastní výpočty

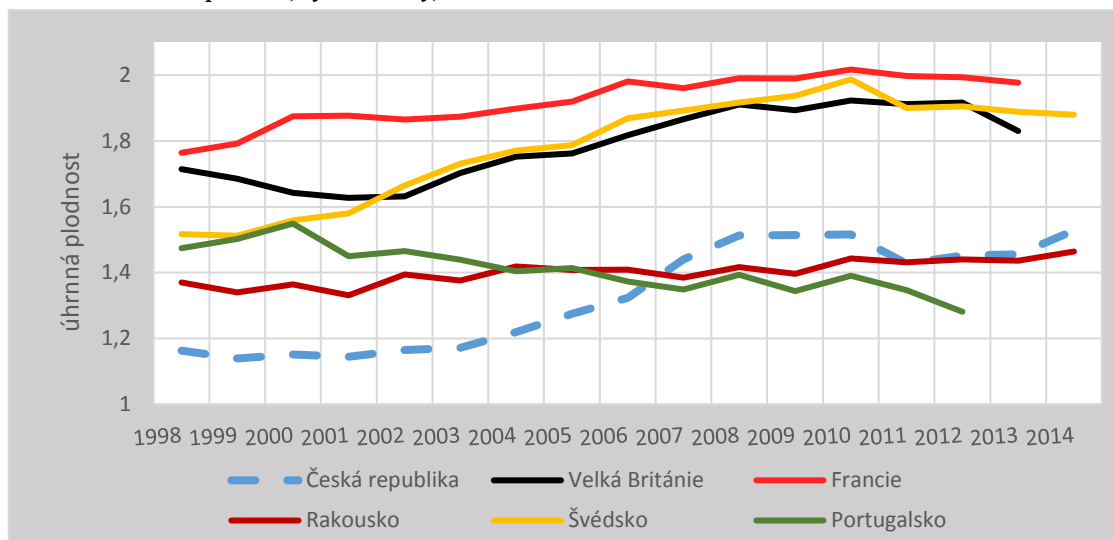
3.2 Vývoj plodnosti ve vybraných zemích

Analýza vývoje porodnosti či plodnosti je dnes často populárním tématem, vzhledem k nízkému počtu živě narozených dětí v Evropě a v dalších vyspělých zemích, například jihovýchodní Asie. S rozvojem vzdělanosti žen, vzniku dvouvdělečných domácností a zintenzivnění problematiky skloubení práce a péče o děti je zajímavé srovnat země z pohledu úrovně plodnosti a systému péče o děti předškolního věku. Proto se tato podkapitola zaměřuje na analýzu plodnosti pro období 1998 až 2014.

Základním ukazatelem používaným pro zhodnocení vývoje plodnosti v transversálním pohledu, tedy úrovně plodnosti v daném roce, nikoliv za generaci žen, je úhrnná plodnost (TFR). V úrovni tohoto ukazatele se vybrané státy na konci 90. let zásadně liší, zatímco nejnižší úroveň tzv. „lowest low fertility“ má pouze Česká republika (1998: 1,16 dětí na ženu) nejvyšší úroveň v roce 1998 dosahuje Francie s 1,76 dětmi na ženu (Obrázek 3).

V průběhu sledovaného období (1998 až 2014) se tvoří dvě skupiny zemí, které v hodnotách úhrnné plodnosti k sobě konvergují. První skupinu tvoří země s vyšší úrovní plodnosti, mezi které patří Francie, Švédsko a Velká Británie. Součástí druhé skupiny zemí s nižší úrovní plodnosti jsou Česká republika, Rakousko a Portugalsko. Ovšem na konci sledovaného období můžeme jak u Rakouska, tak i u České republiky pozorovat mírný růst v úrovni plodnosti, je tedy otázkou, zda se v budoucnu nebudou přibližovat k první skupině zemí. Naopak úroveň úhrnné plodnosti Portugalska po celé sledované období klesá, navíc v roce 2014 má Portugalsko nejnižší úroveň plodnosti v celé EU a to 1,23 živě narozených dětí na ženu (Fertility Statistics, 2016).

Obrázek 3: Úhrnná plodnost, vybrané státy, 1998–2014

Zdroj: Human Fertility Database (2016)

Francie má dlouhodobě nejvyšší a relativně stabilní úroveň úhrnné plodnosti ze všech sledovaných zemí (2013: 1,98 živě narozených dětí na jednu ženu). Částečně je tato stabilní a vyšší úroveň plodnosti vysvětlována aktivní rodinnou politikou po druhé světové válce (Toulemon a kol., 2008). Francouzská pronatalitní politika je originální tím, že kombinuje jak pronatalitní cíle, tak podporuje rodinu jako celek (Hantrais a Letablier, 1996). Rodinná politika Francie nejspíš vytvořila pozitivní postoje společnosti k dvou či třídětným rodinám (Toulemon a kol., 2008)⁷. Navíc relativně stabilní populačně věková struktura Francie (Obrázek B3) taktéž přispívá k vyššímu počtu živě narozených dětí (Toulemon a kol., 2008).

Plodnost ve Švédsku ve sledovaném období vzrostla z 1,52 živě narozených dětí na jednu ženu v roce 1998 až k 1,88 živě narozených dětí na jednu ženu v roce 2014. Často používaným vysvětlením úrovně plodnosti v této zemi jsou ekonomické cykly, které spolu s opatřeními v rodinné politice objasňovaly změny na přelomu 90. let 20. stol. (Hoorens a kol., 2011). V současné době je zdůrazňován vliv rodinné politiky genderové rovnosti a dostupná péče o děti předškolního věku. Stabilní systém rodinné politiky, který je spoluvytvářen s ohledem na školský systém a trh práce, je považován za důvod relativně vysoké úrovně úhrnné plodnosti (Hoem, 2005).

Také ve Velké Británii po roce 2002 (1,63 živě narozených dětí na ženu v reprodukčním věku) vzrostla úroveň plodnosti o 0,27% k roku 2012 (Obrázek 3), poté ovšem zaznamenáváme mírný pokles k 1,81 dětem na jednu ženu v roce 2014 (Fertility Statistics, 2016). Popsaný nárůst bývá nepřímo vysvětlován politikami labouristické vlády Tonyho Blaira, které vstoupily v platnost v roce 1997. Přestože politiky této vlády cílily na zlepšení kvality života britských dětí a nebyly vyloženě pronatalitní, ovlivnily úhrnnou plodnost Velké Británie (Hoorens a kol., 2011).

Častou otázkou u evropských zemí s vyšší úrovní plodnosti je, zda úroveň plodnosti není ovlivněna migrací. Velká Británie, Francie ale i Švédsko patří k zemím s vyšším počtem

⁷ Blíže k rodinné politice Francie se budou věnovat nadcházející kapitoly.

imigrantů (Eurostat Yearbook, 2016). Tomáš Sobotka se právě touto otázkou ve své studii z roku 2008 zabýval. Přistěhovalí obyvatelé ve sledovaných evropských zemích výrazně přispívají k absolutnímu počtu živě narozených dětí. Ve Francii se v roce 2004 z narozených dětí 15 % narodilo přistěhovalé ženě, ve Švédsku 19,5 % v roce 2005 a v Anglii a Walesu 20,8 % v roce 2005 (Sobotka, 2008). Ovšem čistý efekt na úhrnnou plodnost zůstává relativně nízký, ve Švédsku 0,053 (za rok 2005), ve Francii 0,1 (za rok 2004) a v Anglii a Walesu 0,07 (za rok 1996) v absolutních hodnotách (Sobotka, 2008).

V průběhu sledovaného období v letech 1998 až 2014 je úroveň úhrnné plodnosti v Rakousku stabilní a s drobnými odchylkami se pohybovala okolo 1,4 živě narozených dětí na jednu ženu (Obrázek 3). Hlavní faktory, které způsobují tuto nízkou úroveň plodnosti, jsou: nárůst vzdělanosti žen, problematické skloubení práce a péče o děti a především nedostupnost péče o děti mladší tří let (Prskawetz a kol., 2008).

Zatímco úroveň plodnosti Rakouska se dlouhodobě drží stejné hladiny, úhrnná plodnost Portugalska klesá z 1,47 živě narozených dětí na jednu ženu v roce 1998 až k 1,28 živě narozených dětí na jednu ženu v roce 2012. Také dostupnost formální péče o děti v Portugalsku je diskutována jako determinanta nízké plodnosti, ovšem v analýze M. Vargy (2014) nebyla prokázána jako signifikantní. Zde je ovšem nutné zmínit, že se jednalo o retrospektivní analýzu výběrového šetření z roku 1997, tedy nízké hodnoty průřezového ukazatele úhrnné plodnosti může částečně objasňovat i tento faktor. Vysvětlení nízké úrovně úhrnné plodnosti v Portugalsku se nachází v kulturních, sociálních a ekonomických změnách ve společnosti (Gomes a kol., 2016). Tyto změny ještě nejsou ukončeny, jak napovídá neukončená transformace odkládání životních startů (Mendes, 2013).

Vývoj ukazatele úhrnné plodnosti v České republice se výrazněji liší od ostatních zemí ve sledovaném období (Obrázek 3). Až do roku 2006 se hodnoty úhrnné plodnosti drží pod hranicí „lowest low fertility“, ovšem již od roku 2004 začínají hodnoty tohoto ukazatele pozvolna stoupat. V roce 2014 je v České republice úroveň úhrnné plodnosti 1,528 živě narozených dětí na jednu ženu, jedná se o nárůst o 31 % oproti úrovni plodnosti v ČR v roce 1998. Ovšem stále se úroveň plodnosti pohybuje okolo hranice 1,5 dětí, tedy, na hranici tzv. „low fertility“.

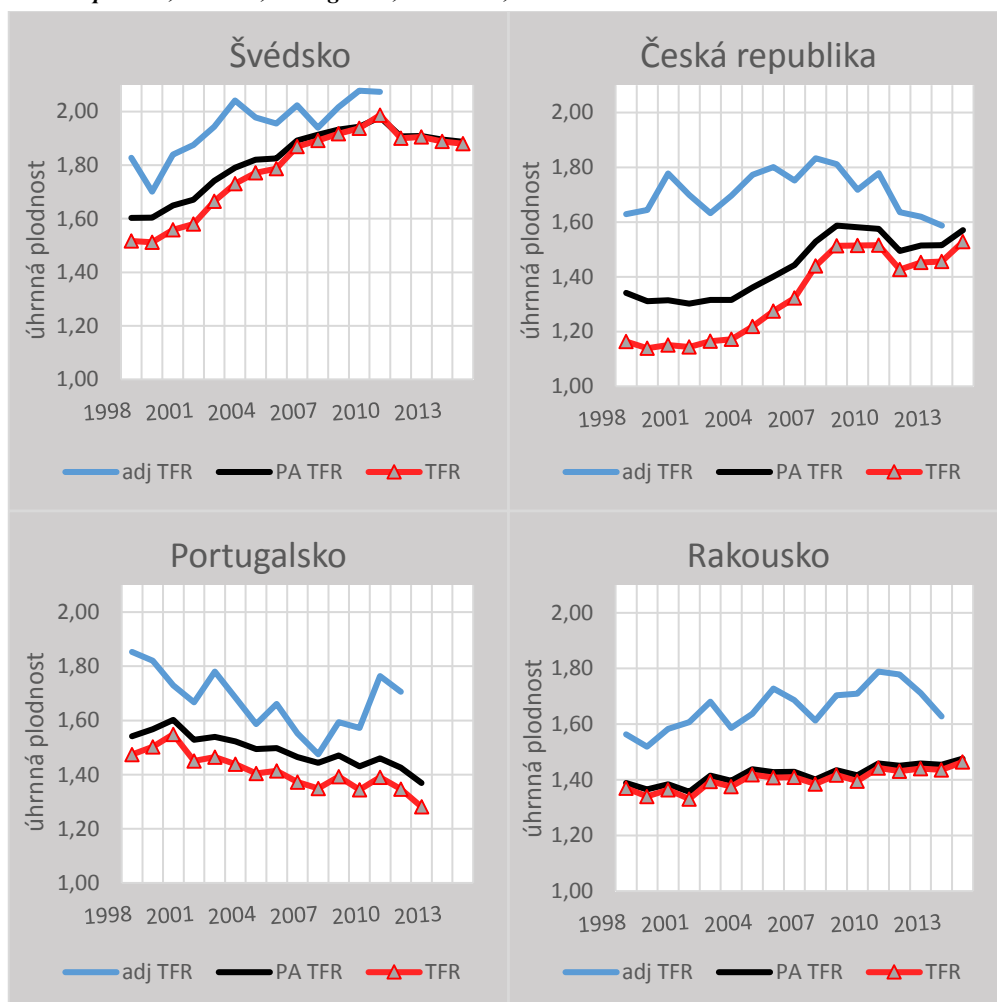
Úhrnná plodnost se v ČR výrazně propadla během ekonomické transformace z centrálně řízené ekonomiky na tržní ekonomiku po roce 1989, hlavní determinanty poklesu plodnosti pak byly především vliv univerzitního vzdělání žen, problematické možnosti skloubení práce a péče o děti a také nárůst používání a dostupnost antikoncepce (Klasen a kol., 2006). Na nárůst úrovně úhrnné plodnosti po roce 2004 v ČR může být nahlíženo jako na odklad a následnou rekuperaci, kterou naznačuje i růst průměrného věku matky při narození dítěte (Obrázek B9). Ovšem Bongaarts a Sobotka (2012) nepokládají toto vysvětlení za dostatečné a z jejich analýzy plyne, že za nárůstem v ukazateli úhrnné plodnosti stojí také zpomalení tempa odkladu narození dětí (odkladu „posunu životních startů“).

Ukazatel úhrnné plodnosti může být díky své transversální podobě často zavádějící, jelikož může být ovlivňován dočasným odkladem nebo naopak rekuperací. Z tohoto důvodu bylo navrženo několik ukazatelů, které upravují ukazatel úhrnné plodnosti. Bongaarts a Feeney

(1998) navrhli tzv. Tempo-adjusted TFR (adj TFR), počítaný jako suma měr plodnosti podle věku a pořadí upravený podle změn v průměrném věku matek při narození dítěte podle pořadí (HFD, 2015). Na základě inkrementních-dekrementních tabulek plodnosti je možné počítat ukazatel „the parity-and age-adjusted total fertility rate“ (PATFR) podle Rallu a Toulemona (2004), česky označován jako index plodnosti očištěný od vlivu věkové a paritní struktury. Tento index je výrazně propojen mezi jednotlivými paritami, což může být zdrojem vyššího tempa u vyšších pořadí narození, následkem PATFR dosahuje nízkých hodnot (Obrázek 4), někdy až pod hranici ukazatele úhrnné plodnosti (Bongaarts a kol., 2012).

Srovnání těchto popsaných ukazatelů poskytuje pro vybrané země Obrázek 4. Bohužel díky odlišné evidenci pohybu obyvatelstva ve Francii a Velké Británii nejsou dostupná data o živě narozených dětech podle jejich pořadí⁸. Je zřejmé, že u všech zemí upravené ukazatele úhrnné plodnosti dosahují vyšších hodnot nežli ukazatel úhrnné plodnosti.

Obrázek 4: Úhrnná plodnost (TFR), tempo-adjusted TFR (adj TFR), parity and age-adjusted TFR (PATFR), Česká republika, Švédsko, Portugalsko, Rakousko, 1998–2014

Zdroj: Human Fertility Database (2016)

⁸ Ve Velké Británii byly podle pořadí evidovány data pouze pro děti narozené v manželství, až od roku 2013 se pravidla evidence změnily (Jeffries a Zeman, 2015). Ve Francii pak data tříděná podle pořadí nejsou kvalitní (Zeman, 2015b).

Změny v časování plodnosti jsou taktéž patrné z měř plodnosti podle věku matky při narození dítěte (Obrázek 5). V Rakousku se intenzita plodnosti neměnila, ovšem ve sledovaném období (1998–2014) dochází k mírnému posunu v časování. Průměrný věk matek při narození prvního dítěte narůstá od roku 1998 o 2,8 let na 28,95 let v roce 2014 (Obrázek B9). Dle měř plodnosti podle věkových skupin narůstá intenzita plodnosti ve věku 30–34 let (této věkové skupině se již od roku 2010 narodilo nejvíce dětí ze všech věkových skupin) a také roste intenzita plodnosti ve věku 35–39 let (Obrázek B10). Naopak ve věkové skupině 20–24 let intenzita plodnosti po celé sledované období klesá a ve skupině 25–29 let stagnuje.

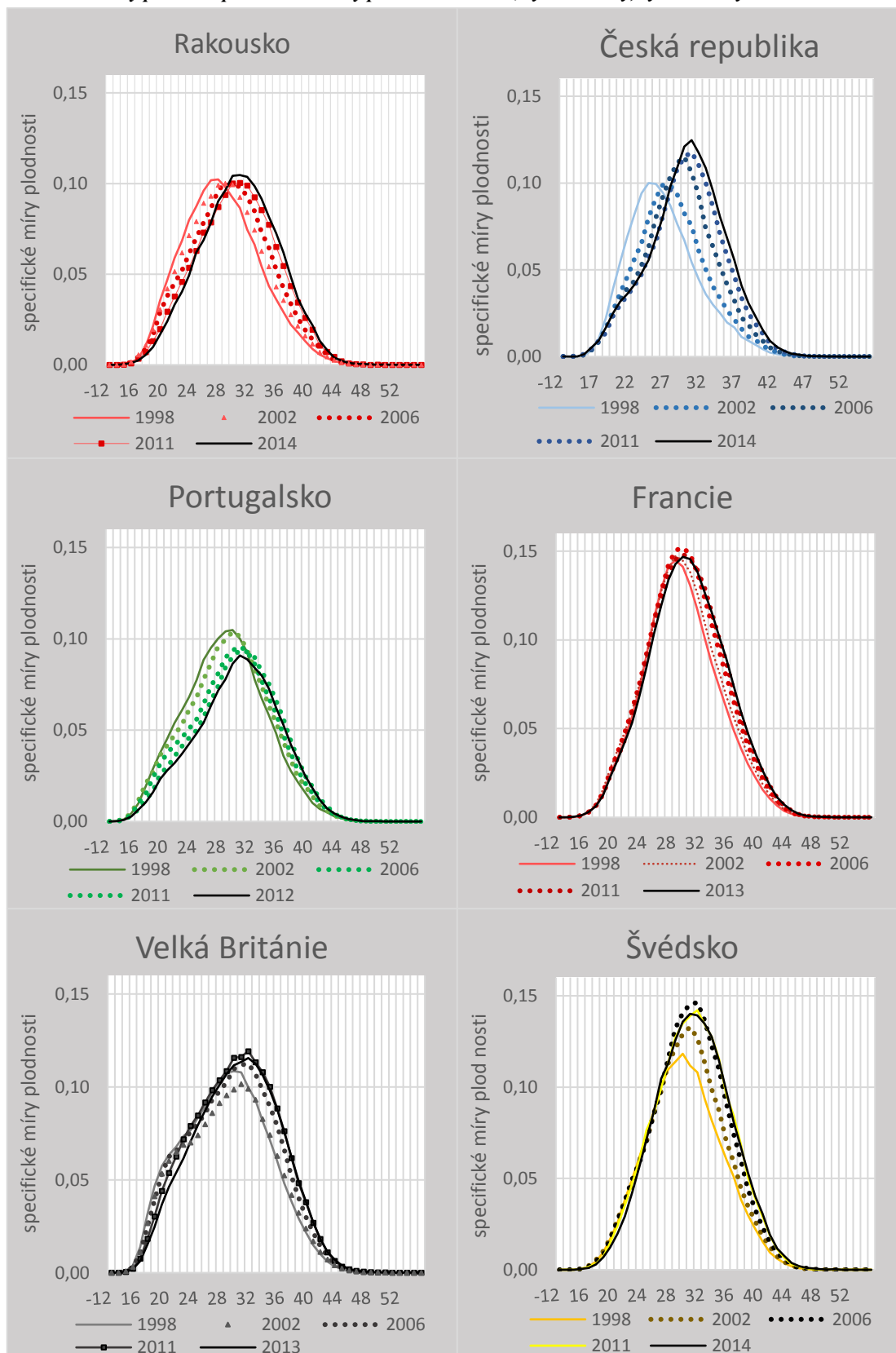
V České republice také došlo k výraznému posunu v časování rození dětí, z Obrázku 5 je posun křivky směrem doleva zjevný spolu s nárůstem intenzity plodnosti po roce 2004. Průměrný věk matek při narození prvního dítěte vzrůstá o 3,8 let od roku 1998 do roku 2014, kdy je průměrný věk matek při narození prvního dítěte v ČR 28,14 let (Obrázek B9). Nejvyšší intenzita plodnosti po roce 2011 je v ČR ve věkové skupině 30–34 let, která v tomto roce převyšuje intenzitu plodnosti věkové skupiny 25–29 let (Obrázek B10). Po celou dobu sledovaného období klesá intenzita plodnosti ve věkové skupině 20–24 let, až na konci období se zdá, že začíná stagnovat. Naopak výrazně roste intenzita plodnosti žen ve věku 34–39 let.

Na vývoji měř plodnosti podle věku lze sledovat pokles intenzity plodnosti v Portugalsku, stejně jak napovídá ukazatel úhrnné plodnosti, a také nepatrný posun křivky doleva, tedy změnu v časování rození dětí, i když není tak výrazná jako u ostatních zemí (Obrázek 5). Narůstá také průměrný věk matek při narození prvního dítěte o 2,5 let od roku 1998, v roce 2012 je průměrný věk matek při narození prvního dítěte 28,6 let (Obrázek B9). Z Obrázku B10 je zjevné, že nejvyšší intenzita plodnosti je ve věku 30–34 let a to od roku 2005, navíc pouze intenzita plodnosti ve věku 35–39 let po sledované období zaznamenává růst, s výjimkou posledního sledovaného roku.

Stabilitu francouzské úrovně plodnosti můžeme pozorovat i u měř plodnosti podle věku (Obrázek 5). Od roku 1998 do roku 2013 jsou křivky specifických měř plodnosti téměř neměnné jak na intenzitě, tak i v posunu v časování. Průměrný věk matek při narození dítěte vzrostl od roku 1998 pouze o jeden rok a v roce 2013 byl 30,2 let (Obrázek B9). Dlouhodobě stabilní charakter vykazují i míry plodnosti podle věkových skupin, kdy nejvíce na intenzitě plodnosti přispívají ženy ve věku 25–29 let a 30–34 let.

Naopak ve Velké Británii se odehrávají změny jak v časování plodnosti, tak i v její intenzitě. Křivky měř plodnosti podle věku matky při narození dítěte se tvarově liší, na počátku sledovaného období je křivka z roku 1998 mírně vyboulena doprava, což svědčí o vyšší intenzitě plodnosti v mladých věcích (Obrázek 5). V průběhu sledovaného období toto mírné vyboulení mizí a křivka se posunula také směrem doleva, navíc vzrůstá intenzita plodnosti. Zároveň oproti ostatním zemím je v roce 1998 relativně vysoká intenzita plodnosti u žen ve věku 15–19 let, která v následujících letech klesá (Obrázek B10). Nejčastěji se děti narodily mezi lety 1998 a 2013 ženám ve věku 30–34 let a 25–29 let. Průměrný věk při narození dítěte ve Velké Británii mezi lety 1998 a 2013 vzrostl o 1,6 let; v roce 2013 odpovídá hodnotě 29,99 let (Obrázek B9).

Obrázek 5: Míry plodnosti podle věku matky při narození dítěte, vybrané státy, vybrané roky 1998–2014

Zdroj: Human Fertility Database (2016)

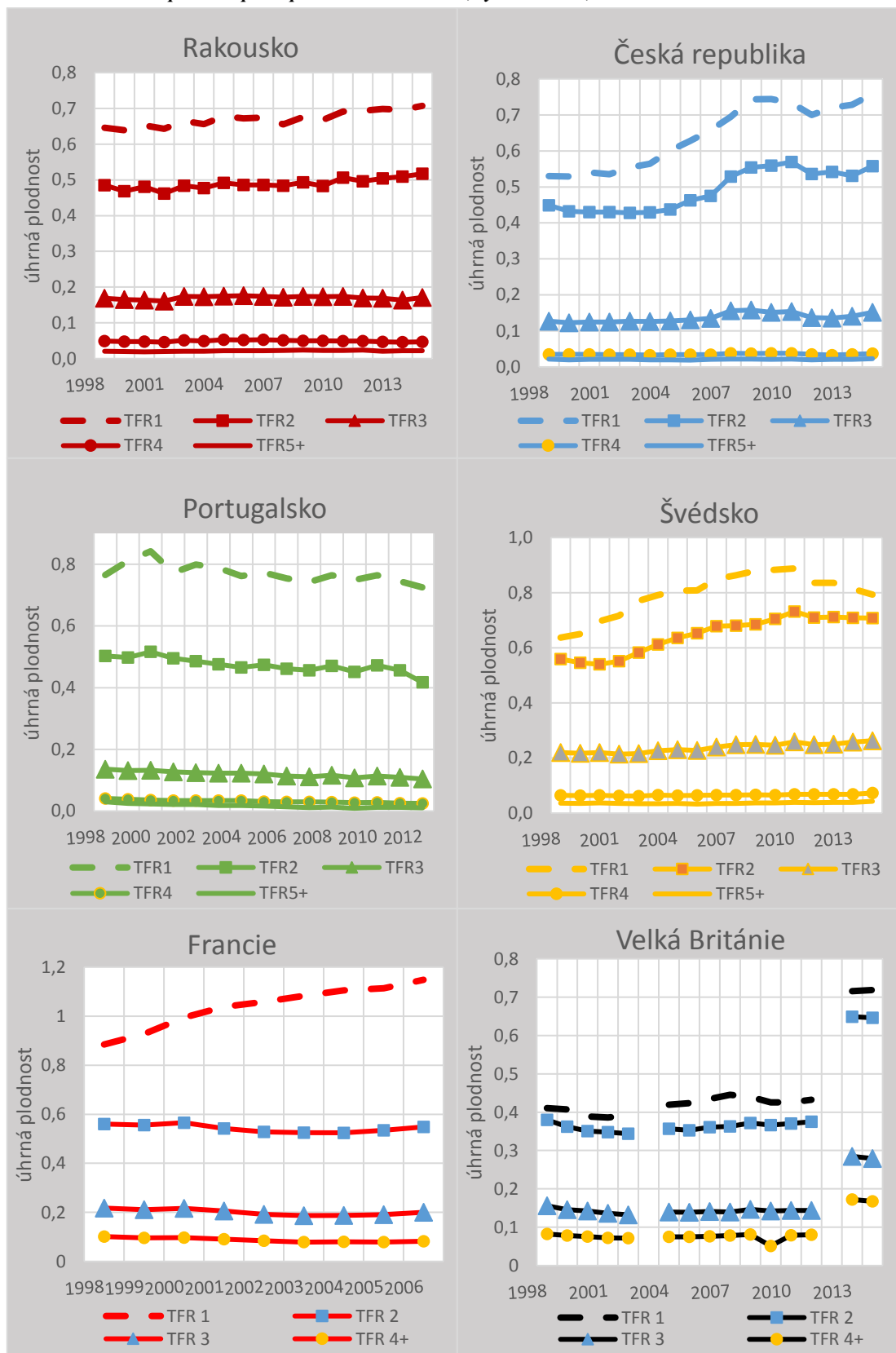
Také ve Švédsku se časování plodnosti ve sledovaném období výrazně nezmění, vzrůstá pouze intenzita plodnosti (Obrázek 5). Změna v průměrném věku při narození prvního dítěte není

až tak velká, průměrný věk matek při narození prvního dítěte mezi lety 1998 a 2014 vzrůstá o 1,5 let. V roce 2014 je matce ve Švédsku při narození prvního dítěte v průměru 29,2 let (Obrázek B9). Po roce 2002 vzrůstá i intenzita plodnosti u žen ve věku 30–34 let (Obrázek B10), nárůst úhrnné plodnosti po roce 2002 je tedy způsoben nárůstem živě narozených dětí matkám ve věku 30–34 let. Navíc mezi lety 1998 až 2014 roste i intenzita plodnosti žen ve věku 35–39 let.

Klíčovou součástí analýzy plodnosti je i porozumění, v kolikátém pořadí se děti matce rodí. Utváří se tím představa velikosti rodin i pravděpodobnost narození dalšího dítěte. Ukazatel úhrnné plodnosti tříděný podle pořadí narození dítěte pomáhá usuzovat, které pořadí narození se stává nejdůležitější v rámci celkové úhrnné plodnosti. Rakousko se vyznačuje stabilní úrovní úhrnné plodnosti a stejně tak tomu je i v rámci úhrnné plodnosti podle pořadí (Obrázek 6). Nejvíce se v Rakousku rodí děti v prvním pořadí a druhém pořadí, je zde tedy patrný dvoudětný rodinný model. V České republice po roce 2001 roste úhrnná plodnost prvního pořadí a následně po roce 2004 i úhrnná plodnost druhého pořadí, velmi mírný nárůst je také pozorovatelný u třetího pořadí narození po roce 2008. Růst v úrovni úhrnné plodnosti je tedy zapříčiněn nárůstem živě narozených dětí prvního a následně i druhého pořadí. Naopak Portugalsko, jako poslední ze zemí s nižší úrovní plodnosti, má dlouhodobě mírně klesající trend i z pohledu pořadí narození dítěte a to jak u prvního, tak i druhého pořadí narození dítěte. Nárůst úhrnné plodnosti ve Švédsku je nejprve započat nárůstem úrovně úhrnné plodnosti prvního pořadí (Obrázek 6), následován je nárůstem úhrnné plodnosti druhého pořadí. Navíc je patrné, že se tyto úrovně v posledních sledovaných letech sblížují, vzniká tedy zřejmý dvoudětný model rodiny a méně rodin s jedním dítětem. Také mírně vzrůstá po roce 2005 úroveň úhrnné plodnosti třetího pořadí narození dítěte matce.

Data o pořadí narození ve Francii a Velké Británii nejsou příliš reprezentativní a srovnatelné s ostatními zeměmi. Ve Francii jsou data o pořadí narození dítěte v databázi Eurostatu dostupná jen do roku 2006, navíc jak je zmiňováno výše, tyto data jsou nespolehlivá. Mezi lety 1998 a 2006 ve Francii vzrůstá úroveň úhrnné plodnosti prvního pořadí narození dítěte, zatímco ostatní pořadí narození zůstávají na stejné úrovni (Obrázek 6). Za nárůstem ukazatele úhrnné plodnosti alespoň v první polovině sledovaného období stojí živě narozené děti matkám prvorodičkám, zdá se, že například oproti Švédsku se tvoří spíše model rodiny s jedním dítětem. Ve Velké Británii je srovnatelnost dat ještě komplikovanější, jelikož až do roku 2013 bylo pořadí zjišťováno pouze u vdaných matek. Také z tohoto důvodu je zřejmý výrazný skok v úrovni úhrnné plodnosti všech pořadí po roce 2013 (Obrázek 6). Přestože se nejedná o srovnatelný ukazatel, můžeme konstatovat, že za nárůstem úhrnné plodnosti ve Velké Británii po roce 2002 hraje významnou roli mimomanželská plodnost.

Obrázek 6: Úhrnná plodnost podle pořadí narození dítěte, vybrané země, 1998–2014

Zdroj: Human Fertility Database (2016), Eurostat Database (2016), vlastní výpočty

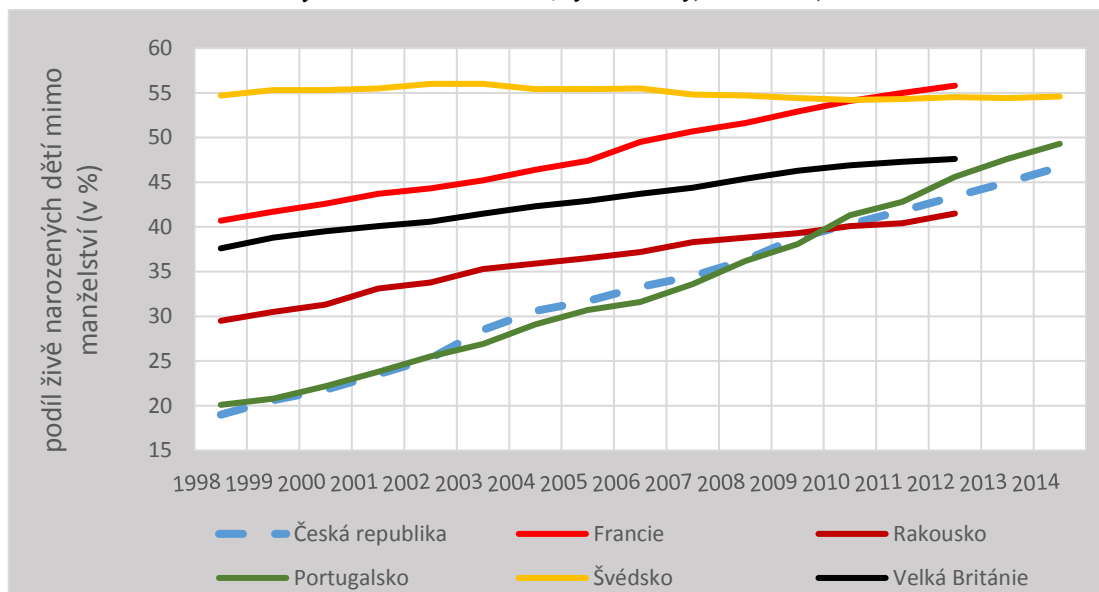
Růst podílu živě narozených dětí mimo manželství je typickým znakem plodnosti v evropských zemích v posledních několika desetiletích. Jedná se i o jednu z vět popisující druhý

demografický přechod (van de Kaa, 1997). Ve sledovaném období (1998 až 2014) roste podíl živě narozených dětí mimo manželství ve všech sledovaných státech kromě Švédska, kde se dlouhodobě drží na úrovni 55 % živě narozených dětí mimo manželství (Obrázek 7). V roce 1998 je nejnižší podíl živě narozených dětí mimo manželství v České republice (19 %), v Portugalsku (20,1 %) a v Rakousku (29,5 %), naopak nejvyšší úroveň dosahovalo Švédsko (54,7 %) následováno Francií (40,7 %) a Velkou Británií (37,6 %). V roce 2012 je rozdíl mezi zemí s nejnižším podílem (Rakousko: 41,5 %) a nejvyšším (Francie: 55,8 %) pouze 14 %. Nejrychlejší růst tohoto ukazatele zaznamenává Portugalsko spolu s Českou republikou, kdy v roce 2014 je v Portugalsku 49,3 % živě narozených dětí mimo manželství a v ČR 46,7 % živě narozených dětí mimo manželství.

Podrobnějším ukazatelem plodnosti v manželství a mimo manželství jsou míry plodnosti (druhé kategorie, redukované míry) v manželství/mimo manželství, jelikož je výpočtem odvozený od ukazatele úhrnné plodnosti. V Portugalsku po sledovaném období míry plodnosti v manželství výrazně klesají, kdy v roce 1998 jsou nejvyšší z vybraných států a v roce 2014 naopak nejnižší (Obrázek B11). Oproti tomu míry plodnosti mimo manželství v Portugalsku rostou podobným tempem jako v České republice (Obrázek B12). Je tedy možné si vysvětlit pokles v úrovni úhrnné plodnosti v Portugalsku významným poklesem narozených dětí v manželství. Také ve Francii plodnost v manželství klesá, i když mírnějším tempem nežli v Portugalsku, zatímco rostou míry plodnosti mimo manželství. Vysoká úroveň úhrnné plodnosti ve Francii je tedy realizována především plodností mimo manželství.

Na druhou stranu ve Švédsku významně rostou míry plodnosti v manželství, zatímco rostou také míry plodnosti mimo manželství (Obrázky B11 a B12). Současná vysoká úroveň úhrnné plodnosti ve Švédsku je tedy výsledkem jak plodnosti v manželství, tak i mimomanželské plodnosti. Také ve Velké Británii po roce 2002, kdy se zvedají hodnoty úhrnné plodnosti, rostou míry plodnosti v manželství i mimo manželství. V Rakousku naopak pozvolně klesá úroveň míry plodnosti v manželství, zatímco mírně roste úroveň míry plodnosti mimo manželství. Vzájemně se tyto míry v Rakousku vylučují a utvářejí již dlouhodobě stabilní nízkou úroveň úhrnné plodnosti. V České republice rostla míra úhrnné plodnosti v manželství mezi lety 2007 a 2011, v ostatních letech jsou vykázány hodnoty spíše klesající. Po celé sledované období pak roste výrazně plodnost mimo manželství. Za výraznějším nárůstem úhrnné plodnosti mezi lety 2007 a 2011 tedy stojí růst míry plodnosti v manželství podporovaný stálým růstem úhrnné míry plodnosti mimo manželství.

Obrázek 7: Podíl živě narozených dětí mimo manželství, vybrané státy, 1998–2014, v %

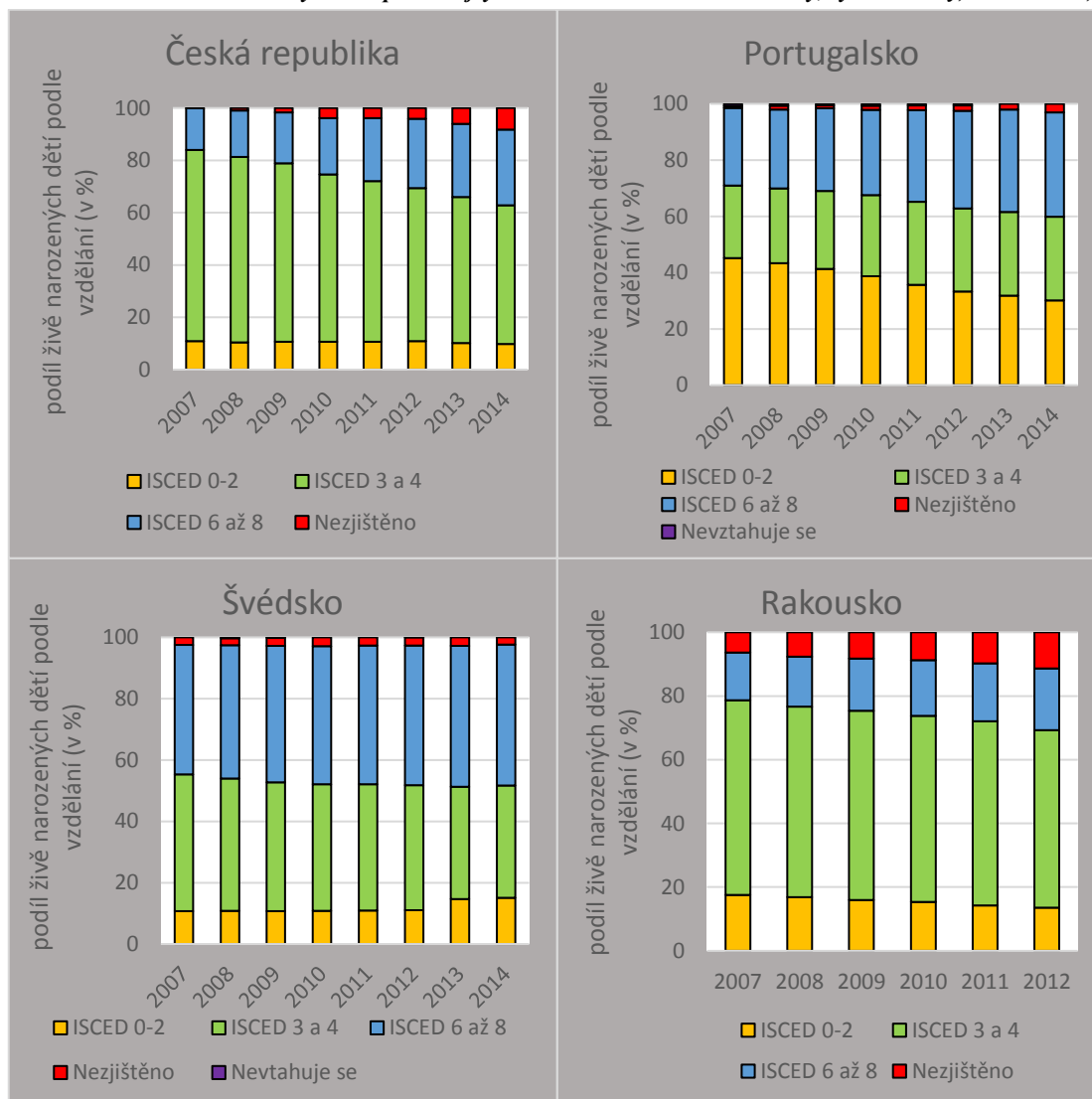

Zdroj: Eurostat Database (2016)

Kromě výše zmiňovaných diferenčních charakteristik analýzy plodnosti jsou klíčové také rozdíly podle vzdělání matky, tj. zda ženy s vyšším vzděláním mají méně či naopak více dětí než ženy s nižším vzděláním. Vzhledem k faktu, že zvláště v současné české společnosti se vzdělání přikládá čím dál tím větší význam, tato charakteristika roste na významu (Keller a Hruška Tvrđý, 2008). Údaje o živě narozených dětech podle vzdělání nejsou tříděny ve Francii a Velké Británii, Obrázek 8 tedy zachycuje podíl živě narozených dětí podle vzdělání v letech 2007–2014 pouze za Českou republiku, Portugalsko, Švédsko a Rakousko. Podíl živě narozených dětí matkám s vysokoškolským vzděláním se výrazně zvyšuje v České republice, Portugalsku i Rakousku. Zatímco v ČR v roce 2007 je 15 % živě narozených dětí matkám s vysokoškolským vzděláním, v roce 2014 tento podíl činí již 29 %. V České republice se tento podíl zvyšuje na úkor vzdělanostní skupiny středoškolaček, který ve sledovaném období klesá.

V Portugalsku se ve sledovaném období (2007–2014) snižuje podíl živě narozených dětí matkám se základním vzděláním (ze 45 % v roce 2007 na 30 % v roce 2014). Naopak se zvyšuje podíl živě narozených dětí matkám se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, konkrétně z 26 % na 30 % mezi lety 2007 a 2014 středoškolsky vzdělaným matkám a z 27,6 % na 37 % za stejné období u vysokoškolaček. V Rakousku také roste podíl živě narozených dětí matkám s vysokoškolským vzděláním, a to z 15 % v roce 2007 na 19,4 % v roce 2012. Také je nutné podotknout, že roste podíl nezjištěných událostí. Ve Švédsku jsou podíly živě narozených dětí mezi lety 2007 a 2014 stabilní. Nejvíce dětí se narodí vysokoškolsky vzdělaným ženám (2014: 46 %), 37 % živě narozených dětí v roce 2014 se narodí ženám se středoškolským vzděláním a 15 % dětí matkám se základním vzděláním. Pouze v posledních dvou letech mírně roste podíl živě narozených dětí matkám se základním vzděláním (2012: 11 %, 2014: 15 %).

Obrázek 8: Podíl živě narozených dětí podle nejvyššího dosaženého vzdělání matky, vybrané státy, 2007–2014, v %

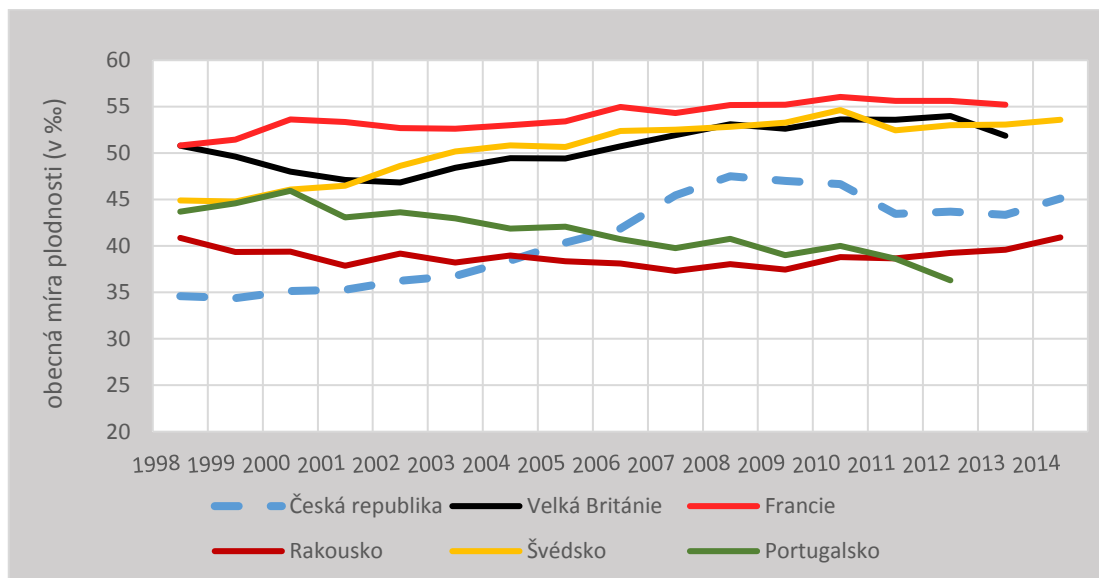

Zdroj: Eurostat Database (2016)

3.3 Dekompozice obecných měr plodnosti pro vybrané země

Pro detailnější prozkoumání odlišností v trendech plodnosti i na rozdíly mezi jednotlivými zeměmi je vhodné použít také metodu dekompozice obecné míry plodnosti. Jelikož byla použita dekompozice obecných měr plodnosti, je nutné poznamenat, že se jedná o konstrukčně odlišný ukazatel ve srovnání s ukazatelem úhrnné plodnosti. Obecná míra plodnosti je definována jako poměr počtu živě narozených dětí na tisíc žen v reprodukčním věku ve sledovaném roce (Kalibová, 2001). Vývoj obecné míry plodnosti v letech 1998 až 2014 ve vybraných zemích zachycuje Obrázek 9.

Obrázek 9: Obecná míra plodnosti, vybrané státy, 1998–2014, v ‰

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Vývoj obecných měr plodnosti ve vybraných zemích v období 1998 až 2014 je obdobný jako vývoj ukazatele úhrnné plodnosti (Obrázek 3 a Obrázek 9). Rakousko ve sledovaném období udržuje stabilní úroveň obecné plodnosti (okolo 40 ‰), také se řadí mezi země s nižší úrovní plodnosti (Obrázek 9). Mezi ty rovněž patří Portugalsko, kde obecná míra plodnosti ve sledovaném období klesá ze 44 ‰ v roce 1998 na 36,3 ‰ v roce 2013. Mezi lety 1998 a 2014 obecná míra plodnosti v ČR roste z 35 ‰ v roce 1998 k 47,5 ‰ v roce 2008. Poté následuje mírný pokles k 45 ‰ v roce 2014. Přes tento nárůst se Česká republika řadí k vybraným zemím s nízkou úrovní plodnosti. Země s vyšší úrovní obecné plodnosti, které v roce 2014 mají úroveň obecné plodnosti vyšší než 50 ‰, jsou Francie, Švédsko a Velká Británie. Francie mezi lety 1998 a 2013 má míru obecné plodnosti nad 50 ‰, již v roce 1998. V roce 2013 pak obecná míra plodnosti ve Francii dosahuje hodnoty 55 ‰. Ve Švédsku roste po roce 1998 míra obecné plodnosti ze 45 ‰ na 53,5 ‰ v roce 2014. Ve Velké Británii nejprve obecná míra plodnosti klesá z 50 ‰ v roce 1998 na 47 ‰ v roce 2002, následně pak roste k 53 ‰ v roce 2013.

Dekompozice, jak již název napovídá, je rozložení hodnoty na několik efektů či komponent, které vyjasňují specifické charakteristiky. Dekompozice obecné míry plodnosti dle metody Das Gupty (1978) rozkládá obecnou míru plodnosti na tři efekty: efekt věkové struktury, efekt intenzity a efekt interakce. Dekompozice obecných měr plodnosti napovídá, zda úroveň plodnosti je ovlivněna velikostí populace žen v reprodukčním věku (efekt struktury), výší počtu živě narozených dětí (efekt intenzity) či vzájemným působením těchto sil (efekt interakce). Mezi lety 1998 a 2011, jak je již v předchozí podkapitole zmiňováno, se v jednotlivých zemích mění úroveň plodnosti. Dekompozice přináší nový pohled a vysvětlení těchto změn.

Tabulka 2: Dekompozice obecných měr plodnosti v jednotlivých zemích mezi lety 1998 a 2011, vybrané státy

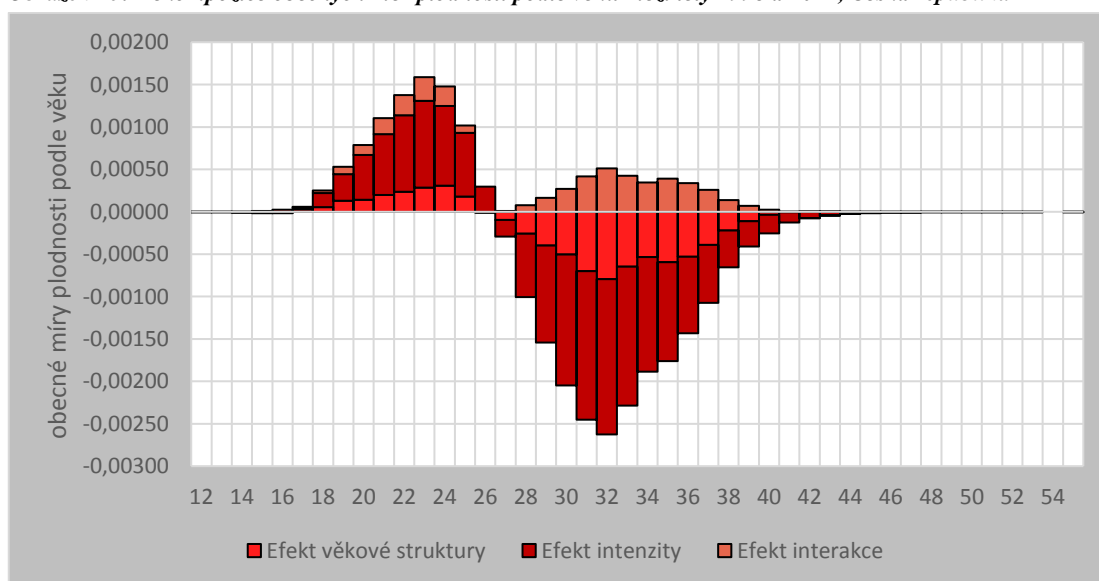
	Česká republika 1998 a 2011	Rakousko 1998 a 2011	Švédsko 1998 a 2011	Velká Británie 1998 a 2011	Francie 1998 a 2011	Portugalsko 1998 a 2011
Efekt struktury	-0.004217	0.005714	-0.002579	0.003097	0.003177	0.001631
Efekt intenzity	-0.008559	-0.001619	-0.014522	-0.004532	-0.005315	0.001474
Efekt interakce	0.004690	-0.001445	0.000460	-0.000948	-0.000393	0.001803
Celkem	-0.008085	0.002650	-0.016641	-0.002383	-0.002531	0.004907

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

V České republice mezi lety 1998 a 2011 vzroste úroveň plodnosti hlavně díky efektu intenzity, ale také efekt struktury přispívá k růstu úrovně plodnosti mezi těmito lety (Tabulka 2). V Rakousku mezi lety 1998 a 2011 je celková změna v obecných mírách plodnosti pozitivní, jedná se tedy o pokles plodnosti, který je způsobován hlavně efektem struktury populace žen v reprodukčním věku. Ve Švédsku roste úroveň plodnosti díky výraznému efektu intenzity, ale i díky menšímu, ale ne protichůdnému efektu struktury. Ve Velké Británii je růst v plodnosti mezi lety 1998 a 2011 ovlivněn efektem intenzity a interakce, efekt struktury populace na růst plodnosti nemá pozitivní vliv. Ve Francii se také na růstu úrovně plodnosti podílí zejména efekt intenzity a v menší míře efekt interakce. Portugalsko jako jediná země s klesající úrovní úhrnné plodnosti ve sledovaném období má také celkový efekt dekompozice ukazující na pokles v plodnosti, i to ve všech vypočítaných efektech.

Ke změně obecné míry plodnosti mezi roky 1998 a 2011 podle věku ženy v reprodukčním věku (Obrázek 10) v České republice je patrný posun intenzity i struktury plodnosti do věku 28 až 39 let s vrcholem ve 32 letech ženy. Zřejmý je rovněž pokles intenzity plodnosti v letech 18 až 26 let (kdy dosahuje pozitivních hodnot příspěvků). Na celkové změně v plodnosti mezi roky 1998 a 2011 má největší vliv posun plodnosti do vyšších věků.

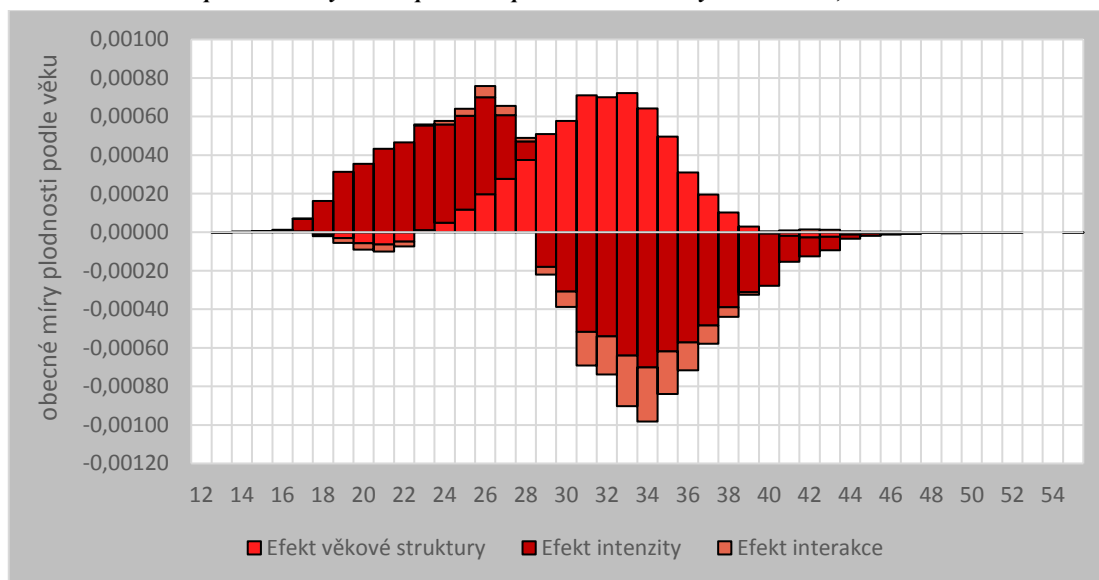
Obrázek 10: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Česká republika

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Z dekompozice obecných měr plodnosti v Rakousku mezi lety 1998 a 2011 (Obrázek 11) vyplývá, že stabilní úroveň plodnosti zajišťuje na jedné straně vyšší intenzita plodnosti ve věku 30 až 40 let žen s vrcholem ve 34 letech. Na druhé straně je pak zřetelný efekt intenzity plodnosti v mladším reprodukčním věku, který má negativní efekt na růst plodnosti. Efekt struktury žen (především ve věku žen, kdy je vysoká intenzita plodnosti) má protichůdný směr oproti efektu intenzity, v daném věku. Tímto tedy snižuje celkovou úroveň plodnosti, protože efekt struktury má na celkovou úroveň plodnosti negativní vliv.

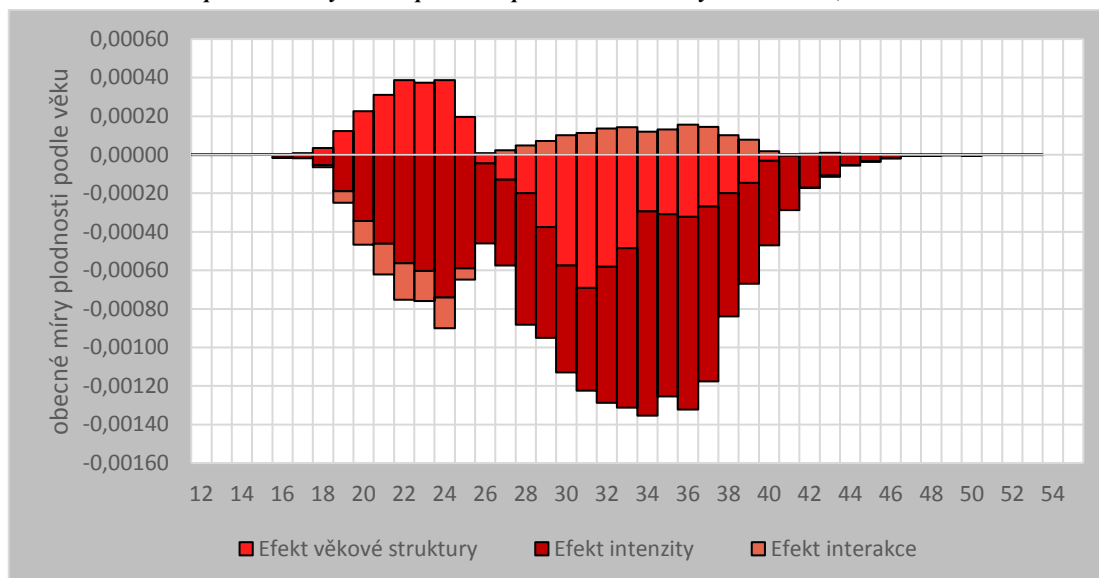
Obrázek 11: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Rakousko

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

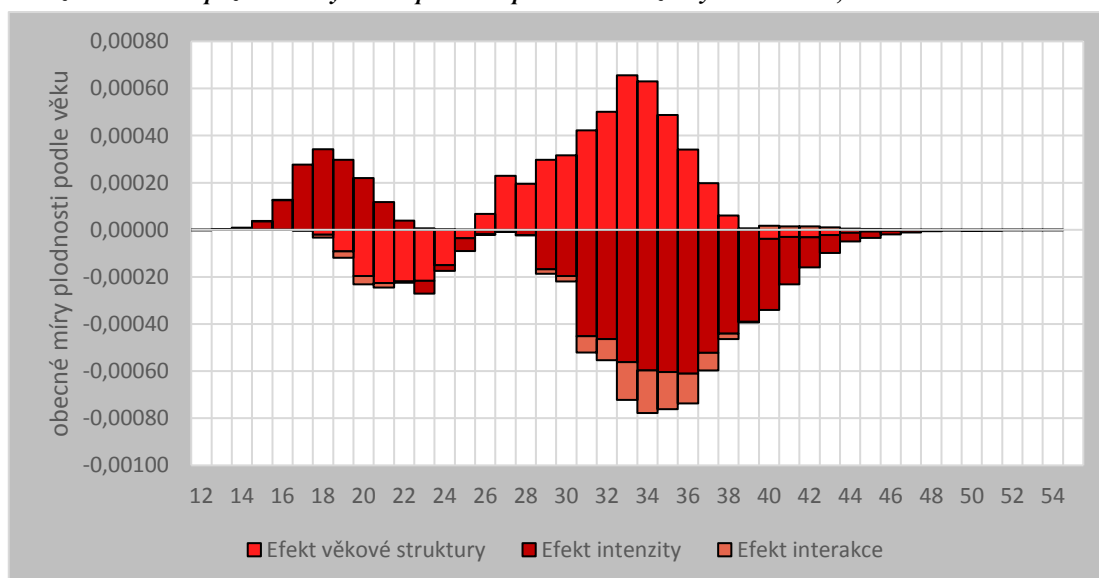
Dekompozice obecné míry plodnosti mezi roky 1998 a 2011 ve Švédsku (Obrázek 12) dokazují výrazný efekt intenzity na úroveň plodnosti, a to nejen ve svém maximu v 30 až 38 věku ženy, ale i v nižším věku okolo 24 let ženy. Efekt věkové struktury pak zvyšuje úroveň plodnosti hlavně okolo 30. roku života ženy. Vliv intenzity plodnosti ve věku 29 až 40 let žen ve Velké Británii stojí za změnou v úrovni plodnosti mezi lety 1998 a 2011 (Obrázek 13). Také efekt věkové struktury má vliv na růst plodnosti, ale pouze ve věku 19 až 23 let, naopak ve věku 27 až 37 let je tento efekt opačný.

Obrázek 12: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Švédsko

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

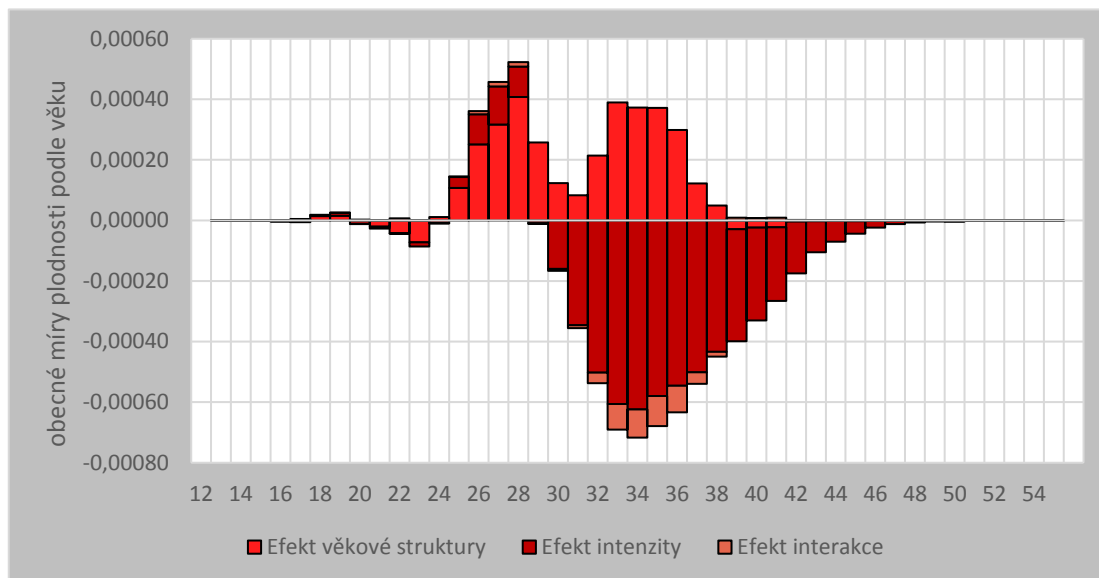
Obrázek 13: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Velká Británie

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

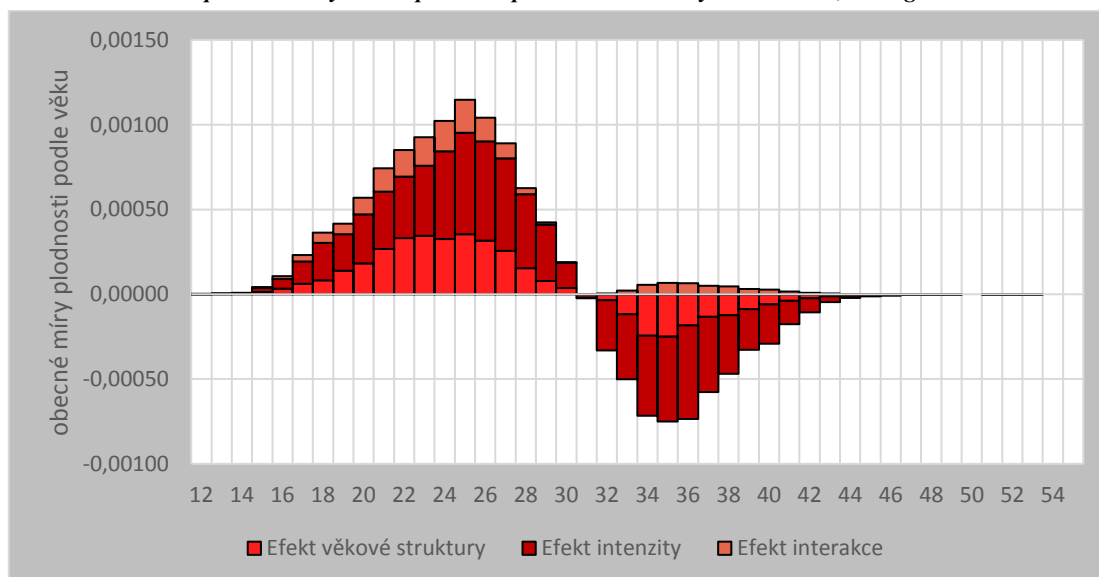
Ve Francii intenzita plodnosti výrazně ovlivňuje úroveň obecné míry plodnosti, a to ve věku od 19 až do 30 let věku žen (Obrázek 14) dle dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi roky 1998 a 2011. Navíc vrchol efektu intenzity plodnosti je již ve věku 23 let. Naopak věková struktura ve věku 14 až 26 let snižuje úroveň plodnosti. Na nízkou úroveň plodnosti v Portugalsku má do jisté míry vliv změny v intenzitě plodnosti i struktury žen ve věku 16 až 30 let mezi lety 1998 a 2011 (Obrázek 15), kdy v tomto věku ženy v Portugalsku v roce 2011 mají výrazně nižší úroveň obecných měr plodnosti. Naopak úroveň plodnosti v roce 2011 udržuje, i když na nízké úrovni, intenzita plodnosti žen ve věku 32 až 42 let.

Obrázek 14: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Francie

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Obrázek 15: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi lety 1998 a 2011, Portugalsko

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Jelikož práce cílí i na srovnání rozdílů v plodnosti mezi Českou republikou a vybranými zeměmi, je vypočítána i dekompozice obecných měr plodnosti v roce 2011 mezi ČR a jednotlivými zeměmi. Toto srovnání jednotlivých států odpoví na otázku, v čem se liší úroveň úhrnné plodnosti, zda za rozdílem v úrovni plodnosti mezi Českou republikou a například Francií stojí vyšší intenzita plodnosti ve Francii nebo má větší vliv věková struktura.

Rozdíl v úrovni obecné míry plodnosti mezi Francií a Českou republikou je na první pohled zcela zřejmý (Obrázek 9). V České republice je v roce 2011 míra obecné plodnosti o 12 % nižší než ve Francii tohoto roku. Za tímto rozdílem stojí primárně efekt intenzity plodnosti (Tabulka 3), rozdíly ve věkové struktuře ani interakce nepřispívají k rozdílu v úrovni plodnosti mezi ČR a Francií v roce 2011. Navíc tento rozdíl v intenzitě je i v širokém věkovém intervalu již od 22 do 40 let věku ženy (Obrázek B13). Další zemí s vyšší úrovní obecné míry plodnosti v roce 2011

ve srovnání s Českou republikou je Švédsko, kdy ve Švédsku je v roce 2011 o 9 ‰ vyšší obecná míry plodnosti. Také se na tomto rozdílu v úhrnné plodnosti podílí pouze efekt intenzity, projevující se již od 20 do 40 let věku ženy (Obrázek B14) s maximem v 36 letech. Odlišným případem není ani Velká Británie, kde je v roce 2011 rozdíl mezi ČR a Velkou Británií 10 ‰. Také tento rozdíl je vysvětlen efektem intenzity. Ovšem struktura efektu intenzity podle věku žen se u Velké Británie liší (Obrázek B15), jsou patrné dva věkové intervaly, kdy je intenzita plodnosti vyšší než v ČR v roce 2011. První je v nižším věku, a to od 17 do 27 let žen, a druhý pak od 31 do 43 let žen, kdy je ve Velké Británii oproti ČR v roce 2011 vyšší intenzita plodnosti.

Rakousko má v roce 2011 bližší úroveň obecné míry plodnosti jako Česká republika oproti ostatním vybraným zemím (Obrázek 9), tyto státy se liší pouze o 4,7 ‰ (ve prospěch ČR). Na základě dekompozice mezi těmito roky však můžeme říct, že rozdíl je zapříčiněn efektem věkové struktury (Tabulka 3). Efekt věkové struktury roste především ve věku 30 až 38 let (Obrázek B16). I Portugalsko se se svou úrovní obecné míry plodnosti v roce 2011 blíží úrovni v ČR (Obrázek 9), ovšem v ČR je obecná míra plodnosti v roce 2011 o 4,8 ‰ vyšší nežli v Portugalsku. Z dekompozice vyplývá, že tento rozdíl je způsoben především věkovou strukturou, ale i intenzitou (Tabulka 3). Efekt věkové struktury v neprospěch portugalské úrovně plodnosti je od 21 do 37 let (Obrázek B17). Negativní efekt intenzity plodnosti je od 23 do 33 let, pak od 34 do 42 let jsou míry obecné plodnosti podle věku v Portugalsku vyšší než v ČR.

Tabulka 3: Dekompozice obecných měr plodnosti mezi ČR a jednotlivými zeměmi, 2011

	Francie 2011 a ČR 2011	Rakousko 2011 a ČR 2011	Švédsko 2011 a ČR 2011	Velká Británie 2011 a ČR 2011	Portugalsko 2011 a ČR 2011
Efekt struktury	-0.004310	-0.004912	-0.002391	-0.003349	-0.003231
Efekt intenzity	0.014468	0.000264	0.012257	0.012041	-0.001794
Efekt interakce	-0.001773	-0.000102	-0.001541	-0.001114	0.000270
Celkem	0.008385	-0.004750	0.008325	0.007578	-0.004756

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Kapitola 4

Předškolní péče o děti a rodinná politika ve vybraných zemích

Následující kapitola přináší srovnání rodinných politik vybraných států, ale především se bude zabírat předškolní péčí v jednotlivých zemích. Zaměří se na charakteristické rysy předškolní péče, financování tohoto systému a především dostupnosti péče o děti předškolního věku. Cílem této kapitoly je primárně zjistit, který z vybraných států by mohl být označen jako země s nejpříznivější rodinnou politikou a systémem předškolní péče o děti pro udržení vyšší úrovně plodnosti.

4.1 Vazba předškolní péče o děti na rodinnou politiku

Předškolní péče o děti je nedílnou součástí nejen školského systému jednotlivých zemí, ale i rodinné politiky, především pak jako formální péče o děti, tedy nejen mateřských škol, ale i dalších forem péče, která není poskytována rodinnými příslušníky. Tato podkapitola je zaměřená na rodinnou politiku jednotlivých států, formy placené dovolené při péči o děti, zaměstnanost matek, která je umožněna právě formální péčí o děti.

4.1.1 Typologie rodinné politiky

Typologie rodinné politiky se od sebe odlišují především v použitých identifikačních kritériích, ale i ve státech zahrnutých do analýzy a její samotné metody. Jednou ze základních typologií, často citovanou v literatuře, je typologie sociálních států Esping-Andersena (1990). Jedná se o politologickou typologii založenou na základě mezinárodních rozdílů v oblasti důchodů, podpory v nezaměstnanosti či v nemoci. Vymezuje tři typy států: liberální (např. VB, USA), sociálně demokratický (Švédsko, Norsko) a konservativní (Německo, Francie). Tato typologie není vyloženě zaměřená na rodinnou politiku, ale dala podnět k dalšímu výzkumu. Byla ovšem

také cílem mnohé kritiky, ze které vzešlo i rozšíření této typologie o čtvrtou kategorii – jihoevropský typ (Leibfried, 1992).

Základní typologii rodinné politiky sestavila Anne H. Gauthier (1996), která odlišuje čtyři hlavní modely rodinných politik na základě přístupu vlád k demografickým změnám v rodině. Pro první prorodinný či pronatalitní model (Francie) je nízká porodnost znepokojující a považuje za důležité vládní opatření pro její podporu. Druhým vymezeným typem je tzv. protradiční model (Německo), který se snaží především udržet tradiční model rodiny. Třetí je proegalitářský model (Švédsko), jehož hlavním cílem je dosáhnout vyšší rovnosti mezi muži a ženami. Posledním čtvrtým modelem je prorodinný, ale neintervenující model (Velká Británie). Tento typ vnímá vládní povinnosti v rámci rodinné politiky pouze pro potřebné a rodiny v nouzi. Již výše zmiňovaný Franz-Xaver Kaufmann (2002) také vymezuje čtyři profily rodinné politiky mezi zeměmi západní Evropy na základě jejich štědrosti k rodinám, kterou vymezuje pomocí finančních příspěvků a výhod a služeb poskytovaných státem pro rodiny. Tyto čtyři vymezené profily se v zásadě neliší od typologie vytvořené Anne H. Gauthier (1996).

Jednu z aktuálních typologií poskytl Thomas Bahle (2008) v rámci publikace *Handbook of quality of life in the enlarged European Union*. V rámci analýzy rodinných politik rozdělil 25 členských zemí EU (všechny členské státy k 1. 5. 2004) do pěti kategorií rodinné politiky. Soustředil se zejména na nové členské státy (včetně ČR), zda najdou své místo mezi ostatními nebo se zcela vymykají a vytvoří novou kategorii. Kategorie byly vytvořeny na základě komparativní analýzy dvou dimenzí rodinné politiky. První dimenzi tvořily rodinné politiky usilující o skloubení rodinného života s prací (mateřské a rodičovské výhody a služby péče o dítě) a druhou dimenzi tvořily příjmové výhody pro rodiny (rodinné přídatky).

První skupina zemí je charakteristická vysokou úrovní slučitelnosti práce a péče (systém služeb péče o děti je více rozvinutý ve srovnání s rodinnou politikou) a zároveň rovností (peněžitě výpomoci se soustředí na všechny děti bez velké diferenciace). Do této skupiny patří Švédsko, Dánsko, Finsko, Estonsko a Lotyšsko. Druhou skupinu zemí tvoří Francie a Belgie, tyto země jsou charakteristické také vysokou úrovní slučitelnosti práce a péče o děti, od první skupiny se však liší v preferencích finančních příspěvků a dalších výhod početnějším rodinám. Třetí skupina je více diferenciována v rámci druhé dimenze, tedy příjmových výhod pro rodiny. Společným rysem je přístup k rodičovským politikám, které jsou více rozvinuté než systém služeb péče o děti. Mezi země patřící do této třetí skupiny patří Německo, Rakousko, Lucembursko, Maďarsko, Česká republika, Polsko, Litva a Slovinsko. Pro čtvrtou skupinu zemí je typická vysoká úroveň universální rovnosti v peněžitých výhodách pro všechny rodiny s dětmi, zároveň však velmi nízká úroveň slučitelnosti práce a péče, tedy téměř žádná státní politika ohledně mateřské či rodičovské dovolené i poskytování služeb péče o děti. Do této země spadá Nizozemí, Velká Británie a Irsko. Poslední skupinu tvoří země, kde rodinné výhody (přídatky) jsou buď příjmově testované, určené pro sociálně slabé rodiny, anebo tyto rodinné přídatky mají malou roli a jsou tedy zanedbatelné. Zároveň v této poslední skupině téměř chybí možnosti skloubení práce a péče o děti. K této skupině náleží státy jižní Evropy – Itálie, Malta, Kypr, Portugalsko, Španělsko a Řecko.

V rámci této studie bylo mimo jiné zjištěno, že nové členské země EU východní Evropy a střední Evropy zapadají především do třetí skupiny k zemím střední Evropy anebo ke Skandinávským zemím. Je nutné zmínit, že autor podotýká, že mnoho zemí se snaží své politiky přiblížit skandinávskému modelu rodinné politiky a rozdíly mezi zeměmi se stírají (Bahle, 2008). K podobné typologii jako Bahle dospěl i Oliver Thévenon (2011), který také podotýká, že přestože se země v detailech, přístupech a instrumentech rodinné politiky vzájemně liší, do klasických typologií sociálních států již patří jen z části. Výše uvedené skupiny dle Bahlera odpovídají také modelům pojmenovaných jako modely skandinávský, francouzský, anglosaský, jihoevropský a model německy mluvících zemí (Paraskewopoulos, 2009). Tyto modely jsou charakterizovány níže.

Skandinávský model je typický svým úsilím o sjednocení rodinného a pracovního života, mezi země náležící k tomuto modelu patří Švédsko, Norsko, Finsko a Dánsko. Základem rodinné politiky těchto zemí je snaha o rovnoprávnost mezi muži a ženami, a to jak v rodině, tak v zaměstnání. Pro úspěšné skloubení práce a péče při dvouvýdělečném modelu rodiny jsou potřeba jak kvalitní a fungující infrastruktura formální péče o děti, tak velkorysé dávky při mateřské a rodičovské dovolené.

Francie je v rámci své rodinné politiky také úspěšnou zemí, jelikož v evropském kontextu má dlouhodobě jednu z nejvyšších úrovní plodnosti. Francouzský model rodinné politiky je typický několika body - daňové zvýhodnění rodin s dětmi, dostupná, kvalitní a variabilní formální péče o děti, poskytování dávek při mateřské a rodičovské dovolené a cílená podpora zaměstnanosti žen.

Model německy mluvících zemí, do kterého patří zejména Německo, Rakousko a Švýcarsko, cílí především na právní ochranu rodiny a jejího tradičního fungování. Výchova a péče o děti byla považována za soukromou záležitost rodin zejména v minulosti. Dnes se země patřící do tohoto modelu rodinné politiky snaží o zlepšení ve skloubení práce a péče o děti z důvodu nízké porodnosti. Oproti Francii a Švédsku však doposud jejich politiky cílí především na sociální oblast a tyto státy poskytují hlavně daňové zvýhodnění a vysoké přídatky na děti. Zaostávají doposud primárně ve fungujícím propracovaném systému péče o děti předškolního věku.

Předposledním modelem je model liberální tzv. anglosaský model rodinné politiky, jehož zástupcem mezi evropskými zeměmi je především Velká Británie. Tento model vychází z úplně odlišného liberálního smýšlení, které vychází ze zodpovědnosti každého jednotlivce sám za sebe. Tedy i za materiální zaopatření rodin zodpovídají rodiny samotné a stát příliš nezasahuje do jejich chodu. Sociální politika je zaměřená na nejchudší vrstvy z důvodu boje proti chudobě ve společnosti.

Posledním modelem je pak jihoevropský model. Do této kategorie zemí patří Španělsko, Itálie, Řecko a Portugalsko. V těchto státech donedávna v podstatě rodinná politika neexistovala, mateřské a rodičovské dovolené fungují v základní formě a jsou upravovány. Navíc systém péče o děti mladší tři let téměř neexistuje a zaměstnanost matek s mladšími dětmi je velmi nízká. Tyto země v rámci formální péče o děti preferují chůvy, které si logicky mohou dovolit spíše bohatší rodiny.

Pro tuto práci je typologie rodinné politiky zásadní. Země byly pro srovnání jak v úrovni plodnosti, tak i v rámci předškolní péče o děti vybrány tak, aby každá patřila do jedné z pěti skupin modelů rodinné politiky. Za skandinávský model bylo vybráno Švédsko, za francouzský Francie, anglosaský model zastupuje Velká Británie, jihoevropský model Portugalsko a model německy mluvících zemí Rakousko.

4.1.2 Srovnání rodinné politiky jednotlivých států

Jak již bylo nastíněno výše, rodinné politiky se v rámci jednotlivých zemí liší. Jednotlivé členské státy Evropské unie si svou politiku koncipují dle svých představ. Ovšem vliv na rodinné politiky členských států EU má, a to zaprvé prostřednictvím směrnic, kterými se členské státy mají povinnost řídit, zadruhé, má EU vliv na rodinnou politiku členských států pomocí všeobecných doporučení a zatřetí obecným vlivem v rámci členských států (Thévenon a Neyer, 2014). Před vznikem EU v rámci Rady Evropy vznikly dokumenty ovlivňující podobu sociální a rodinné politiky v Evropě. Jedná se o Evropskou sociální chartu, která byla ratifikována v roce 1961 a Česká republika ji podepsala v roce 1992 (MPSV, 2016a). Mimo jiné stanovuje minimální délku mateřské dovolené (12 týdnů) a další charakteristiky sociální politiky. V roce 1993 pak byla publikována Zelená kniha, která analyzuje sociální politiku a o rok později Bílá kniha, která poskytuje doporučení vycházející z předchozí analýzy (BusinessInfo.cz, 2009).

První klíčovou směrnicí EU pro rodinnou politiku je směrnice upravující pravidla mateřské dovolené⁹ (Směrnice 92/85/EEC, 1992). Tato směrnice zavazuje členské státy EU pěti body. Zaprvé, že ženy v těhotenství a po porodu nesmí vykonávat noční práci. Zadruhé, že ženy mají nárok na nepřerušovanou placenou mateřskou dovolenou v délce alespoň 14 týdnů (alespoň dva týdny před i po porodu) a alespoň ve stejné výši jako je nemocenská. Těhotné pracovnice mají právo navštívit předporodní prohlídky bez ztráty platového ohodnocení, pokud se musí konat během pracovní doby. Ženy nemohou být propuštěny ze zaměstnání z důvodu otěhotnění, mohou být propuštěny až po ukončení jejich mateřské dovolené (v případě propuštění ze zaměstnání musí zaměstnavatel důkladně jeho opatření odůvodnit). Posledním bodem je zajištění pokračování v zaměstnání ženy po návratu z mateřské dovolené.

Minimální požadavky pro následnou rodičovskou dovolenou¹⁰ upravuje směrnice EU z roku 2010 (Směrnice 2010/18/EU, 2010). Jedná se o revizi dřívější Směrnice Rady z roku 1996 (Směrnice Rady 96/34/ES, 1996). Cílem této směrnice je snaha o skloubení práce a rodinného života, rodičovská dovolená může být čerpána jak ženami, tak i muži, a to po skončení mateřské dovolené. Směrnice EU o rodičovské dovolené umožňuje zaměstnancům po porodu či adopci dítěte starat se o dítě po dobu alespoň čtyř měsíců. Zaměstnanci jsou zároveň ochráněni

⁹ Mateřská dovolená je definována jako sociální a zdravotní opatření, které ochraňuje zdraví matky a novorozence. Obvykle je vybírána matkami několik týdnů před a po porodu (Janta, 2014). Ve většině zemí OECD se jedná o placenou dovolenou a v některých zemích je poskytována i v případě adopce (OECD, 2011).

¹⁰ Rodičovskou dovolenou se rozumí opatření ochraňující zaměstnání rodiče a umožňuje péči o dítě po ukončení mateřské dovolené. Nárok na rodičovskou dovolenou je individuální, tedy může být v jednu chvíli vybírána jedním z rodičů dítěte (OECD, 2011).

před diskriminací spojenou s rodičovskou dovolenou a mají právo po skončení RD navrátit se k původnímu zaměstnání. Navíc mají právo na změnu pracovních hodin pro danou dobu.

Kromě směrnic upravujících mateřskou a rodinnou dovolenou má Evropská Unie také vliv na rodinné politiky států v rámci svých dlouhodobých koncepcí a cílů. Jedná se o dlouhodobé cíle sestavené v rámci Lisabonské smlouvy a Evropy 2020 (CIG 14/07; Evropská Komise, 2010). Z demografického pohledu tyto cíle adresují stárnutí populace a také zaměstnanost občanů EU se zaměřením i na zaměstnanost žen. Pro zvýšení zaměstnanosti žen a zlepšení možnosti skloubení práce a péče o děti byly v rámci EU také vypracovány tzv. Barcelonské cíle.

Ovšem zvýšení dostupnosti ECEC bylo prioritou EU již v roce 1992, kdy byla přijata doporučení vztahující se k péči o děti (92/241/EEC). V roce 2002 se pak Barcelonská Evropská Rada domluvila, že pro odstranění zábrán na participaci žen na trhu práce je nutné zajistit dostupnost zařízení předškolní péče o děti. Členské státy by do roku 2010 měly poskytnout pro alespoň 33 % dětí ve věku do tří let místa v předškolním zařízení, 90 % míst pro děti ve věku od 3 let do nástupu k povinné školní docházce (SN 100/1/02 REV 1). V rámci vize Evropa 2020 by členské státy měly poskytovat místa v zařízeních ECEC pro alespoň 95 % dětí starších čtyř let, a to do roku 2020 (2009/C 119/02). Do jaké míry byly tyto cíle dosud naplněny, bude diskutováno v následujících kapitolách. Na jednu stranu je důležité podotknout, že Barcelonské cíle byly schváleny před vstupem ČR do EU (1. 5. 2004) a bývalá vláda premiéra Mirka Topolánka, konkrétně ministr Petr Nečas, se k těmto cílům a jejich plnění vyjádřila velmi kriticky (Nečas, 2009).

Srovnání délky placené mateřské dovolené (Tabulka 4) mezi jednotlivými vybranými státy ukazuje, že Velká Británie má nejdelší mateřskou dovolenou z vybraných států (od roku 2006 v délce 52 týdnů, do roku 2006 26 týdnů). Ovšem následnou rodičovskou dovolenou Velká Británie neposkytuje (Tabulka 5). Ve sledovaném období konstantní mateřskou dovolenou poskytují státy České republiky (28 týdnů), Francie (16 týdnů) a Rakousko (16 týdnů). V roce 2002 dochází k navýšení počtu týdnů mateřské dovolené ve Švédsku (z 11,3 na 15,6 týdnů). V Portugalsku se délka mateřské dovolené nejvíce proměňuje. V roce 1998 je stanovena mateřská dovolená na 14 týdnů, v roce 1999 je zvýšena na 15,7 týdnů a o rok později na 17,1 týdnů. V souvislosti se zavedením rodičovské dovolené v Portugalsku v roce 2009 (Tabulka 5) je opět snížena mateřská dovolená na 6,4 týdnů.

Tabulka 4: Počet týdnů mateřské dovolené, vybrané státy, vybrané roky, v týdnech

	1998	1999	2000	2002	2003	2006	2009	2015
Česká republika	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0
Rakousko	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0
Portugalsko	14,0	15,7	17,1	17,1	17,1	17,1	6,4	6,0
Francie	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0
Švédsko	11,3	11,3	11,3	15,6	15,6	15,6	15,6	15,6
Velká Británie	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	52,0	52,0	52,0

Pozn.: Roky, kdy došlo ke změně v některém ze států

Zdroj: OECD Family Database (2016), Work and Families Act 2006

V Portugalsku je zavedena placená rodičovská dovolená v roce 2009, a to v délce 23,7 týdnů, v roce 2015 je její délka navýšena na 24,1 týdnů (Tabulka 5). V České republice je do roku 2008 rodičovská dovolená dlouhá 186 týdnů, od roku 2008 je zkrácena na 82 týdnů. Ovšem volitelně je možné ji prodloužit až do čtyřech let věku dítěte (MPSV, 2007). Délka rodičovské dovolené je proměnlivá také v Rakousku. Do roku 2004 je dlouhá 70 týdnů, po roce 2004 je navýšena na 122 týdnů, v roce 2008 je snížena na 57 týdnů placené dovolené a po roce 2010 je opět snížena na 44 týdnů. Situace ve Francii je odlišná od ostatních zemí, rodičovská dovolená je rozdílná podle počtu dětí rodiny. V roce 1998 na rodičovskou dovolenou nemají nárok rodiče dětí jednoho dítěte, pokud rodina má dvě a více dětí, placená rodičovská dovolená je dlouhá 146 týdnů. Až od roku 2004 je zavedena placená rodičovská dovolená i pro rodiny s jedním dítětem a to v délce 26ti týdnů. Navíc v roce 2015 je délka placené rodičovské dovolené pro rodiny s více než jedním dítětem zkrácena na 94 týdnů. Poslední srovnávanou zemí je Švédsko, kde se délka rodičovské dovolené ve sledovaném období (1998 až 2014) zásadně nemění. V roce 1998 je délka placené rodičovské dovolené 54,3 týdnů, po roce 2004 dochází ke zkrácení na 51,4 týdnů.

Tabulka 5: Počet týdnů placené rodičovské dovolené, vybrané státy, vybrané roky, v týdnech

	1998	2004	2008	2009	2010
Česká republika	186	186	82	82	82
Rakousko	70	122	57	57	44
Portugalsko	0,0	0,0	0,0	23,7	23,7
Francie	0 / 146	26 / 146	26 / 146	26 / 146	26 / 146
Švédsko	54,3	51,4	51,4	51,4	51,4
Velká Británie	0	0	0	0	0

Pozn.: Roky, kdy došlo ke změně v některém ze států.

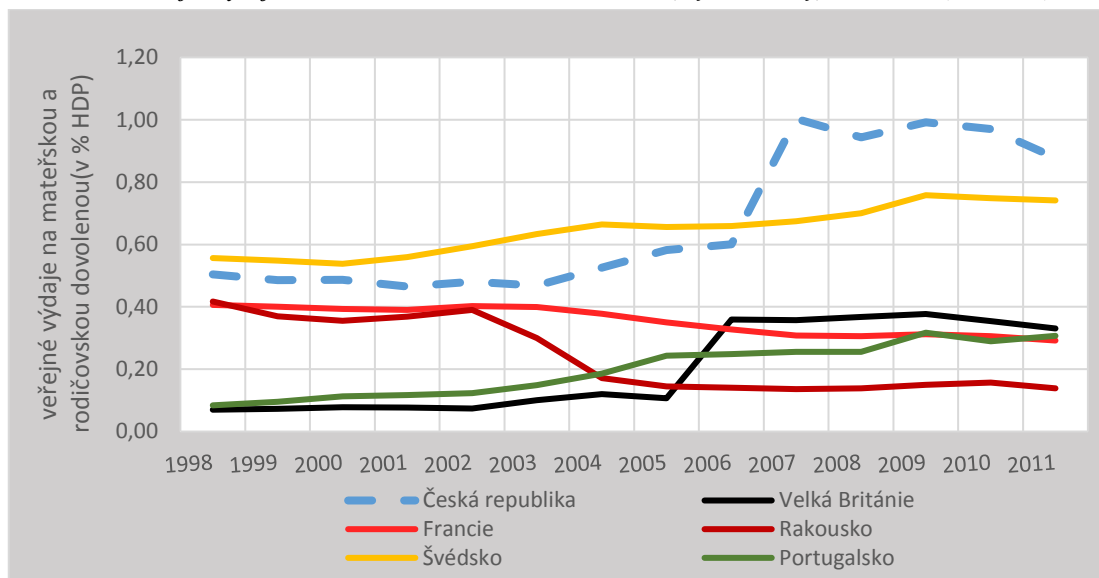
Francie: První hodnota je délka placené rodičovské dovolené pro rodiny s jedním dítětem, druhé hodnota pro rodiny s dvěma a více dětmi.

Zdroj: OECD Family Database (2016)

S placenou mateřskou a rodičovskou dovolenou souvisí i veřejné výdaje na tato prorodinná opatření. V České republice po roce 2006 nejvýrazněji ze sledovaných zemí vzrůstají veřejné výdaje na tyto služby z 0,6 % HDP v roce 2006 na 1 % HDP o rok později (Obrázek 16). Do konce roku 2011 se tyto výdaje drží na stejné úrovni. Stabilizace a mírného poklesu výdajů v ČR je docíleno zavedením tzv. třírychlostního čerpání rodičovského příspěvku neboli rodičovské dovolené (MPSV, 2007). Nárůst veřejných výdajů ve Velké Británii po roce 2006 je zapříčiněn

změnou v délce mateřské dovolené (Steward, 2013). Ve Švédsku veřejné náklady mírně narůstají v daném období (z 0,58 % HDP v roce 1998 na 0,74 % HDP v roce 2011). Tento růst odpovídá růstu úrovně úhrnné plodnosti. V Portugalsku veřejné náklady rostou (z 0,08 % HDP v roce 1998 na 0,31 % HDP v roce 2011). Naopak ve Francii náklady mírně klesají z 0,4 % HDP v roce 1998 na 0,3 % HDP v roce 2011. Po roce 2002 také dochází k poklesu veřejných nákladů na mateřskou a rodičovskou dovolenou v Rakousku (2002: 0,39 % HDP, 2011: 0,14 % HDP).

Obrázek 16: Veřejné výdaje na mateřskou a rodičovskou dovolenou, vybrané státy, 1998–2011 (v % HDP)

Zdroj: OECD Family Database (2016)

V posledních letech často diskutovanou součástí rodinných politik je tzv. otcovská dovolená¹¹. Česká republika a Rakousko prozatím žádnou otcovskou dovolenou v rámci své legislativy nezaručují (Tabulka 6). Dne 11. 5. 2016 však vláda ČR schválila návrh zákona, který od nového roku dává nárok na otcovskou dovolenou v délce jednoho týdne (MPSV, 2016b). Švédsko již od roku 1998 umožňuje přítomnost otců po dobu 1,4 týdnů po porodu doma v rámci placené otcovské dovolené. V Portugalsku je možné vybrat otcovskou dovolenou od roku 2000, a to po dobu až 4 týdnů. Od roku 2003 také Velká Británie a Francie umožňují otcům nastoupit na otcovskou dovolenou po dobu dvou týdnů.

Tabulka 6: Počet týdnů placené rodičovské dovolené pro otce, vybrané státy, vybrané roky, v týdnech

	1998	2000	2003	2015
Česká republika	0,0	0,0	0,0	0,0
Rakousko	0,0	0,0	0,0	0,0
Portugalsko	0,0	4,0	4,0	4,0
Francie	0,0	0,0	2,0	2,0
Švédsko	1,4	1,4	1,4	1,4
Velká Británie	0,0	0,0	2,0	2,0

Pozn.: Roky, kdy došlo ke změně v některém ze států

Zdroj: OECD Family Database (2016)

¹¹ Otcovská dovolená je definována jako opatření na ochranu zaměstnaných otců, aby mohli v době porodu svého dítěte mít placenou dovolenou (OECD, 2011).

4.1.3 Skloubení práce a péče o děti

Nedílnou součástí rodinné politiky zejména v rámci péče o nejmladší děti jsou nejen mateřská a rodičovská dovolená, které umožňují domácí neformální péči o dítě, ale také formální péče o děti. Závěry několika studií prokazují souvislost mezi úrovní úhrnné plodnosti a dostupností kvalitní péče o děti předškolního věku především v rámci státních rodinných politik. Dostupná kvalitní a státem podporovaná formální péče o děti předškolního věku (ECEC) umožňuje matkám skloubit práci a péči o děti, tak aby nebyla příliš přerušena jejich kariéra. McDonald (2002) navíc uvádí, že dostupnost kvalitních ECEC služeb může být vnímáno jako právo dítěte na tyto služby. Kromě veřejných zařízení plně financovaných státem je možné podporovat rodiče, kteří platí poplatky za ECEC, i samotné ECEC například pomocí daňových úlev, grantů či dotovaných poplatků (McDonald, 2002).

Del Boca (2002) analyzovala efekt dostupnosti formální péče o děti a možnosti práce na částečný úvazek pro ženy na úroveň plodnosti v Itálii. Došla k závěru, že dostupnost formální péče o děti pozitivně ovlivňuje rozhodnutí žen pracovat a mít dítě. Ze studie (del Boca a kol., 2009) vybraných evropských zemí zaměřené na zaměstnanost žen podle jejich vzdělání a dostupnosti předškolní péče o děti vyplývá, že dostupnost předškolní péče o děti má pozitivní vliv na ženy všech úrovní nejvyššího dosaženého vzdělání.

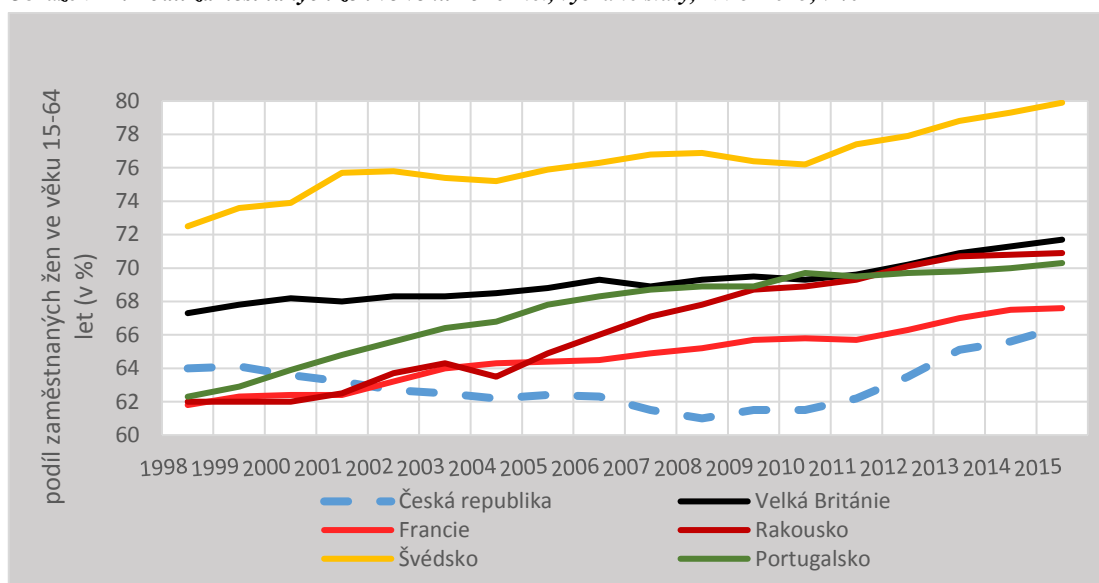
Srovnávací analýza zemí OECD (d'Addio a kol., 2005) dospěla k závěru, který naznačuje, že vyšší úroveň úhrnné plodnosti je v zemích s širší dostupností předškolní péče o děti, nižšími přímými náklady na děti, vyšší dostupností částečných úvazků a delšími mateřskými a rodičovskými dovolenými. Navíc v zemích, kde je ECEC pro rodiče nákladnou záležitostí a spolu s narůstající závislostí pouze na soukromých službách péče o dítě je pravděpodobné, že bude docházet k posunu narození dítěte do vyššího věku. I z důvodu, že s věkem roste příjem ze zaměstnání (Rindfuss a kol., 1996), což ovšem v praxi nemusí být vždy pozitivní.

Vliv péče o děti předškolního věku na úroveň plodnosti je zřejmě ovlivněn strukturou systému předškolní péče o děti, heterogenitou rodičů, co se týče jejich potřeb k využití ECEC a vztahem systému ECEC na další instituce sociálního státu (Gauthier, 2007). Při studii nízké úrovně plodnosti Japonska Patricia Boling (2008) došla ke zjištění, že zlepšení dostupnosti předškolní péče o děti v Japonsku nemělo na úroveň plodnosti takový vliv jako zlepšení péče o děti ve Francii.

Dostupnost předškolní péče o děti může mít v důsledku vliv nejen na vyšší úroveň plodnosti, ale také na zaměstnanost žen. Jedná se také o jeden z cílů EU v rámci koncepcí Lisabonské smlouvy a vize Evropa 2020. Zaměstnanost žen může být i v některých evropských zemích ovlivňována také tradicí, zejména tradičním přístupem k rodině, rolí ženy v rodině a vlivem náboženství, především katolické církve. Obecně jsou za tradiční země označovány státy jižní Evropy, kde rodinnou politiku ovlivňuje také katolická církev, přestože i mezi nimi jsou patrné rozdíly (Bahle, 2008).

Zaměstnanost¹² žen je od roku 2003 z vybraných zemí nejnižší v České republice (Obrázek 17). V roce 1998 je zaměstnanost žen v ČR 64 %, ale až do roku 2008 se snižuje k 61 %. Od roku 2008 zaměstnanost žen pozvolna roste na 66,5 % v roce 2015, ovšem oproti ostatním zemím je stále nejnižší. Naopak Švédsko má z vybraných zemí dlouhodobě nejvyšší úroveň zaměstnanosti žen, od roku 1998 (72,5 %) narůstá na 79,9 % v roce 2015. Portugalsko, Francie a Rakousko v roce 1998 mají podobnou úroveň zaměstnanosti žen, a to okolo 62 %. V posledním sledovaném roce se však Francie z této skupinky vyčlenila, dosahovaná úroveň zaměstnanosti žen je zde nižší (67,6 %), zatímco Portugalsko a Rakousko se přibližuje k Velké Británii (2015 okolo 70 %).

Obrázek 17: Podíl zaměstnaných žen ve věku 15–64 let, vybrané státy, 1998–2015, v %

Zdroj: Eurostat database (2016)

Kromě postoje a zvyklostí společnosti k zaměstnanosti žen může celkovou zaměstnanost ovlivňovat stav ekonomiky dané země. V průběhu sledovaného období proběhla v globální ekonomice hypoteční krize, která sice započala na trhu Spojených států amerických, ale zasáhla i země Evropy. V EU pak od roku 2009 vypukla tzv. dluhová krize (European Commission, 2016), z vybraných zemí zasáhla především Portugalsko, které požádalo EU o finanční pomoc (European Commission, 2012). Z Obrázku 17 se zdá, že tato dluhová krize stabilizovala vývoj zaměstnanosti žen, k propadu po roce 2009 nedošlo.

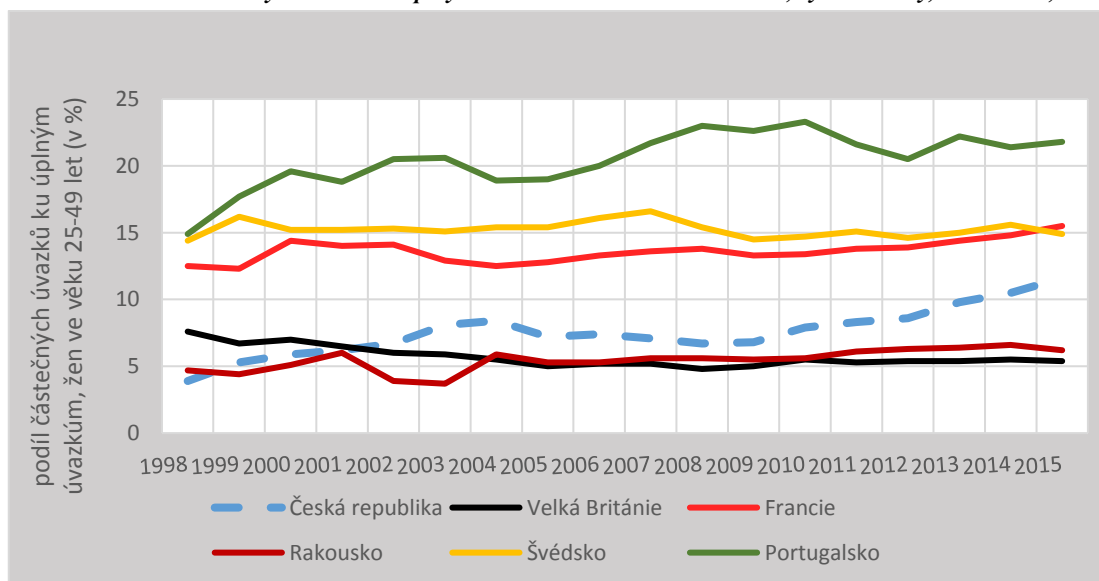
Pro sladění práce a péče o děti předškolního věku je často jako klíčový prostředek považována dostupnost částečných úvazků, které však pro zaměstnavatele nejsou příliš lukrativní. Pro zaměstnavatele částečné úvazky znamenají větší byrokratickou zátěž, náklady na zaučení či vyšší daňové odvody na pojištění státu. Navíc často mohou částečné úvazky vznikat zkrácením pracovní doby, ale samotná náplň a objem práce zůstává stejný jen s nižším platem. Přístup společnosti k částečným úvazkům se však stát od státu může odlišovat, v některých zemích mohou být částečné úvazky často preferovány.

¹² Je definována jako podíl zaměstnaných, tedy všech osob, kteří pracovali za plat alespoň jednu hodinu během týdne anebo byli dočasně nepřítomní k aktivní populaci, tedy k počtu osob zaměstnaných i nezaměstnaných (Eurostat, 2016b).

Podíl částečných úvazků vůči úplným úvazkům žen ve věku 15 až 64 let je vyšší v Rakousku, Francii, Švédsku a Velké Británii než v České republice a Portugalsku (Obrázek A3). Ve Francii a Velké Británii se po sledované období podíl částečných úvazků udržuje na stejné úrovni, ve Francii okolo 30 % a ve Velké Británii okolo 45 %. V Rakousku dochází k nárůstu podílu částečných úvazků z 30 % v roce 1998 na 47 % v roce 2015. Ve Švédsku se hodnoty podílu částečných úvazků mezi lety 1998 a 2002 snižují ze 40 na 33 %. Následně od roku 2002 do roku 2008 rostou na 41 % a poté klesají k 36 % v roce 2015. V Portugalsku se podíl částečných úvazků udržuje po sledované období na stejné nízké úrovni 15 %. Česká republika má z vybraných zemí nejnižší podíl částečných úvazků, který je v průběhu sledovaného období stabilní, a to na úrovni okolo 10 %.

Třídění dat podílu částečných úvazků je možné i ve věkové skupině 25–49 let (Obrázek 18). V této věkové skupině je nejvyšší podíl částečných úvazků k plným úvazkům v Portugalsku, kde od roku 1998 roste z 15 % na 22 % v roce 2015. Vyšší úroveň podílu částečných úvazků je u žen ve věku 25–49 let také ve Švédsku, mezi lety 1998 a 2015 se pohybuje na úrovni 15 %. Ve Francii pak podíl částečných úvazků žen v tomto věku narůstá z 12,5 % v roce 1998 na 15,5 % v roce 2015. Mezi státy s nižší úrovní podílu částečných úvazků žen ve věku 25–49 let jsou Velká Británie (okolo 5 %), Rakousko (okolo 5 %) a Česká republika, kde je možné sledovat mezi lety 1998 až 2015 nárůst. Z 3,9 % částečných úvazků ku plným úvazkům žen ve věku 25–49 let v roce 1998 roste na 11,6 % v roce 2015.

Obrázek 18: Podíl částečných úvazků k úplným úvazkům žen ve věku 25–49 let, vybrané státy, 1998–2015, v %

Zdroj: Eurostat database (2016)

OECD Family Database poskytuje data o mateřské zaměstnanosti žen podle věku nejmladšího dítěte, bohužel však tyto údaje nejsou dostupné pro všechny země OECD. Pro tuto práci to má za následek nedostupnost dat pro Švédsko. Ovšem celková zaměstnanost žen je ve Švédsku vysoká, v roce 2014 činila 73,1 %, zatímco zaměstnanost mužů byla 76,5 % (EU, 2016). Navíc zaměstnanost matek s alespoň jedním dítětem ve věku 0 až 14 let ve Švédsku je nejvyšší ze zemí OECD, v roce 2013 byl podíl zaměstnaných matek s dítětem ve věku 0 až 14 let 83,1 %

(OECD Family Database, 2016). Dá se tedy usuzovat, že zaměstnanost matek i s mladšími dětmi je ve Švédsku vysoká.

Míra mateřské zaměstnanosti¹³ podle nejmladšího dítěte ve věku 0 až 2 roky je dlouhodobě nejnižší v České republice (Tabulka 7). Od roku 2005 až do roku 2010 se zaměstnanost matek s nejmladším dítětem ve věku 0 až 2 roky v ČR držela pod 20 %, zatímco v ostatních sledovaných zemích je míra zaměstnanosti v průměru trojnásobně vyšší. Vysvětlení může být několik, od štedrého systému rodičovské dovolené přes společenský názor, že matka s dítětem do tří let by měla zůstat doma až po nedostatek míst v předškolních zařízeních pro děti do dvou let. Po roce 2010 dochází k mírnému nárůstu a zaměstnanost matek s dětmi do dvou let v ČR se pohybuje okolo 20 %. Ve Francii, Rakousku a Velké Británii se míra zaměstnanosti žen s nejmladším dítětem do dvou let věku pohybuje od roku 2005 do roku 2013 okolo 60 %. Nejvyšší míra zaměstnanosti žen s nejmladšími dětmi je v Portugalsku. Přestože v ostatních zemích v průběhu let mírně stoupala, v Portugalsku klesala (2005: 76 %; 2013: 73 %).

Tabulka 7: Míra mateřské zaměstnanosti podle nejmladšího dítěte ve věku 0 až 2 roky, vybrané státy, 2005–2013, v %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Česká republika	18,05	16,91	16,43	15,86	17,23	17,04	20,37	19,54	20,80
Francie	59,57	58,77	59,96	62,50	62,05	62,23	62,24	61,51	63,59
Rakousko	59,65	58,39	57,62	60,77	64,50	63,90	65,68	69,15	68,67
Portugalsko	75,60	74,71	73,52	73,76	74,65	71,49	71,75	71,56	72,98
Velká Británie	59,05	58,35	57,47	59,00	60,02	60,56	60,95	60,71	61,90

Pozn.: Míra zaměstnanosti (v %) pro ženy ve věku 15–64 let se závislými dětmi podle věku.

Zdroj: OECD Family Database (2016)

Tak výrazný rozdíl mezi státy jako v zaměstnanosti matek s nejmladšími dětmi již není patrný u zaměstnanosti matek s nejmladšími dětmi ve věku 3 až 5 let (Tabulka 8). Zaměstnanost matek v České republice je zejména na počátku sledovaného období nízká, v roce 2005 je 55,4 %, ovšem v průběhu let stoupá až k 71,35 % v roce 2013. Ve Francii je možné sledovat trend mírného růstu, a to od 71,3 % v roce 2005 k 74 % zaměstnanosti matek s dětmi ve věku 3 až 5 let v roce 2013. I v Rakousku a Velké Británii zaměstnanost žen s dítětem ve věku 3 až 5 let roste v období 2005 až 2013, a to v Rakousku z 65 % v roce 2005 na 75 % v roce 2013 a ve Velké Británii mírněji z 62 % na 65 %. Pouze v Portugalsku stejně jako zaměstnanost matek s dětmi do dvou let věku i zaměstnanost matek s nejmladšími dětmi od 3 do 5 let klesá, a to ze 77 % v roce 2005 na 74 %

¹³ Zaměstnaná matka je definována jako žena ve věku 15–64 let, s dítětem (ve věku 0–2 let a 3–5 let) žijícím v domácnosti, která byla za svou práci placena po dobu alespoň 1 hodiny týdně (nebo byla samostatně výdělečně činná), míra mateřské zaměstnanosti je počítána k celkovému počtu matek v daném věku s dítětem v odpovídajícím věku (OECD, 2015b). Problém komparability dat mezi jednotlivými státy může představovat fakt, že ženy na mateřské či rodičovské dovolené mohou být v některých zemích počítány do zaměstnaných matek (jako příklad je uvedeno Finsko).

v roce 2013. Celkově je situace v zaměstnanosti matek s dětmi v předškolním věku 3 až 5 let je ve vybraných zemích podobná.

Tabulka 8: Míra mateřské zaměstnanosti podle nejmladšího dítěte ve věku 3 až 5 let, vybrané státy, 2005–2013, v %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Česká republika	55,41	55,07	54,12	56,48	58,20	64,04	70,14	69,93	71,35
Francie	71,30	72,11	73,56	76,31	74,93	74,22	74,32	74,84	74,28
Rakousko	65,52	67,35	70,38	70,91	73,73	70,89	73,37	76,57	74,90
Portugalsko	77,08	78,62	76,75	77,77	72,69	74,01	78,50	76,62	74,40
Velká Británie	61,89	62,27	61,89	62,44	60,67	62,58	62,57	64,16	64,59

Pozn.: Míra zaměstnanosti (v %) pro ženy ve věku 15–64 let se závislými dětmi podle věku.

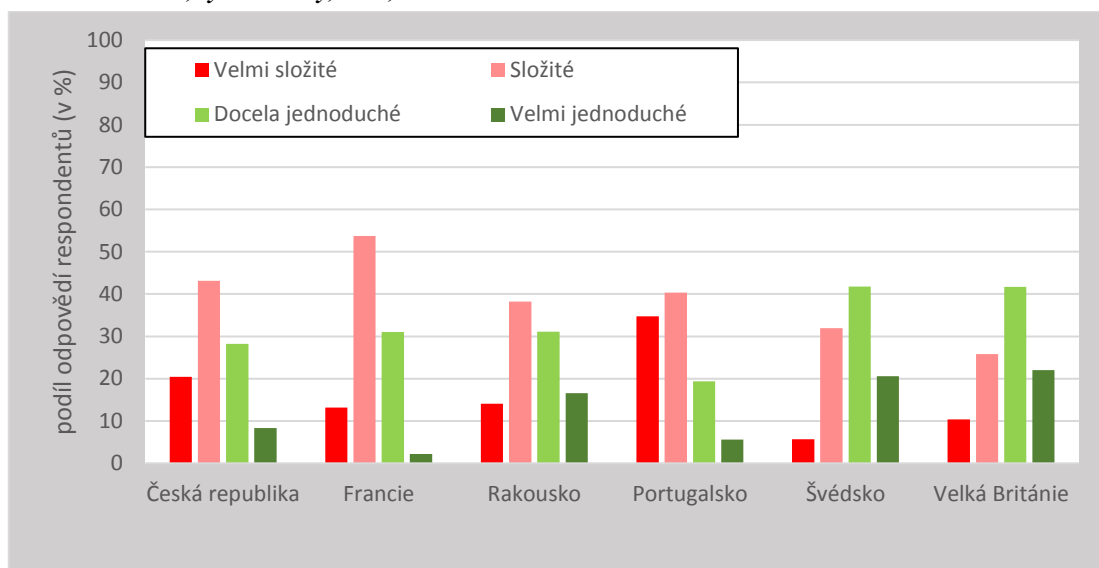
Zdroj: OECD Family Database (2016)

V posledních letech se realizuje v několika cyklech více mezinárodních sociologických výzkumů, které se zabývají veřejným míněním společnosti a které se vztahují k různorodým tématům. Jedná se například o European Values Study (EVS), The International Social Survey Program (ISSP), European Social Survey (ESS) či Eurobarometr. Nejaktuálnější výzkum, kterého se účastnily všechny vybrané země, na téma rodiny a skloubení práce a péče proběhl v rámci výzkumů Eurobarometru *Family life and the needs of an ageing population*. Sběr dat proběhl v září 2008 a počet respondentů v každé zemi se pohyboval okolo tisíce (Flash Eurobarometer 247, 2008). Níže budou prezentovány vybrané otázky týkající se tématu skloubení práce a péče o děti předškolního věku.

Zastoupení respondentů ve studovaném výzkumu Eurobarometru podle pohlaví je relativně vyrovnané, ve všech zemích jsou méně zastoupení muži (Obrázek A1). V průměru 48 % respondentů jsou muži, zatímco 52 % respondentů jsou ženy. Zastoupení respondentů podle věku se mezi zeměmi mírně odlišuje (Obrázek A2). Ve Francii a České republice je oproti ostatním vybraným zemím vyšší podíl respondentů ve věku 25 až 39 let. V průměru je však 15 % respondentů ve věku 15 až 24 let, 27 % respondentů ve věku 25 až 39 let, 26 % respondentů ve věku 40 až 54 let, 32 % starších 55 let a 0,4 % pak svůj věk neuvedli.

První vybraná otázka se týká skloubení pracovního a rodinného života (Obrázek 19). Úkol skloubit pracovní a rodinný život nejvíce považují za složité občané České republiky (43 %), Francie (54 %), Rakouska (38,2 %) a Portugalska (40 %). Naopak za docela jednoduché je vnímáno skloubení práce a rodinného života ve Švédsku (42 %) a ve Velké Británii (42 %). Důležité je také zmínit, že v Portugalsku vnímá skloubení práce a rodinného života jako velmi složité 35 % respondentů, což je oproti ostatním zemím výrazně velký podíl dotázaných. Pouze v České republice také jako velmi složité skloubení práce a rodinného života označilo 20 % respondentů.

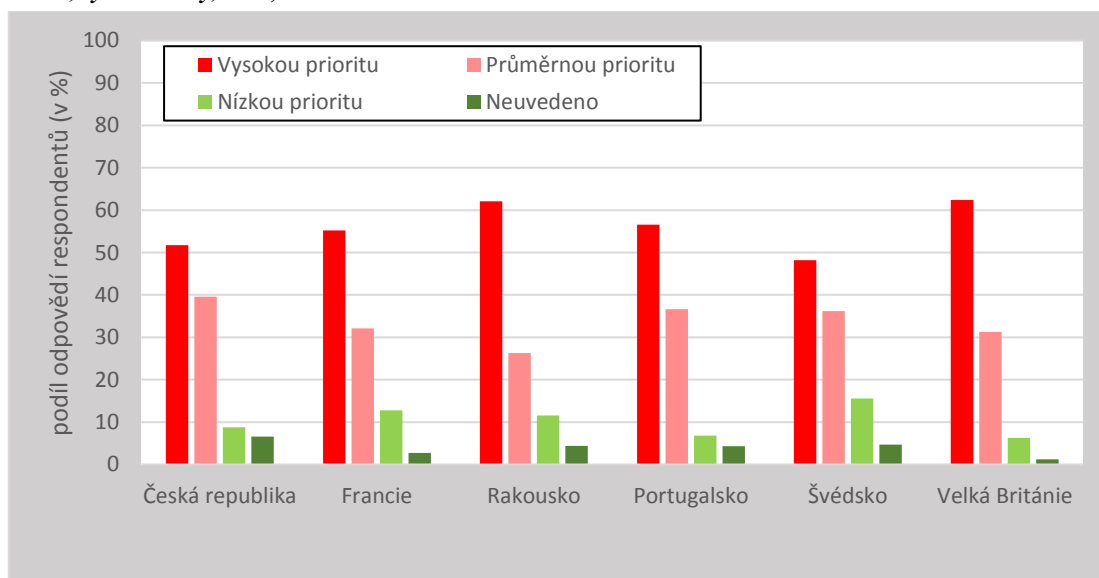
Obrázek 19: Q3 Shledáváte osobně velmi složité, složité, docela jednoduché či velmi jednoduché skloubení práce a rodinného života?, vybrané státy, 2008, v %

Zdroj: Flash Eurobarometer 247 (2008)

Částečné úvazky představují především pro matky dětí předškolního věku důležitou možnost skloubení práce a péče o děti. Jak je již popsáno výše, částečné úvazky jsou u žen ve věku 25 až 49 let nejběžnější v Portugalsku, Francii a Švédsku. Prioritu dostupnosti částečných úvazků v rámci rodinné politiky řeší další otázka ve výzkumu Eurobarometru (Obrázek 20). Tato otázka je položena v rámci baterie otázek dotazující se na prioritu jednotlivých položek v rámci rodinné politiky státu. Dostupnost částečných úvazků považuje za vysokou prioritu většina respondentů všech vybraných zemí. Vysokou prioritu částečných úvazků (nad 60 %) vykazují zejména respondenti z Rakouska a Velké Británie.

Obrázek 20: Q5_C Lepší dostupnost částečných úvazků by mělo mít jakou prioritu v rámci rodinné politiky vaší země?, vybrané státy, 2008, v %

Zdroj: Flash Eurobarometer 247 (2008)

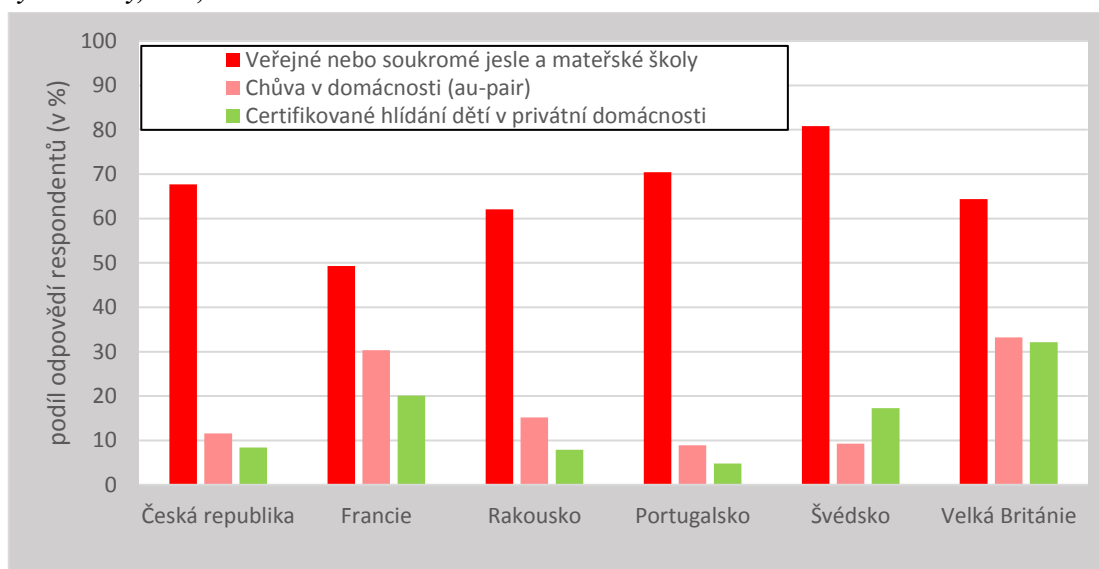
Poslední otázky vybrané ze šetření se již zabývají péčí o děti předškolního věku. První otázka se ptala respondentů, jakou formu předškolní péče považují za nejlepší. Je možné vybrat více

možných odpovědí, které zahrnují veřejné a soukromé jesle a mateřské školy, chůvy v domácnosti (au-pair), certifikované hlídání v privátní domácnosti, péči o děti matkou, otcem, prarodiči či jinými členy rodiny a jiné formy. Odpovědi první otázky jsou rozděleny do dvou skupin na formální péči (Obrázek 21) a neformální péči (Obrázek 22).

Pokud se zaměříme nejprve na formální péči (Obrázek 21), je patrné, že respondenti ze všech zemí výrazně preferují veřejné i soukromé jesle a mateřské školy. Nejvíce pak ve Švédsku, kde až 81 % respondentů považuje za nejlepší tuto formu péče. Z formální péče jsou pak zajímavé i preference respondentů ve Francii a Velké Británii využívání služeb chův v domácnosti (Francie: 30 %; Velká Británie: 33 %). V ostatních zemích respondenti za nejlepší formu péče o předškolní děti chůvy v takové míře nepovažují.

V rámci neformální péče nepřekvapivě považují za nejlepší formu péče o děti předškolního věku péči matkami (Obrázek 22). Zajímavý ovšem je fakt, že forma péče matkou nepřekročila hranici 60 %, zatímco veřejné i soukromé jesle a mateřské školy téměř ve všech zemích získaly preference vyšší než 60 %. Ve Švédsku respondenti oproti ostatním zemím vyváženě označovali za nejlepší péči matkou, otcem i prarodiči. Důležité je také zmínit, že v této důležité otázce jsou rozdíly mezi zeměmi statisticky významné na 99 % hladině významnosti u všech možností odpovědí v otázce Q6 (Tabulka A3). Nejtěsnější vztahy, tedy největší rozdíly dle koeficientu kontingence, jsou mezi zeměmi v odpovědích zaměřujících se na chůvy jak v domácnosti, tak mimo domácnost.

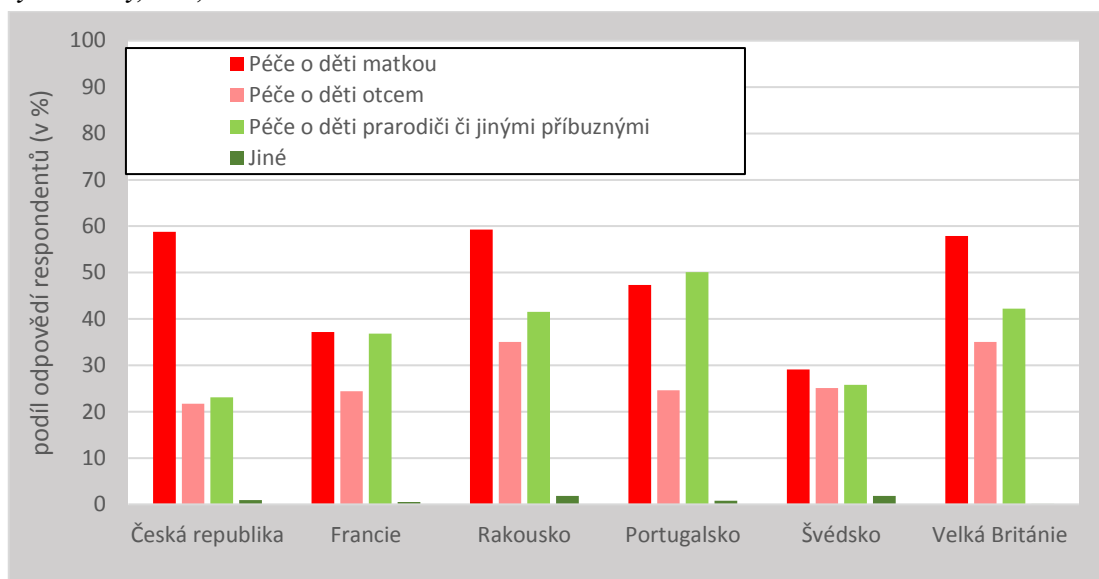
Obrázek 21: Q6 Jaká je nejlepší forma péče o děti předškolního věku (první část odpovědi, formální péče)?, vybrané státy, 2008, v %

Pozn.: možnost označit více odpovědí

Zdroj: Flash Eurobarometer 247 (2008)

Obrázek 22: Q6 Jaká je nejlepší forma péče o děti předškolního věku (druhá část odpovědi, neformální péče)?, vybrané státy, 2008, v %

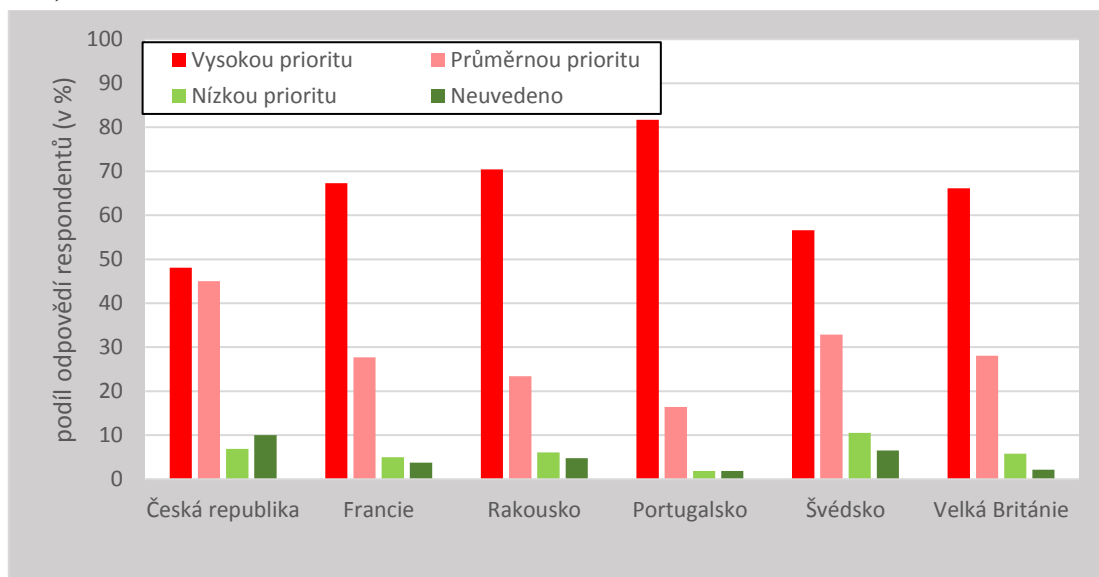

Pozn.: možnost označit více odpovědí

Zdroj: Flash Eurobarometer 247 (2008)

Poslední otázka opět řeší prioritu v rámci rodinné politiky státu, tentokrát dostupnost a variabilitu předškolní péče o děti (Obrázek 23). Většina zemí dává této problematice vysokou prioritu, respondenti Portugalska až 82 %. Pouze odpovědi respondentů České republiky se mírně liší, za vysokou prioritu dostupnost a variabilitu předškolní péče považuje 48 % respondentů a 45 % přisuzuje respondentů předškolní péči o děti v rámci rodinné politiky průměrnou váhu.

Obrázek 23: Q5_D Lepší dostupnost a variabilita péče o předškolní děti by mělo mít jakou prioritu?, vybrané státy, 2008, v %

Zdroj: Flash Eurobarometer 247 (2008)

4.2 System předškolní péče o děti

Následující část práce se věnuje popisu systémů péče o děti v jednotlivých zemích, je diskutován nejen systém péče, ale i kvalita, financování a následně především dostupnost předškolní péče o děti. Nejprve se důkladněji práce zaměří na systém v České republice, jelikož jedním z cílů práce je srovnání tohoto systému s ostatními vybranými zeměmi. Jak vyplývá i ze šetření Eurobarometru, péče o děti předškolního věku je respondenty jako nejlepší varianta označena péče ve veřejných i soukromých jeslích a mateřských školách. Kvalitní systém předškolní péče o děti umožňuje ženám lépe skloubit práci a rodinný život.

4.2.1 v České republice

V České republice po roce 1990 docházelo k plošnému zavírání jeslí a ke snižování počtu mateřských škol (Kuchařová a kol., 2006). Jesle byly mimo jiné rušeny z finančních důvodů, vládě přišlo vhodnější a levnější rozšířit rodičovskou dovolenou (Hašková a kol., 2012). Tento přístup byl označován jako refamiliarizace rodinné politiky, tedy návrat péče o nejmladší děti matkou nikoliv v zařízení typu jeslí (Saxonberg a kol., 2009).

S propadem úhrnné plodnosti v průběhu 90. let nebyla problematika předškolní péče o děti příliš diskutovaným tématem. Ovšem v souvislosti s nárůstem úrovně úhrnné plodnosti po roce 1999 a především okolo roku 2008 se mnoho rodin potýkalo s nedostatkem míst v mateřských školách (Lešetická, 2010; Hulík a kol., 2008). Péče o děti předškolního věku v České republice se tak od té doby stává diskutovaným tématem. V rámci diskurzu i nedostatku zařízení péče o děti vznikla řada nových forem péče o děti předškolního věku.

V České republice jsou mateřské školy součástí školského systému (Obrázek A1) a jsou zřizovány zpravidla obcemi (Kuchařová a kol., 2006). Děti obvykle nastupují do mateřské školy ve třech letech a od šesti let pak nastupují do první třídy základní školy (povinné vzdělávání). V roce 2016 byla v poslanecké sněmovně diskutována a následně i přes veto Prezidenta České republiky schválena novela školského zákona (č.178/2016 Sb.). Tato novela vstupující v platnost 1. 9. 2016 přináší do předškolního vzdělávání v ČR několik změn.

Zaprvé, předškolní vzdělávání se organizuje pro děti od dvou do šesti let. Dále poslední rok před nástupem do první třídy se stává povinným („Od počátku školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne pátého roku věku, do zahájení povinné školní docházky dítěte, je předškolní vzdělávání povinné, není-li dále stanoveno jinak.“ (č.178/2016 Sb. § 34)). Tato novela zákona ustanovuje také, že všechny děti ve věku čtyř let mají nárok na umístění v mateřské škole od 1. 9. 2017, tříleté děti od 1. 9. 2018 a dvouleté děti od 1. 9. 2020.

4.2.1.1 Jednotlivé typy zařízení a jejich zřizovatelé

Veřejné mateřské školy jsou v České republice nejrozšířenější formou předškolního vzdělávání, jsou zřizovány jednotlivými obcemi, kraji či MŠMT a regulovány školským zákonem, jak je uvedeno výše. Školským zákonem se také řídí mateřské školy soukromé a církevní registrované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Ve školním roce 1990/91 bylo v rámci dnešní České republiky 7 335 veřejných mateřských škol (ČSÚ, 2008). Pokles počtu mateřských škol

v ČR (Tabulka 9) korespondoval s poklesem počtu živě narozených dětí v průběhu 90. let (Kociánová, 2014). Ovšem na opětovný růst plodnosti, který započal na začátku druhého tisíciletí, již státní správa nestihla reagovat adekvátním počtem míst ve veřejných mateřských školách.

Od školního roku 2009/10 začíná výrazněji narůstat počet soukromých mateřských škol registrovaných MŠMT, v tomto školním roce bylo v ČR 96 soukromých škol a ve školním roce 2014/15 jich bylo již 300 (Tabulka 9). Zároveň se navyšuje i počet církevních mateřských škol, i když ne tak výrazně (2009/10: 28 mateřských škol a ve školním roce 2014/15: 46 MŠ). Tento nárůst zařízení může být vysvětlován nárůstem poptávky po volných místech v mateřských školách a tedy nedostačujícím počtem mateřských škol veřejných.

Tabulka 9: Počet mateřských škol podle zřizovatele, Česká republika, 1999/00 až 2014/15

		1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
veřejné		5816	5692	5561	5481	4973	4899	4741	4720
z toho	obecní	5816	5692	5561	5480	4794	4726	4654	4631
	krajské	-	-	-	-	171	166	79	81
	MŠMT	-	-	-	-	8	7	8	8
soukromé		69	68	65	61	74	75	72	73
církevní		16	16	16	16	20	20	21	22
celkem		5901	5776	5642	5557	5067	4994	4834	4815
		2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
veřejné		4706	4702	4702	4723	4745	4778	4794	4812
z toho	obecní	4617	4613	4614	4638	4662	4693	4707	4723
	krajské	81	81	80	77	75	77	80	82
	MŠMT	8	8	8	8	8	8	7	7
soukromé		77	82	96	126	150	194	249	300
církevní		25	25	28	31	36	39	42	46
celkem		4808	4809	4826	4880	4931	5011	5085	5158

Pozn.: Ve školním roce 2004/2005 včetně mateřských škol při zdravotnických zařízeních. Od roku 2005/2006 je uveden počet mateřských škol bez ohledu na počet pracovišť.

Zdroj: ČSÚ (2008), Databáze MŠMT (2016)

Dalším známým typem zařízení péče o děti předškolního věku v ČR jsou jesle. Přes společensky populární mýtus, že jesle byly vynálezem komunistů, první jesle na území České republiky vznikaly spolu se vznikem mateřských škol již za Rakouska-Uherska (Hašková a kol., 2012). V rámci demografického diskurzu v polovině 50. let 20. stol. jak řešit souvislost rostoucí zaměstnanosti žen a nízké úrovně plodnosti bylo navrhováno i řešení zkvalitnění a rozšíření zařízení péče o nejmenší děti (Srb a Kučera, 1959). Pro celistvost dalšími návrhy byly

rozšíření bytové výstavby a zkrácení pracovních úvazků matek. Přes mnohé problémy, především v souvislosti s nemocnostmi, měly jeselské zařízení až přeplněné kapacity do konce 80. let (Hašková a kol., 2012).

Jak je již uvedeno v úvodní kapitole definující termíny, jesle spadaly až do roku 2012 pod resort zdravotnictví (Syslová a kol., 2014). Kompetenci jeselských zařízení sice převzalo Ministerstvo práce a sociálních věcí, ovšem v realitě dnešní jesle fungují v rámci živnostenského zákona jako Zařízení pro péči o děti do tří let spadají pod Ministerstvo průmyslu a obchodu (Eurydice, 2015). Počet jeslí po roce 1989 během dvou následujících let výrazně klesl téměř o polovinu, a to z 1 043 zařízení s téměř 40 tisíci místy na konci roku 1990 na 486 jeselských zařízení na konci roku 1991 (Kuchařová a kol., 2006). V roce 2012 bylo dokonce v ČR v provozu 44 jeslí a mikrojeslí s 1 401 místy pro děti do tří let věku (Tabulka 10).

V současné době jako zařízení v rámci živnostenského zákona o vázané živnosti Péče o dítě do tří let v denním režimu působí zvláště soukromé jesle (VÚPSV, 2016a). Díky vázané živnosti musí být pro získání oprávnění k provozu doložena odborná způsobilost (všeobecná sestra, zdravotnický asistent, porodní asistentka, ošetřovatel, záchranář, certifikovaná chůva, učitel/ka v MŠ, atd.). V rámci vázané živnosti mohou v oblasti rané předškolní péče o děti podnikat jak v kolektivních zařízeních, tak i v domácnostech jako chůvy. V rámci tohoto živnostenského oprávnění nejsou zřizovatelé povinni vést evidenci dětí, zřídit pojištění na zdraví či majetku ani vést a držet se konkrétního výchovného programu. Jsou však požadovány základní hygienické předpisy, které provozovny musí plnit, což neplatí pro chůvy v domácnosti rodiny. Přičemž tato živnost může být provozována i obecně prospěšnými společnostmi či příspěvkovými organizacemi zřizovanými krajem či obcemi, ale i obchodními společnostmi. V rámci této vázané živnosti bylo v ČR v provozu ke dni 31. 3. 2016 celkem 1 924 živnostníků (Statistika živností, 2016). Počet platných vázaných živností se od roku 2014 zvýšil, na konci roku 2014 bylo evidováno 1 595 živností Péče o dítě do tří let v denním režimu (Statistika živností, 2015).

Navíc v rámci volné živnosti Mimoškolní výchova a činnost, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti je možné provozovat soukromé mateřské školky neregistrované MŠMT (VÚPS, 2016b). Tyto soukromé mateřské školy taktéž nemají povinnost vést evidenci dětí. Z tohoto důvodu jsou dnes podregistrovány údaje o počtu MŠ a počtu dětí navštěvující tyto zařízení atd. Mateřské školy, které nejsou registrované MŠMT, také nedostávají dotace z veřejných výdajů na jejich provoz.

Tabulka 10: Počet jeselských zařízení a počet míst, Česká republika, 1997-2012, (k 31.12.)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
počet zařízení	101	79	67	65	59	58	59	56
počet míst	2,965	2,191	1,913	1,867	1,717	1,674	1,678	1,616
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
počet zařízení	56	46	47	46	46	46	46	44
počet míst	1,579	1,445	1,495	1,413	1,419	1,452	1,425	1,401

Pozn.: V letech 2000 až 2002 včetně dalších dětských zařízení (ostatní roky zahrnují pouze jesle a mikrojesle).

Zdroj: ÚZIS (2016), Kuchařová a Svobodová (2006)

V rámci přenesení kompetence zařízení péče o děti raného předškolního věku z resortu zdravotnictví na resort práce a sociálních věcí byly v roce 2014 založeny tzv. dětské skupiny (MPSV, 2015). Dětská skupina je ze zákona definována jako služba péče o dítě od jednoho roku do začátku povinné školní docházky, která je kolektivní a probíhá mimo domácnost dítěte. Je zaměřená na výchovu, rozvoj schopností, kulturních a hygienických návyků a zajištění potřeb dítěte (247/2014 Sb.). Dětské skupiny nemusí plnit tak vysoké požadavky, jako registrované mateřské školy, zároveň však musí splňovat základní hygienické podmínky zařízení, ale také maximální kapacity a počty pečovatelů v dětské skupině. Nejvíce dětských skupin bylo doposud založeno v hlavním městě Praze, a to 41 zařízení s kapacitou 604 míst (Tabulka 11). Je také patrné, že nejvíce dětských skupin se zakládá v okolí velkých měst, kde je vyšší poptávka po kapacitách pro nejmladší děti (Praha, Jihomoravský kraj, Středočeský kraj, Moravskoslezský kraj).

Tabulka 11: Počet dětských skupin a celková kapacita podle krajů, Česká republika, 2016, k 3. 7. 2016

	Počet zařízení	Kapacita
Hlavní město Praha	41	604
Jihočeský kraj	4	44
Jihomoravský kraj	27	343
Karlovarský kraj	2	36
Královehradecký kraj	3	43
Liberecký kraj	7	84
Moravskoslezský kraj	15	241
Olomoucký kraj	4	67
Pardubický kraj	6	82
Plzeňský kraj	5	59
Středočeský kraj	24	329
Ústecký kraj	6	72
Kraj Vysočina	1	20
Zlínský kraj	2	24

Zdroj: Evidence dětských skupin MPSV (2016)

Posledním typem péče a vzdělávání dětí v raném věku v ČR je tzv. firemní školka. Jedná se oficiálně o mateřskou školu určenou „ke vzdělávání dětí zaměstnanců zřizovatele nebo jiného

zaměstnavatele nebo zaměstnavatelů“ (472/2011 Sb.). Jedná se o registrovanou mateřskou školu, jejímž zřizovatelem je firma, která může upřednostnit při přijímacím řízení děti svých zaměstnanců. Tím se odlišuje od ostatních mateřských škol. Existuje ještě jedna alternativa pro předškoláky, tedy děti v posledním roce věku před nástupem do základní školy. Tzv. přípravné třídy jsou zřizovány základními školami přednostně pro děti s odkladem nástupu do první třídy. Jejich účelem je vyrovnání vývoje před nástupem do první třídy (561/2004 Sb.).

4.2.1.2 Financování předškolní péče

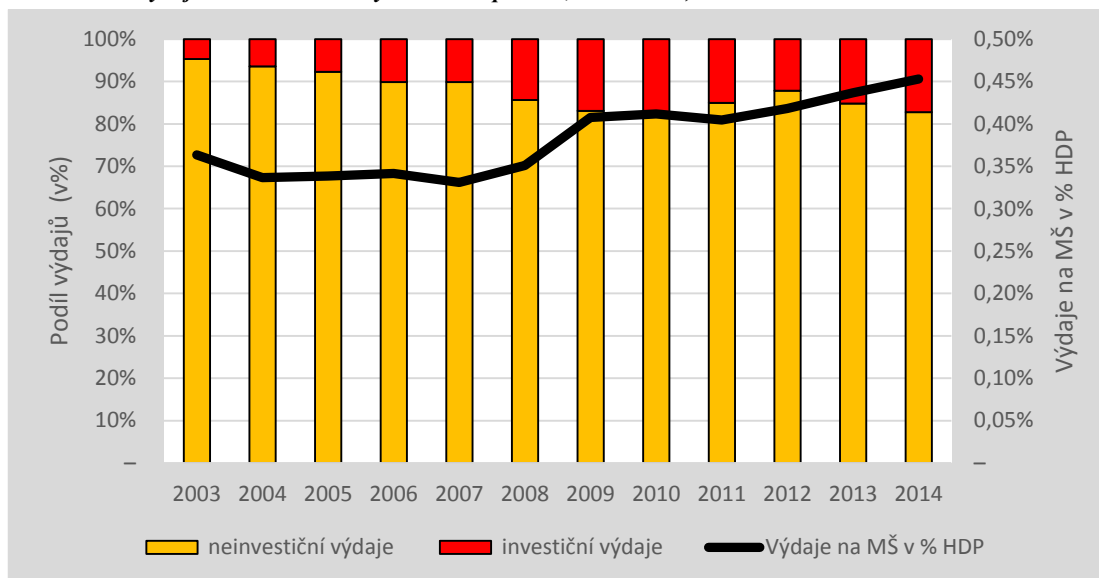
Provoz veřejné mateřské školy je financován ze státního rozpočtu v rámci rozpočtu krajů. Školám je přepočítáván pomocí počtu dětí a stanovených jednotkových výdajů tzv. republikových normativů (178/2016 Sb.). Jedná se zejména o platy učitelů a další přímé výdaje na vzdělávání. Rodiče platí dětem stravné a dále přispívají měsíčně tzv. úplatou na částečnou úhradu provozu (561/2004 Sb.). Ředitel/ka MŠ vždy na daný školní rok stanovuje výši úplaty, která nesmí být vyšší než 50 % z průměrných neinvestičních nákladů na jedno dítě za měsíc. Od úplaty jsou osvobozeni sociálně slabí a také děti posledního ročníku mateřské školy.

V roce 2003 byly průměrné výdaje rodin na MŠ 161 Kč za měsíc, úplaty od roku 2003 vzrostly zhruba dvojnásobně (Kuchařová a kol., 2006). Namátkou úplata za předškolní vzdělávání v MŠ Čtyřlístek na Praze 2 za aktuální školní rok 2015/16 činila 660 Kč měsíčně (MŠ Čtyřlístek, 2016), v MŠ Brno-Šrámkova 14 výše úplaty činila měsíčně 640 Kč (MŠ Brno-Šrámkova 14, 2016) a v podbeskydské MŠ Raškovice 300 Kč měsíčně (MŠ Raškovice, 2016).¹⁴ Od roku 2014 mohou rodiče využít slevu na dani za umístění dítěte ve školce a dalších zařízeních péče o děti předškolního věku (247/2014 Sb.).

Výdaje na veřejné MŠ v České republice v % HDP po roce 2007 vzrostly z 0,35 % na 0,45 % v roce 2014 (Obrázek 24). Lze konstatovat, že tento nárůst je spojený s rozšiřováním mateřských škol v souvislosti s předchozím nárůstem počtu živě narozených dětí. Napovídá tomu i fakt, že investiční výdaje státu zvláště po roce 2008 narostly. V roce 2003 tvořily investiční výdaje 4,7 %, v roce 2008 již 14,4 % a na konci sledovaného období 17,7 %. Dle zákona 306/1999 Sb. O poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením MŠMT poskytuje dotace registrovaným soukromým mateřským školám ve výši 60 % (s možností až 100 %) dotace. Z veřejného rozpočtu je financován i chod církevních mateřských škol (562/2004 Sb.).

¹⁴ Jedná se pouze o úplatu, v této ceně není zahrnuto stravování.

Obrázek 24: Výdaje na mateřské školy v České republice, 2003–2014, v % a v % HDP

Zdroj: Databáze MŠMT (2016)

4.2.2 ve Francii

System péče o děti předškolního věku ve Francii rozděluje děti na dvě skupiny podle jejich věku. Pro děti mladší tří let jsou v provozu různé typy jeselských zařízení a pro děti od tří let do nástupu ke školní docházce mateřské školy (Eurydice, 2015). Schéma systému zachycuje Obrázek A3 v Příloze. Povinná školní docházka je od šesti let.

System předškolní péče o děti ve Francii poskytuje především dětem mladším tří let několik možných typů zařízení, jak vyplývá ze zprávy OECD (2004). Zařízení pro děti mladší tří let jsou některé z části dotované státem či firmami, ale rodiče také přispívají na chod placením poplatků. Ranou péči o děti předškolního věku lze rozdělit na dvě kategorie podle zázemí, a to na zařízení v provozovnách a na zařízení v domácnostech.

Nejprve tedy jeselské zařízení v provozovnách (OECD, 2004):

- Crèches collectives (jesle) jsou dotovaná zařízení pro děti od čtyř měsíců do tří let, zřizovaná obcemi, sdruženími i soukromými zřizovateli. V průměru jsou jesle otevřeny 11 hodin denně a odhadem je navštěvuje asi 7,5 % dětí do věku tří let. Poptávka po tomto typu zařízení převyšuje množství poskytovaných míst, často jsou upřednostněny děti pracujících rodičů nebo děti se speciálními sociálními potřebami.
- Crèches parentales jsou dalším typem zařízení, jedná se o zařízení ECEC vedené rodiči, kdy se rodiče mohou podílet na péči v různé míře, v pedagogických a každodenních aktivitách v jeslích, praktických úkolech (opravy, úklid), v managementu či reprezentaci jeslí. Při aktivitách s dětmi však musí být vždy přítomen spolu s rodiči vyškolený profesionál. Tento typ jeslí poskytuje místa asi pro 20 dětí. V roce 2004 fungovalo ve Francii 684 zařízení.
- Crèches d'entreprise, jesle zřizované firmami pro děti zaměstnanců u místa pracoviště. V roce 2004 bylo těchto zařízení okolo 224 (s 15 tisíci místy), většinou v Paříži a jejím okolí. Často jsou tyto jesle zřizovány při nemocnicích a dalších veřejných institucích. Na podporu těchto zařízení cílila po roce 2003 změna politiky.
- Haltes-garderies jsou určeny pro děti do věku šesti let. Jsou to zařízení poskytující občasnou či příležitostnou péči o děti předškolního věku. Tato zařízení bývají ideální pro rodiče, kteří mají nepravidelnou pracovní dobu, či pracují na částečné úvazky.

Zřizovatelé jsou buď obce anebo občanská sdružení. Tato forma ECEC se v posledních letech rozrostla více než klasické jeselské zařízení, v roce 2001 bylo 71 500 míst v těchto zařízeních s tím, že jedno místo může příslušet více dětem. O popularitě této formy ECEC také vypovídá fakt, že odhadem třetina zařízení vede pořadníky pro přijetí dítěte.

- Další služby péče o děti v raném předškolním věku ve Francii jsou Etablissements multi-accueil, jardins d'enfants, lieux d'accueil parents-enfants, Ludothèques, tyto služby jsou spíše minoritní.

Kromě jeslí v provozovnách fungují ve Francii i jesle v domácnostech (OECD, 2004):

- Assistante Maternelle (agrées) jsou nejvyužívanější formou nerodinné péče o děti mladší šesti let (běžněji do tří let). Jedná se o poskytovatele předškolní péče o děti registrované s oprávněním starat se o děti do šesti let věku v domácnosti poskytovatele služby. V roce 2001 bylo ve Francii registrováno 366 000 poskytovatelů rodinné péče starajících se až o 939 000 dětí. Většinou jsou zaměstnávání přímo rodiči dětí, ovšem platy a další aspekty jsou regulovány v právním systému. Navíc rodiče při zaměstnávání Assistante Maternelle (agrées) mají slevu na dani a příspěvek státu na tuto formu ECEC.
- Crèches familiales jsou mezistupněm pro rodiče mezi kolektivními jeslemi a zaměstnáváním Assistante Maternelle přímo. Jednotlivé mateřské asistentky pracují pod vedením školek, doktorů nebo jiných dětských vychovatelů, kteří poskytují školení a profesionální vedení.
- Relais Assistantes Maternelles (RAM) - jedná se o síť, poskytující asistenci a zajištění kvality péče o děti poskytované mateřskými asistentkami či dalšími osobami. Slouží k usnadnění hledání mateřských asistentek rodičům, poskytuje informace o právech a povinnostech pro obě strany, organizuje různé aktivity pro děti a asistentky i rodiče. Původním cílem bylo zmenšit izolovanost mateřských asistentek. V současné době se síť rozšiřují i pro ostatní pracovníky (chůvy) pečující o děti v jejich domovech.
- Garde à domicile je poslední formou péče o děti raného věku. V podstatě se jedná o chůvy pečující o děti v místě jejich bydliště, nejsou nijak registrované ani monitorované státem a jsou placené rodiči. Pokud rodiče využívají tyto služby, mohou uplatnit speciální slevy na dani.

Pro děti ve věku 3 až 6 let fungují ve Francii Écoles maternelles (OECD, 2004), v překladu mateřské školy. Mateřské školy jsou ve Francii součástí školského systému. Navíc jejich principy fungování, otevírací doba i administrace koresponduje se systémem základních škol. Jednotlivá zařízení jsou často umístěna v budovách v blízkosti základních škol. Nárok na místo v mateřské škole v blízkosti bydliště má každé dítě od věku tří let. Mateřské školy nejsou ze strany rodičů placeny, rodiče pouze přispívají na stravné dětí. Docházka do mateřské školy je dobrovolná, ovšem mateřská škola je považována za základ vzdělávání a většina dětí odpovídajícího věku ji navštěvuje. Alternativám k veřejným mateřským školám jsou dotované soukromé mateřské školy (často církevní), kde rodiče platí školné. Odhadem třetina dětí navštěvuje soukromé mateřské školy (Eurydice, 2015).

Od školního roku 2013/2014 mají nárok na místo v mateřské škole i dvouleté děti ze sociálně slabých rodin. Ostatní dvouleté děti mohou navštěvovat mateřské školy, pokud jsou pro ně volná místa a jejich psychický, sociální i fyzický vývoj je na adekvátní úrovni (Eurydice, 2015). Nejčastěji jsou v mateřských školách tři úrovně – pro nejmenší (tři letí), střední (čtyřletí) a pro nejstarší (pětiletí). Děti v mateřských školách tvoří homogenní skupiny, smíšené třídy ve francouzských mateřských školách nejsou běžné (OECD, 2004).

Zajímavostí francouzského školského systému je oproti českému systému volný den ve středu, výuka tedy probíhá pouze čtyři dny. Mateřské školy mívají navíc otevřeno v soboty dopoledne. Pro pracující rodiče tento volný den může představovat komplikace, je to i jeden z důvodů popularity Haltes-garderies, které děti z mateřských škol často ve středu navštěvují (OECD, 2004).

Poplatky za péči o děti v domácnosti pro rodiče se odvíjí od výše jejich mzdy a pohybují se asi od 56 do 84 euro za měsíc. Poplatky za jesle se měsíčně pohybují od 100 do 380 euro za měsíc (Eurydice, 2015). Jak již bylo zmíněno výše, mateřské školy jsou pro rodiče zdarma, pouze přispívají na stravné dětí a eventuálně doplácí za hodiny navíc v zařízení Haltes-garderies.

4.2.3 v Rakousku

Systém péče o děti předškolního věku v Rakousku se vyznačuje třemi typy ECEC v zařízení a jedním registrovaným typem péče o nejmenší v domácnosti (Eurydice, 2015; OECD, 2006). Děti ve věku šesti let nastupují do první třídy základní školy. Hlavní zařízení ECEC jsou jesle (Krippen), mateřská škola (Kindergarten) a tzv. smíšené skupiny (Altersgemischte Betreuungseinrichtungen).

- Jesle (Krippen) poskytují služby pro děti do věku tří let. Jejich dostupnost je však velmi nízká, zejména v rakouských provinciích. Jesle jsou zřizovány především ve Vídni a navštěvují je děti pracujících matek a matek samoživitelek (OECD, 2006). Jsou zřizovány obcemi anebo soukromými subjekty.
- Mateřské školy (Kindergarten) jsou hlavním typem ECEC služeb v Rakousku. Poskytují péči převážně pro děti ve věku 3 až 6 let (a někdy i od mladšího věku). Existují výrazné rozdíly v dostupnosti mateřských škol v rámci rakouských regionů (OECD, 2006). Poslední rok před nástupem do základní školy je pro děti povinný a zdarma (Eurydice, 2015). Více než polovina mateřských škol je otevřena 8 až 10 hodin, regionální rozdíly jsou i ohledně otevírací doby. Ve Vídni je většina mateřských škol otevřena v celodenním provozu (OECD, 2006).
- Smíšené skupiny (Altersgemischte Betreuungseinrichtungen) jsou posledním klíčovým typem ECEC služeb v Rakousku. Okolo 13 % dětí navštěvuje tento typ zařízení (Eurydice, 2015), navíc tento typ služeb roste na popularitě (OECD, 2006), je dostupný pro děti ve věku 1 až 6 let a většinou bývají součástí mateřských škol (Eurydice, 2015).

Alternativou péče o děti v zařízeních je v Rakousku tzv. Tageseltern/Tagesmütter tedy pečovatelé o děti a chůvy (Eurydice, 2015). Tento typ péče v domácnostech je regulovaný státem a umožňuje péči o děti ve věku 0 až 5 let, kdy nastupují k povinnému poslednímu roku v mateřské škole. Celkově je systém v Rakousku velmi decentralizovaný, jelikož ECEC je v kompetenci hned několika ministerstev. Výše poplatků je v jednotlivých regionech velmi odlišná, rodiče například v Dolním Rakousku neplatí za dopolední služby mateřských škol (OECD, 2006). Pouze poslední rok mateřské školy je poskytován zdarma v celé zemi.

4.2.4 ve Švédsku

Systém předškolní péče o děti se ve Švédsku principiálně liší od tradičních forem péče o děti v předškolním věku. Švédský systém totiž nerozděluje děti podle věku na dvě skupiny (jesle a mateřská škola), ale je jednotný. Od roku 1998 funguje ve Švédsku tzv. förskola a förskoleklass (OECD, 1998). Förskola je určena pro děti ve věku 1 až 6 let, děti ve Švédsku nastupují k povinné

školní docházce až v sedmi letech. Pro děti ve věku šesti let jsou určeny tzv. förskoleklass, tedy něco jako přípravné třídy. Služby ECEC spadají pod resort školství – Skolverket (National Agency for Education). Děti mají nárok na místo ve förskole již od jednoho roku, do tří let jsou služby ECEC z části dotované státem a zčásti jsou zpoplatněny pro rodiče dětí (Eurydice, 2015). Od tří let jsou pak služby ECEC zdarma (525 hodin za rok). Systém předškolní péče o děti ve Švédsku je označován jako kvalitní a dostupný pro rodiče jak volnými místy pro děti, tak cenou (Barnados a Starting Strong, 2012).

Školským zákonem je také řízena alternativní péče o děti předškolního věku označovaná jako pedagogická péče (pedagogisk omsorg). Jedná se o registrované chůvy, které se mohou starat o děti v domácnosti anebo mimo ni, ale musí dodržovat dané osnovy výchovy a péče. Mimo to fungují ve Švédsku tzv. öppen förskola – otevřené školky – které slouží rodičům či chůvám jako prostor pro hraní a socializaci dětí. Také rodiče, kteří studují či pracují, mají nárok na umístění dětí v dotovaných centrech pro děti (fritidshem) zajišťujících péči v čase, kdy jsou školská zařízení již zavřena (Eurydice, 2015). V rámci všech těchto služeb je možné konstatovat, že se jedná o smysluplný a propojený systém předškolní péče o děti. Především může řešit i situaci, kdy například MŠ v České republice jsou v době prázdnin, zejména letních, uzavřeny obvykle z důvodu, že jsou zahrnuty do školského systému. Pracující rodiče nemají často možnost umístění dítěte do jiného zařízení.

4.2.5 v Portugalsku

Předškolní péče o děti v Portugalsku také typicky rozděluje děti do dvou skupin podle věku, kdy hranici činí tři roky. Formální péče o děti mladší tří let spadá pod kompetenci Ministerstva Solidarity, Zaměstnanosti a Sociální Bezpečnosti a spravuje tři typy péče (Eurydice, 2015; OECD, 2000):

- Chůvy (amas) jsou nezávislé pomocnice, které dostávají plat za péči o jedno či více dětí ve věku od 3 měsíců do 3 let. V současnosti se tento systém reformuje, tak že rodiče budou moci jednat přímo s poskytovateli veřejných nedotovaných služeb. Profesi chůvy mohou provozovat pouze kvalifikované osoby.
- Rodinné jesle jsou organizované skupiny chův (od 12 do 20 chův), které pracují ve stejné geografické oblasti. Jsou jim poskytnuty veřejné dotace prostřednictvím ministerstva a také technické prostředky. Navíc povinně zařazují výchovný program pro děti.
- Jesle (crèches) poskytují péči dětem od 3 měsíců do 3 let během pracovní doby rodičů.
- Mini jesle (mini crèches) jsou oproti jeslům komornější, poskytující více rodinné prostředí.

Služby ECEC pro děti od tří let do zahájení povinné školní docházky zajišťuje Ministerstvo Školství a Vědy. Povinná školní docházka v Portugalsku začíná v šesti letech. Od tří let mají děti v Portugalsku nárok na místo v mateřské škole (jardim de infância), docházka do 5 hodin za den je zdarma, rodiče platí poplatky za stravu a hodiny navíc strávené ve školce. Kromě těchto mateřských škol funguje ve venkovských oblastech tzv. educação pré-escolar itinerante (putovní předškolní vzdělávání), které cílí na děti ve věku 3 až 5 let (Eurydice, 2015). Systém předškolní péče v Portugalsku je v současné době revidován, zvláště jeho osnovy, a to s cílem skloubit přístup ke všem službám ECEC v Portugalsku (jak jeselská zařízení, tak mateřské školy).

4.2.6 ve Velké Británii

Spojené Království neboli Velká Británie se skládá ze čtyř království (Anglie, Wales, Skotsko a Severní Irsko), které mají jistou suverenitu. Jedním z bodů této suverenity je i legislativa vzdělávání. Školské systémy v jednotlivých královstvích se od sebe mohou odlišovat (Eurydice, 2015). Jednotlivé typy zařízení předškolní péče o děti však mají společné charakteristiky. ECEC pro děti předškolního věku se také ve Velké Británii dělí podle věku dětí. Od narození do tří let věku jsou ve Velké Británii tyto typy zařízení a služeb (OECD, 1999):

- Opportunity Groups jsou skupiny zřizované místními úřady nebo sociální službou. Primárně jsou určeny pro děti ze znevýhodněných rodin, aby se ulehčilo jejich zapojení do povinné školní docházky. Tyto služby jsou pro rodiče poskytovány zdarma.
- Pre-Schools/Playgroups – jedná se o občasná, sezónní či celodenní zařízení s místy pro děti ve věku 2 až 5 let. Zřizovatelem mohou být občanská nebo dobrovolnická sdružení, rodiče nebo soukromí zřizovatelé. Navíc tyto mateřské školy mohou být sdružovány v aliancích a asociacích a jsou kontrolovány a registrovány místními odděleními sociálních služeb. Obvykle jsou služby těchto zařízení zpoplatněny a otevírací doba se liší od celodenní péče po pouze polodenní.

Kromě výše uvedených zařízení, která poskytují služby péče o děti v rámci vzdělávacích programů, ve Velké Británii fungují následující poskytovatelé péče o děti mladší tří let (OECD, 1999). Většina služeb je provozována soukromíky anebo místními odděleními sociálních služeb. Péče o děti je rodiči ve velké většině placená, rodiče si ale mohou požádat o slevu na dani, pokud na ni dosahují. Jde o tyto následující poskytovatele péče:

- Soukromé denní jesle (Private Day Nursery) zřizované firmami (pro zaměstnance) anebo soukromíky. Poskytují péči pro děti od narození do věku 5 let a často mívají celodenní a celoroční provoz. Jsou registrovány a kontrolovány místními odděleními sociálních služeb.
- Místní denní jesle (Local Authority Day Nursery) jsou zřizovány místními odbory sociálních služeb pro děti od narození do počátku školní docházky. Často při přijímání upřednostňují děti ze znevýhodněného prostředí (děti v nouzi z rodinných důvodů, zneužívané či handicapované). Většina poskytuje celodenní otevírací dobu a funguje celoročně.
- Pečovatelky (Childminders) poskytují hlídání pro až tři děti do věku 5 let buďto v domácnosti (často pečovatelky). Rodiče většinou platí poplatky za každou hodinu hlídání. Služby mohou být poskytovány celodenně i celoročně. Pečovatelky jsou registrovány a kontrolovány místními odděleními sociálních služeb, poskytování péče o děti mladší 8 let bez registrace je trestným činem.
- Chůvy v domácnostech rodiny (Nanny/Au pair) s rodinou žijí anebo bydlí v její blízkosti. Pracovní doba, náplň práce i mzda je přímo domlouvána s rodinou.

Ve Velké Británii ještě existují zařízení, která kombinují péči a vzdělávání pro děti raného věku jsou zřizována a dotována odděleními sociálních služeb a místními odděleními vzdělávání (OECD, 1999):

- Kombinované jesle/rodinná centra (Combined Nursery/Family Centre), jedná se o službu kombinující péči a vzdělání dětí od narození do 5 let. V některých případech může být provoz celodenní, pro děti mladší tří let jsou tato zařízení otevřena celoročně.
- Centra rané excelence (Early Excellence Centres) jsou modelována vládou a měla by fungovat jako ideální skloubení péče a vzdělání pro děti mladší tří let. Navíc poskytují

mnoho dalších aktivit od dalšího vzdělávání pro rodiče a chůvy přes další služby pro rodiny.

Pro děti od tří do pěti let ve Velké Británii fungují zařízení pod legislativou školských zákonů a pod dohledem ministerstev školství. Systém však není zcela jednotný a poskytuje rodičům následující typy zařízení (OECD, 1999):

- Mateřské školy (Nursery School) jsou státem řízené a dotované školky zřizované místními úřady pro vzdělávání. Poskytují vzdělání pro děti ve věku 3 až 4 let. Místa jsou poskytována zdarma a většinou na dopoledne, celodenní služby jsou méně časté.
- Mateřské třídy (Nursery Class) jsou státem dotované součásti základních škol poskytující vzdělání zdarma pro děti ve věku 3 až 4 let.
- Early Years Unit zřizované místními úřady pro vzdělávání, funguje jako státem dotované vzdělání pro děti ve věku 3 až 5 let fungující jako součást základního vzdělávání. Otevírací doba je pouze během školního roku a je poskytována zdarma.
- Reception Class or Class R také funguje pod záštitou státu a místních úřadů pro vzdělávání. Poskytuje vzdělání pro děti ve věku 4 až 5 a více let. Vzdělání je poskytováno pro děti zdarma a na rozdíl od výše zmíněných typů, v těchto třídách vyučují již učitelky (v nursery school se jedná o „nurses“ tedy učitelky v mateřských školách či sestry – tety – speciálně školené v péči o děti mladší tří let). Tento typ funguje pouze v Anglii a Walesu (ve Skotsku či S. Irsku není provozován).
- Soukromé mateřské školy (Private Nursery Schools, Pre-preparatory Schools, Independent Schools) jsou zřizovány soukromými společnostmi a jsou financované poplatky rodičů a investicemi. Poskytují polodenní či celodenní vzdělávací programy pro děti ve věku 3 až 5 + let po dobu školního roku. Jsou regulovány a kontrolovány místním oddělením sociálních služeb.
- Soukromé denní mateřské školy (Private Day Nurseries) poskytují vzdělávací program pro děti ve věku 3–5+ let. Mohou být řízeny zaměstnavateli nebo soukromými společnostmi. Často poskytují celodenní a celoroční program a péči o děti. Jsou registrovány a kontrolovány oddělením sociálních služeb. Alespoň polovina zaměstnanců musí být kvalifikovaná pro práci s předškolními dětmi.

Kromě zmíněných typů fungují ještě speciální školky (pro děti se zvláštními potřebami) a také Opportunity Groups a Pre-Schools/Playgroups, které vzdělávají a pečují o děti od narození do zahájení předškolní docházky a jsou popsány výše (OECD, 1999).

Výše byly identifikované a popsány základní typy zařízení předškolní péče o děti ve Velké Británii. Následující odstavce se zaměří na popis a odlišnosti školských systémů v jednotlivých královstvích, schéma předškolního vzdělávání ve Velké Británii shrnuje Obrázek A4. V Anglii děti nastupují k povinné školní docházce v 5 letech (Eurydice, 2015). Early Years Foundation Stage je legalizovaný dokument poskytující osnovy a standardy pro všechny formy ECEC v Anglii. Od tří let mají děti nárok na 15 hodin zdarma v ECEC za týden. Nezpoptatné služby jsou také poskytovány znevýhodněným dětem od dvou let. Od čtyř let děti mají nárok na místo v tzv. reception class (výše). Poplatky za celodenní péči registrovanou chůvou/pečovatelkou se pohybují mezi 697 až 942 librami měsíčně. Pro děti ve věku 3 let, kterým mimo nárok na 15 hodin týdně doplácí rodiče 25 hodin, se poplatky pohybují mezi 438 až 600 liber měsíčně.

Ve Walesu povinná školní docházka také začíná v 5 letech (Eurydice, 2015). Děti předškolního věku mohou navštěvovat různorodá zařízení (soukromá i veřejná) poskytující i domácí péči (registrované chůvy). Veřejně dotovaná zařízení jsou pro děti od tří let, od tohoto věku mají také děti nárok na 10 hodin týdně zdarma v zařízení ECEC (pro znevýhodněné děti již

od dvou let a to 12,5 hodin týdně). Od čtyř let mají děti nárok na celodenní místo v reception class. Osnovy a standardy zajišťuje The Foundation Phase Framework pro zařízení a péči v domácnostech pro děti od tří let. Poplatky za pečovatelku/chůvu se pohybují okolo 652 liber měsíčně. Pro děti od tří let, které využívají nárok na 10 hodin zdarma poplatky v zařízení ECEC se pohybují okolo 530 liber (za dalších 30 hodin). Za celodenní docházku do tzv. nursery rodiče platí okolo 713 liber měsíčně.

Povinná školní docházka v Severním Irsku začíná dokonce již ve 4 letech (Eurydice, 2015). Od narození do čtyř let mohou děti navštěvovat nursery schools, nursery classes, units in primary schools (early years units) či dobrovolnické a soukromé skupiny. Oddělení pro vzdělání určuje standardy pro vzdělání a péči o nejmenší děti pro všechny zařízení ECEC. Pro děti ze znevýhodněných rodin jsou služby ECEC od dvou let zdarma. Poplatky za služby pečovatelky nebo chůvy se pohybují okolo 577 liber za měsíc. Pro děti starší tří let, využívající nárok na služby pečovatelek zdarma v průměru doplácí rodiče 27,5 hodin za 397 liber měsíčně. Průměrné měsíční poplatky za celodenní péči v nursery jsou 540 liber, pro děti od tří let doplatek za dalších 27,5 hodin týdně je 371 liber měsíčně.

Ve Skotsku začíná povinná školní docházka v 5 letech (Eurydice, 2015). O děti předškolního věku mohou pečovat chůvy/pečovatelky, mohou navštěvovat jesle a mateřské školy (viz. Obrázek A4). Skotská vláda vytváří pro místní samosprávy, které zřizují ECEC, pravidla, strukturu a cíle ECEC. Kromě základních ECEC zařízení ve Skotsku fungují také playgroups, poškolní kluby a prázdninové programy. Děti starší 3 let mají nárok na 600 hodin péče v ECEC zdarma ročně (to odpovídá 16 hodinám týdně za školní rok). Průměrná výše poplatků za plnohodnotné služby pečovatelek je včetně jídla 661 liber měsíčně. Pro děti starší tří let, které využívají nárok na počet hodin v ECEC zdarma, jsou poplatky za dalších 24 hodin týdně včetně jídla ve výši 403 liber měsíčně za služby pečovatelek. Průměrné poplatky za celodenní docházku do zařízení (např. nursery school) činí 732 liber měsíčně včetně jídla. Pro děti starší tří let za dalších 24 hodin týdně v zařízení péče ECEC jsou průměrné měsíční poplatky okolo 440 liber měsíčně.

4.3 Srovnání dostupnosti předškolní péče o děti

Dostupnost předškolní péče o děti je důležitá pro skloubení pracovního a rodinného života. S narůstajícím počtem domácností, kde je výdělečně činný nejen manžel, je důležité pro udržení požadované úrovně plodnosti, aby ženy měly po porodu možnost pokračovat ve své profesní dráze. Zvláště pokud do svého vzdělání investovaly prostředky a čas. Kvalitní a dostupná péče o děti předškolního věku může umožňovat ženám pokračovat ve své kariéře pouze s minimálním přerušáním, pokud si tak přejí.

Následující kapitola srovnává vybrané země v ohledu míry účasti na předškolním vzdělávání pro období 1998 až 2014. Tedy hodnotí, jak jsou služby péče o děti předškolního věku dostupné a kolik dětí v odpovídajícím věku tyto instituce navštěvuje. Otázkou také je, zda ve sledovaných zemích bylo dosaženo úrovně dostupnosti stanovené v tzv. Barcelonských cílech. Nejprve se však zaměří na kvalitu dostupné předškolní péče. V neposlední řadě je pak komplexně zhodnocena rodinná politika včetně služeb ECEC pomocí sestaveného indexu.

4.3.1 Dostupnost formální péče o děti a ECEC

Mezi základní faktory ovlivňující práci učitelů v mateřských školách a zároveň ovlivňující kvalitu předškolního vzdělávání je poměr učitelů na počet dětí. Vysoký poměr pracovníků zařízení předškolní péče o děti k počtu dětí ve skupině je indikátorem kvalitní mateřské školy (Syslová a kol., 2014). V mnoha zemích jako součást legislativy jsou i uváděny právě tyto standardy i podle věku dětí, jedná se například o Portugalsko či Velkou Británii (OECD, 1999; OECD, 2000). I v České republice, například v rámci zákona o dětských skupinách, je uveden maximální počet dětí ve skupině (247/2014 Sb.). Tabulka 12 zachycuje průměrný počet dětí na jednoho učitele (včetně asistentů učitelů) v jednotlivých zemích za rok 2013 podle ISCED 02 (předškolní vzdělávání).

Nejkvalitnější předškolní vzdělávání podle tohoto zhodnocení mělo v roce 2013 Švédsko, kde na jednoho pedagoga příslušelo 6,4 dětí. V Rakousku byl počet dětí na pedagoga či asistenta 9,4 a pouze na pedagoga 13,7 dětí. Nízký průměrný počet dětí na pedagoga je také ve Velké Británii, a to 9,7 dětí v předškolním vzdělávání ISCED 02 v roce 2013. V České republice v mateřských školách bylo v roce 2013 průměrně 13,9 dětí na pedagoga a 13,5 dětí na zaměstnance (pedagoga či asistenta). V Portugalsku bylo v průměru 16,6 dětí na učitele v jardim de infância v roce 2013. Ve Francii je nejvyšší počet dětí na jednoho pedagoga v école maternelles v roce 2013 a to 21,6 dětí na pedagoga. Ovšem je nutné podotknout, že asistenti učitelů jsou ve třídách ve vyšším počtu, jelikož počet dětí na pedagogy včetně asistentů se snižuje na 15.

Tabulka 12: Počet dětí na učitele, vybrané státy, 2013, ISCED 02

	Počet dětí na zaměstnance (učitelé včetně asistentů)	Počet dětí na jednoho učitele
Portugalsko	-	16,6
Česká republika	13,5	13,9
Rakousko	9,4	13,7
Velká Británie	-	9,7
Švédsko	6,4	6,4
Francie	15	21,6

Zdroj: OECD Family Database (2016)

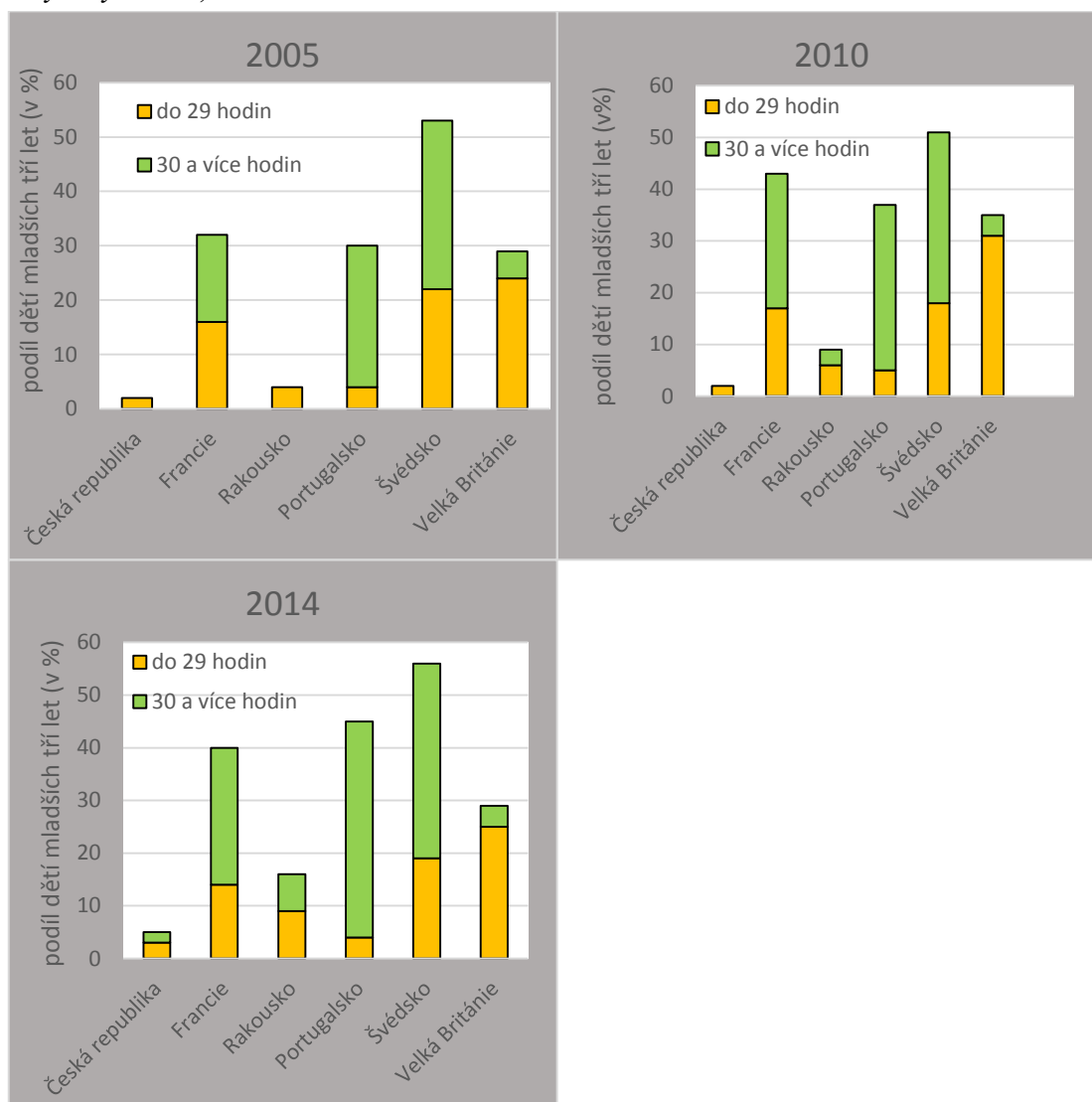
Jak je již zmiňováno v úvodní kapitole zabývající se klasifikací vzdělávání, v této práci využívané klasifikace ISCED zahrnují pouze zařízení, která děti vzdělávají. Jakákoliv zařízení, která pouze pečují a starají se o děti předškolního věku, nejsou v této klasifikaci zahrnuty. Data o dětech ve formální péči, tedy ve všech způsobech péče o děti mimo rodinu, poskytuje harmonizované šetření EU–SILC – výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností EU. V roce 2002 Evropská Komise vytyčila tzv. Barcelonské cíle, které by měly být do roku 2010 členskými zeměmi splněny. Tyto cíle byly vytvořeny za účelem zvýšení zaměstnanosti žen v zemích EU. Do roku 2010 by tedy členské země měly poskytovat péči o děti předškolního věku pro alespoň 90 % populace ve věku 3 až k dosažení povinné školní docházky a pro alespoň 33 % populace do tří let věku (SN 100/1/02 REV 1). V návaznosti byly tyto cíle zrevidovány spolu

s vizí Evropy 2020, kdy do roku 2020 by měly členské státy poskytovat dostupnost předškolní péče pro 95 % dětí od čtyř let do počátku povinné školní docházky (2009/C 119/02).

Dílčím cílem této práce je tak zhodnocení, zda jsou výše zmíněné cíle v jednotlivých zemích dosaženy. Podíl dětí mladších tří let je v České republice dle EU–SILC ze sledovaných zemí nejnižší, v roce 2005 se jedná o 2 % dětí, a to do 29 hodin týdně, v roce 2010 se situace nemění a v roce 2014 je 5 % dětí mladších 3 let ve formální péči, z toho 3 % do 29 hodin a 2 % 30 a více hodin týdně (Obrázek 25). Toto mírné navýšení rozhodně nesplňuje požadavky Barcelonských cílů, kdy v roce 2010 má být poskytnuto alespoň 33 % míst pro děti mladší tří let ve formální péči. Nízký podíl dětí ve formální péči dle EU–SILC z vybraných zemí je také v Rakousku (Obrázek 25), kde také nejsou dosaženy Barcelonské cíle. Ovšem po roce 2005 se podíl dětí mladší tří let zvyšuje z 4 % do 29 hodin týdně na 16 % v roce 2014 (z toho 9 % do 29 hodin týdně a 7 % 30 a více hodin týdně).

Již v roce 2005 se k 33 % hranici Barcelonských cílů přibližují Francie, Portugalsko i Velká Británie a v roce 2010 tyto země dosahují stanovené hranice Evropskou Unií (Obrázek 25), dle šetření EU–SILC. Ve Velké Británii se podíl dětí mladších tří let snižuje na 29 % v roce 2014. Švédsko v podílu dětí ve formální péči do tří let věku mezi vybranými zeměmi vyniká, po celé období mezi lety 2005 a 2014 se tento podíl pohybuje nad 50 %. Dokonce více dětí mladších tří let navštěvuje zařízení formální péče 30 a více hodin týdně (2014: 19 % dětí do 29 hodin týdně, 37 % dětí 30 a více hodin týdně). V roce 2010, kdy mají být splněny Barcelonské cíle, předškolní péče má být dostupná pro 33 % dětí mladších tří let, tuto podmínku splňovaly 4 ze sledovaných zemí – Švédsko, Francie, Portugalsko a Velká Británie.

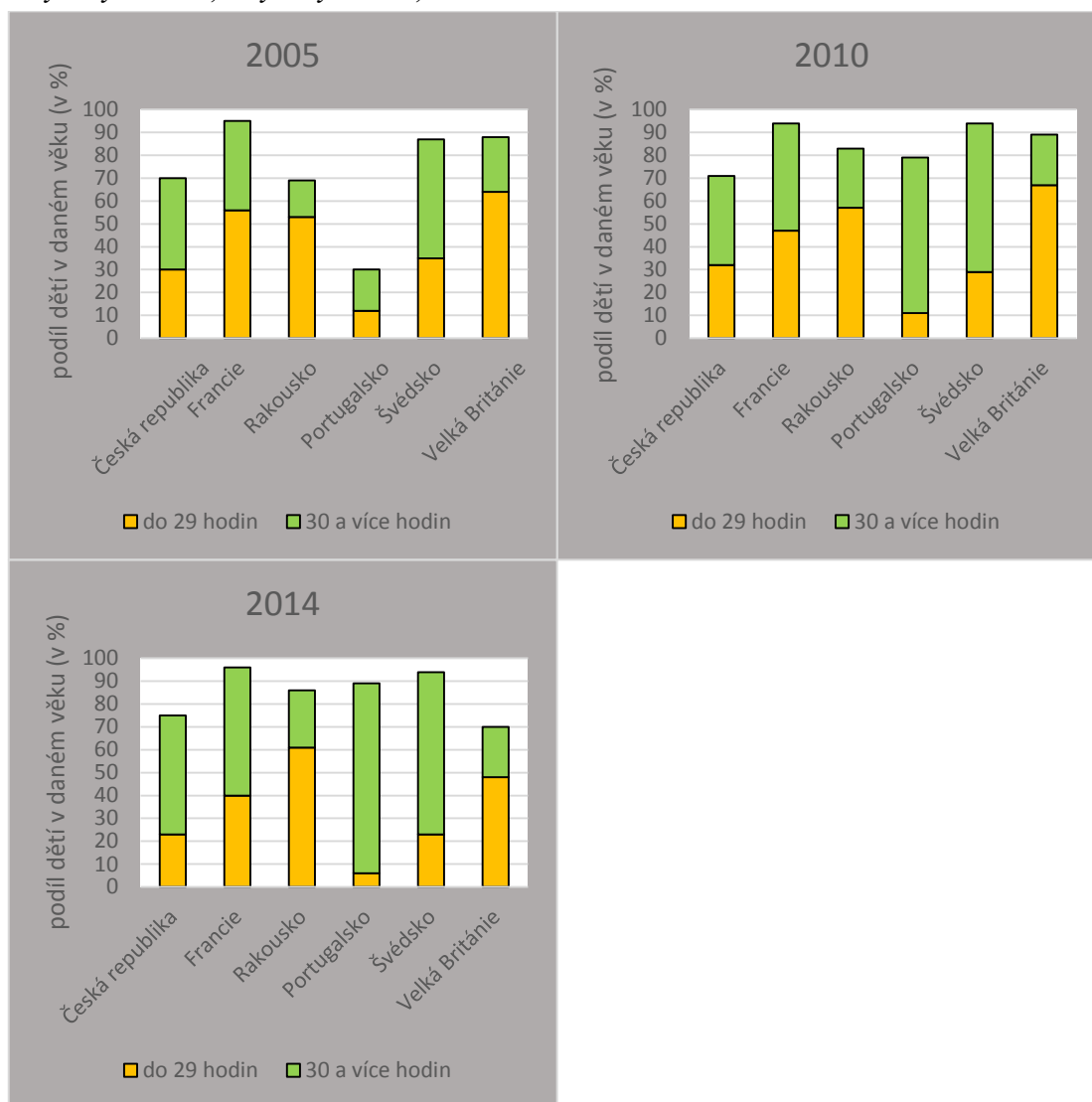
Obrázek 25: Podíl dětí mladších tří let ve formální péči podle počtu hodin týdně, ve vybraných zemích, ve vybraných letech, v %

Zdroj: Eurostat Database: EU-SILC (2016)

Ve věku od tří let do nástupu k povinné školní docházce Barcelonské cíle vymezují 90 % účast, revidované cíle Evropa 2020 pak 95 % účast čtyřletých a starších k nástupu do povinné školní docházky. V roce 2005 dle výzkumu EU-SILC dosahovalo 90 % podílu dětí ve formální péči pouze Francie (Obrázek 26). Zarážející je velmi nízký podíl dětí ve formální péči od tří let do povinné docházky Portugalska (2005: 30 %), je možné, že se jedná o chybu ve výzkumu EU-SILC, špatně pochopenou otázku či jiné definice formální péče. Zvláště, když podíl dětí mladší tři let ve formální péči v Portugalsku v roce 2005 je také 30 % (Obrázek 25). V České republice se podíl dětí v daném věku ve formální péči po sledované období příliš nemění a je na úrovni 70 %, tedy nedostačující Barcelonským cílům (Obrázek 26). V roce 2010 Barcelonské cíle dosahují Francie, Švédsko a Velká Británie. V Rakousku je podíl dětí ve formální péči v daném věku v roce 2010 83 %, ovšem velký podíl mají děti v péči do 29 hodin týdně (57 %).

Obrázek 26: Podíl dětí od tří let do nástupu k povinné školní docházce ve formální péči podle počtu hodin týdně, ve vybraných zemích, ve vybraných letech, v %

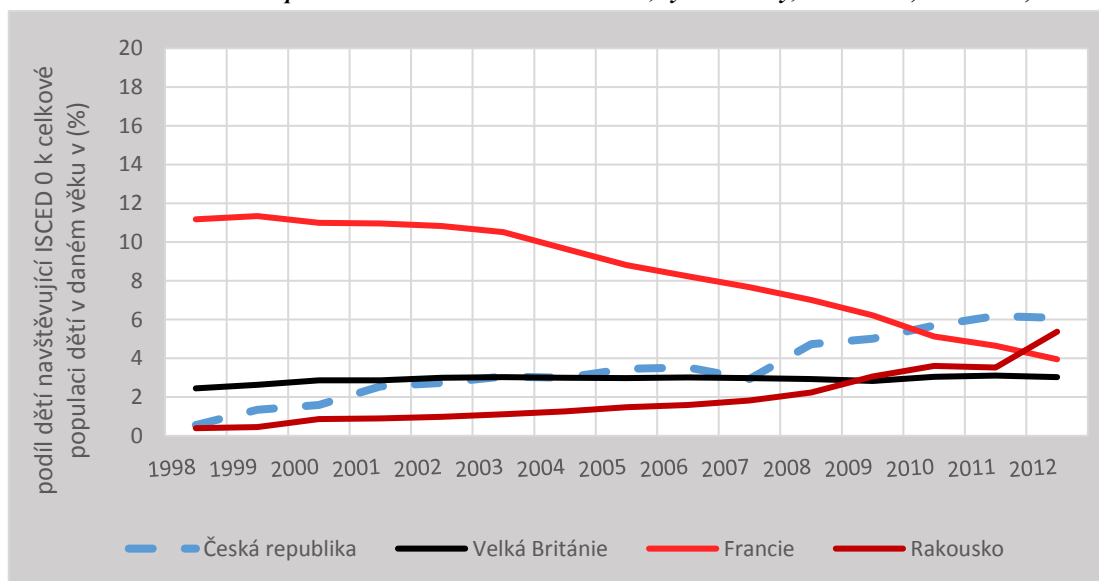
Zdroj: Eurostat Database: EU-SILC (2016)

Odlišný pohled na danou problematiku může poskytovat analýza nikoliv dat z harmonizovaného výběrového šetření, ale z registrovaných dětí ve vzdělávání dle klasifikace ISCED. Jak je již výše zmíněno, veškeré formy formální péče o děti nejsou v této klasifikaci zahrnuty. Jaké instituty jsou zahrnuty v klasifikacích ISCED je naznačeno Obrázky A4 a A5. V nové klasifikaci ISCED 11 rozděluje předškolní péči o děti ISCED 0 do dvou tříd ISCED 01 (Early childhood educational development – rozvoj vzdělávání v raném dětství) a ISCED 02 (Pre-primary education – preprimární vzdělání). Do ISCED 01 patří v královstvích Velké Británie i pečovatelky (chůvy) a jeselská zařízení, v Rakousku jen jeselská zařízení (krippen, altersgemischte betreuungseinrichtungen) a ve Švédsku förskola u dětí mladší 3 let (Obrázek A4 a A5). V ostatních sledovaných zemích všechny výše popsané instituce a zařízení pro děti do tří let nespádají do klasifikace ISCED. Do klasifikace ISCED 02 patří v podstatě všechny druhy zařízení typu mateřských škol (Obrázek A4 a A5), ty také patří do původní klasifikace ISCED 0 z roku 1997. Do klasifikace ISCED 97 pre-primární vzdělání jsou zařazeny

pouze zařízení typu mateřských škol, tedy v Rakousku pouze kindergarden, u ostatních zemí zařízení odpovídají ISCED 02 z roku 2011 (Eurydice, 2008; Eurydice, 2013).

Obrázek 27 zachycuje vývoj míry účasti na vzdělávání dětí mladších tří let. Data pro Švédsko a Portugalsko nejsou dostupná. Přestože švédská förskola přijímá děti od jednoho roku, nejsou děti mladší tří let evidovány v rámci statistik ISCED Eurostatu, jelikož začátek předškolního vzdělávání je obecně považován od tří let (plně se tyto děti nemusí účastnit vzdělávacích aktivit). Také Portugalsko není zahrnuto, jelikož jardim de infância je určena výhradně pro děti od tří let. Nejvyšší podíl dětí mladších tří let v mateřské škole (école maternelle) je v roce 1998 ve Francii, v průběhu sledovaného období však míra účasti na vzdělávání dětí mladších tří let klesá z 11 % v roce 1998 na 4 % v roce 2012. Tento pokles může být vysvětlen nedostatkem míst pro děti tohoto věku, jelikož jsou upřednostňovány starší děti. Vzhledem k podílu dětí tohoto věku ve formální péči (Obrázek 25) je zřejmé, že zájem o umístění dětí mladších tří let v zařízení péče o děti předškolního věku neklesá. Také se může jednat o změnu v registraci dat, jelikož při klasifikaci ISCED 11 v letech 2013 a 2014 je podíl dětí ve věku dvou let ve Francii na úrovni 11 % (Tabulka 14). Ve Velké Británii v letech 1998–2012 zůstává úroveň míry účasti na vzdělávání dětí do tří let na hodnotách 3 %. V Rakousku míra účasti na předškolním vzdělávání dětí do tří let mírně rostla po roce 2008 z 2,3 % na 5,4 % v roce 2012. V České republice je nárůst také patrný již od počátku sledovaného období, výraznější nárůst však nastává v roce 2007, kdy z 3 % míry účasti na vzdělávání dětí mladších dvou let vzrostla na 6 % v roce 2012.

Obrázek 27: Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí do tří let, vybrané státy, 1998–2012, ISCED 97, v %

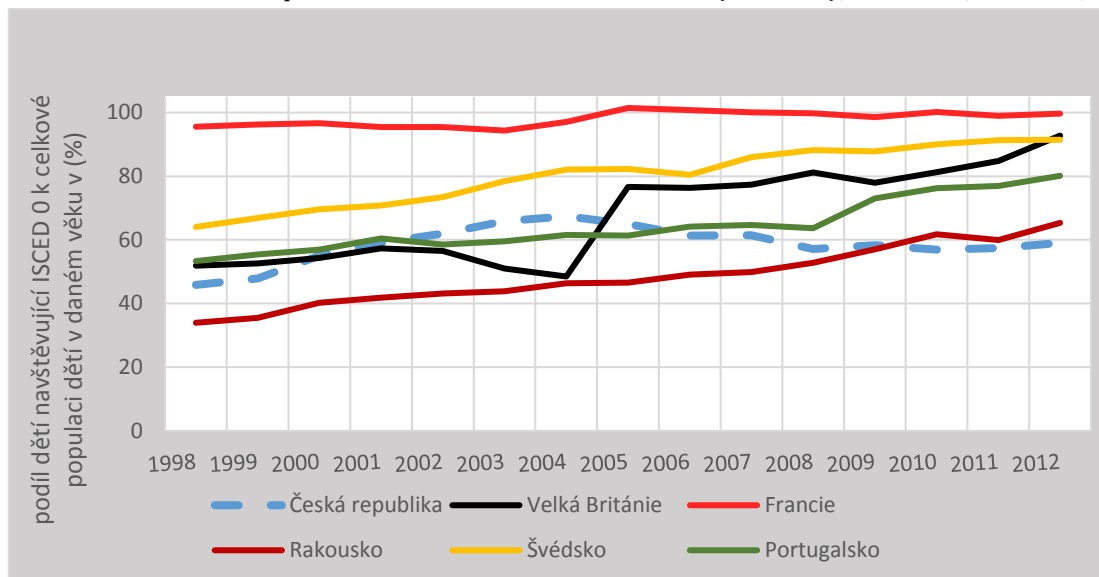

Zdroj: Eurostat Database (2016), vlastní výpočty

Míry účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku tří let se již řádově liší od předchozího obrázku (Obrázek 28). Nejvyšší úroveň je nadále ve Francii, kde po celé sledované období téměř 100 % dětí navštěvuje mateřskou školu, ve třech letech mají děti nárok na místo v mateřské škole zdarma (viz kapitola 4. 2.) a téměř všichni rodiče toho využívají. V ostatních sledovaných zemích kromě České republiky míra účasti na vzdělávání roste. K roku 2012 je ve Švédsku a Velké Británii 91,5 %, v Portugalsku 80 % a v Rakousku 65 % dětí ve věku tří let v mateřských školách. V České republice po roce 2004 dochází k mírnému poklesu a následně stagnaci, v roce 2012 děti

ve věku tří let v mateřských školách na celkové populaci tříletých bylo 60 %. Tato stagnace bývá vysvětlována nedostatkem míst pro děti a upřednostňováním dětí starších tří let. Výrazný skok v hodnotách Velké Británie mezi lety 2004 a 2005 je nejspíše zapříčiněn registrační změnou ve sběru dat.

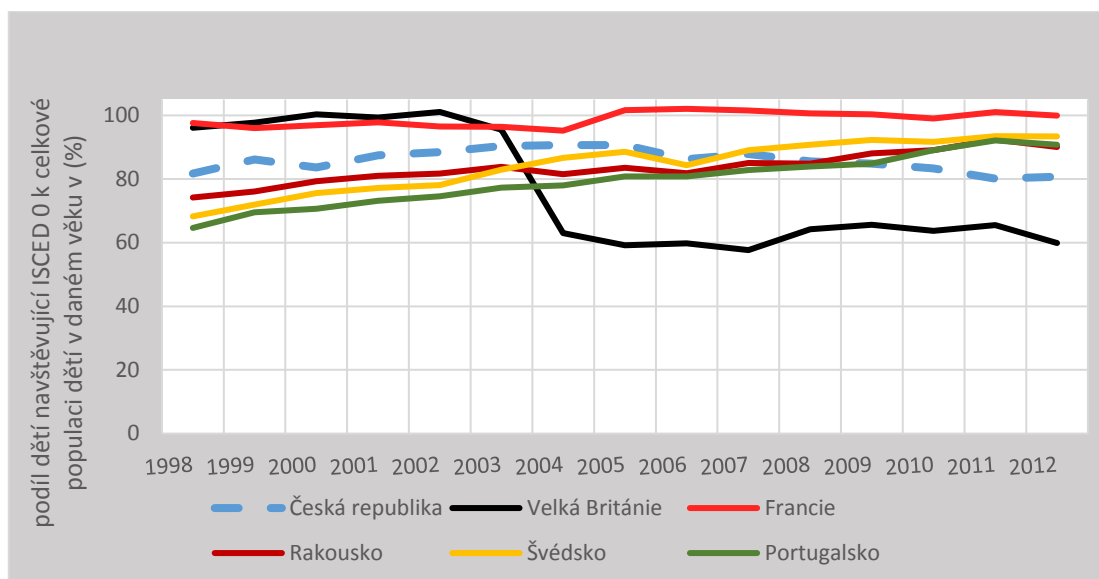
Obrázek 28: Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku tři let, vybrané státy, 1998–2012, ISCED 97, v %

Zdroj: Eurostat Database (2016), vlastní výpočty

Pro děti o rok starší je již míra účasti na vzdělávání v Portugalsku, Švédsku, Francii a Rakousku nad 90 % v roce 2012 (Obrázek 29). Také trendy jsou v těchto zemích vzestupné. Pouze u Velké Británie po roce 2003 dochází k propadu z úrovně téměř 100 % na 62 % v roce 2004, jedná se o změnu v registraci dětí ze Severního Irsku, kterým povinná školní docházka začíná již ve čtyřech letech (viz kapitola 4. 2.). A do roku 2003 jsou započítávány do ISCED 0, po roce 2003 již do ISCED 1 (základní vzdělávání, přestože základní vzdělávání v Severním Irsku začíná od čtyř let již od roku 1989 (Eurydice, 2016)). V České republice míra účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku čtyř let spíše stagnuje na úrovni 80 %. Důvodů může být více, taktéž nedostatek míst spojovaných s nárokem na místo pro pětileté děti a jejich upřednostňování při přijímání. Další příčinou může být skutečnost, že rodiče z důvodu neumístění dítěte ve věku tří let začali využívat jinou službu, která není registrována MŠMT, a již nechtějí měnit zavedené pořádky pro dítě či jsou se službou spokojeni (může se jednat o soukromé MŠ neregistrované, vedené živnostníky, soukromé chůvy či neformální péči v rodině včetně využití prodloužené mateřské dovolené).

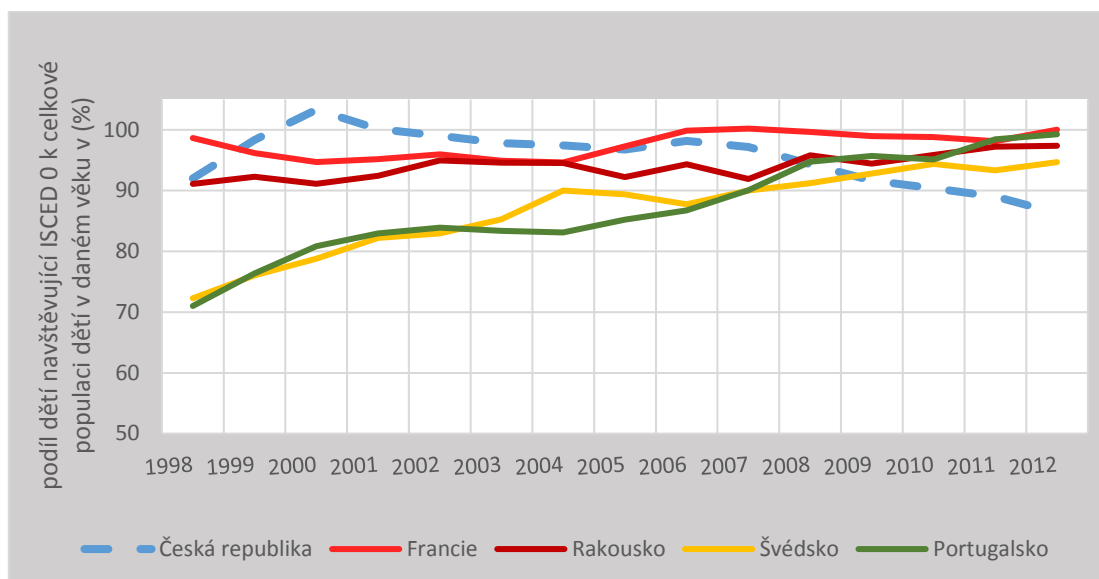
Obrázek 29: Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku čtyř let, vybrané státy, 1998–2012, ISCED 97, v %

Zdroj: Eurostat Database (2016), vlastní výpočty

Ve věku pěti let začíná povinná základní škola v Anglii, Skotsku a Walesu. Část dětí, kterým v září, kdy začíná školní rok, nebylo 5 let, nastupují do základní školy již ve čtyřech letech (Eurydice, 2016). Od roku 1998 míra účasti na vzdělávání pětiletých dětí vzrostla ve Švédsku a Portugalsku téměř o 20 % k roku 2012 (Obrázek 30). V Rakousku a Francii se dlouhodobě míra v 5 letech pohybuje nad 90 %. Zajímavý je však pokles míry účasti na vzdělávání dětí ve věku 5 let v České republice, z více než 100 % (což může být způsobenou špatnou registrací) v roce 2000 na 86 % v roce 2012. Roli zde může hrát hned několik faktorů, které byly již výše zmíněny, navíc mohou děti v posledním roce před nástupem do základních škol využívat tzv. předškolní třídy či do první třídy nastoupit dříve. Přestože v posledních dvou sledovaných letech 2013 a 2014 (Tabulka 14) podíl dětí vzrostl na 89 % v roce 2014, nastává problém, zda budou mít mateřské školy dostatečné kapacity pro všechny pětileté děti od září 2016, jak bylo uzákoněno novým školským zákonem. A jestli následovně nebudou děti mladšího věku odmítány.

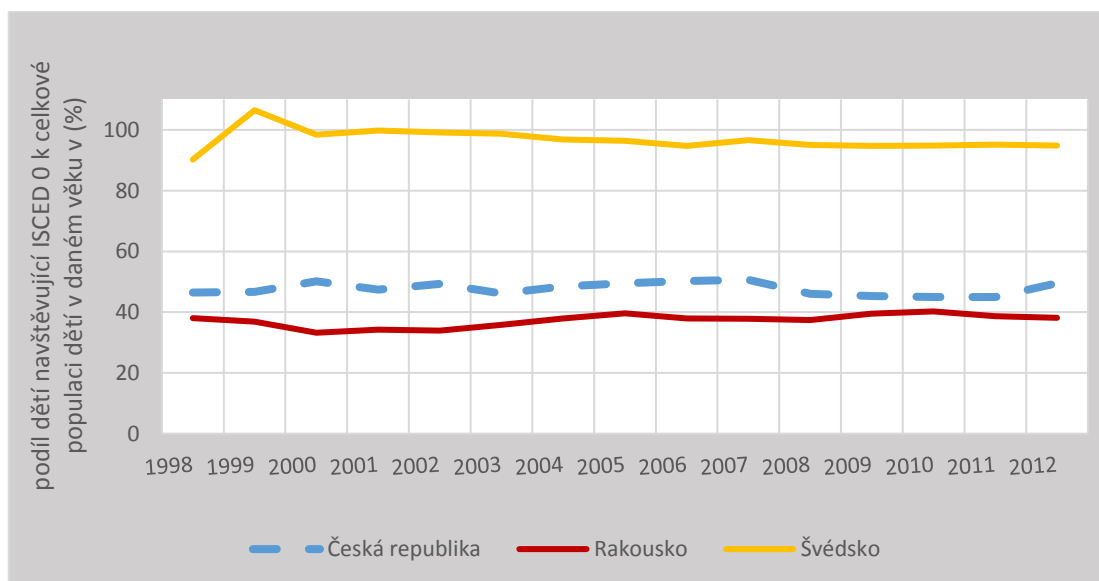
Obrázek 30: Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku pěti let, vybrané státy, 1998–2012, ISCED 97, v %

Zdroj: Eurostat Database (2016), vlastní výpočty

Přestože povinná školní docházka v základních školách v Rakousku a v České republice začíná v šesti letech, zpravidla děti nastupují do první třídy po šestých narozeninách. Tedy ve věku šesti let mnohdy ještě většinu roku tráví v mateřské škole (zvláště pokud jsou narozeni v podzimních měsících či v lednu). Navíc děti s odkladem povinné školní docházky v ČR také mohou déle navštěvovat MŠ. Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku šesti let se stabilně pohybuje v ČR na úrovni 50 % a v Rakousku pod 40 % (Obrázek 31). Děti ve Švédsku v šesti letech navštěvují předškolní zařízení förskoleklass, tedy předškolní třídy. Míra účasti ve förskoleklass je velmi vysoká, v roce 2012 je 95 %. Ve Švédsku začíná povinná školní docházka v sedmi letech (viz kapitola 4. 2.).

Obrázek 31: Míra účasti na předškolním vzdělávání dětí ve věku šesti let, vybrané státy, 1998–2012, ISCED 97, v %

Zdroj: Eurostat Database (2016), vlastní výpočty

Od roku 2011 je používána nová klasifikace vzdělávání ISCED 11, která rozděluje pre-primární vzdělávání do dvou skupin. V Rakousku je podíl účasti na raném vzdělávání (ISCED 01) do dvou let v roce 2013 4,7 % na odpovídající populaci, v roce 2014 již 5,8 % (Tabulka 13). Podíl dětí ve věku dvou let je v Rakousku v roce 2014 dokonce 30 %. Ve Švédsku je podíl dětí účastníků se ISCED 01 (förskola) mladších dvou let dokonce 24,7 % v roce 2014. 88,7 % dětí ve věku dvou let se účastní raného vzdělávání v roce 2014 ve Švédsku. Ve Velké Británii pak děti mladší dvou let se neúčastní na ISCED 01, ovšem podíl dětí ve věku dvou let byl 32,1 % v roce 2013 a 20,5 % v roce 2014. V pre-primárním vzdělávání (ISCED 02) bylo v ČR 17,8 % dětí ve věku dvou let v roce 2013, v roce 2014 jich bylo 11,8 % (Tabulka 14). Ve věku tří let se pak podíl dětí v mateřských školách zvýšil z roku 2013 (58,9 %) na rok 2014 (68,4 %) téměř o 10 % v České republice. Podíly čtyřletých, pětiletých a šestiletých dětí již zůstává na podobné úrovni mezi lety 2013 a 2014 v ČR (viz. Tabulka 14). V ostatních zemích rozdíly mezi lety 2013 a 2014 jsou nepatrné, pouze ve Velké Británii dochází k poklesu podílu tříletých z 96,8 % na 83,7 % a nárůstu čtyřletých z 62,1 % na 95,5 %. Tento nárůst u dětí ve věku čtyř let naznačuje opětovnou změnu v registracích dětí nastupující do základního vzdělávání především v Severním Irsku.

Tabulka 13: Podíl dětí účastníků se vzdělávání podle věku, Rakousko, Švédsko a Velká Británie, 2013 a 2014, ISCED 01 (rozvoj vzdělávání v raném dětství), v %

	Do dvou let		Dvouleté		Tříleté	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Rakousko	4,7	5,8	26,9	30,0	9,0	9,8
Švédsko	24,6	24,7	88,4	88,7	0,0	0,0
Velká Británie	0,0	0,0	32,1	20,5	0,0	0,0

Zdroj: Eurostat database (2016)

Tabulka 14: Podíl dětí na účastnících se vzdělávání podle věku, vybrané státy, 2013 a 2014, ISCED 02 (pre-primární vzdělávání), v %

	Do dvou let		Dvouleté		Tříleté	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Česká republika	0,0	0,0	17,8	11,8	58,9	68,4
Francie	0,0	0,0	11,2	12,2	99,5	99,6
Rakousko	0,1	0,1	6,6	6,4	62,4	63,1
Portugalsko	0,0	0,0	0,0	0,0	77,8	76,9
Švédsko	0,0	0,0	0,0	0,0	92,9	93,2
Velká Británie	0,0	0,0	0,0	0,0	96,8	83,7

	Čtyřleté		Pětileté		Šestileté	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Česká republika	82,7	83,6	88,9	89,1	48,2	45,5
Francie	100,0	100,3	99,6	99,8	1,5	1,4
Rakousko	91,0	91,5	96,3	95,7	40,2	40,9
Portugalsko	90,4	90,6	97,2	96,1	6,0	6,0
Švédsko	94,5	94,6	95,3	95,1	96,1	96,8
Velká Británie	62,1	95,5	0,0	0,0	0,0	0,0

Zdroj: Eurostat database (2016)

4.3.2 Indexy zhodnocující předškolní péči a rodinnou politiku

V následující části práce jsou popsány vypočítané indexy, které souhrnně zhodnocují rodinnou politiku vybraných států spolu se systémem předškolní péče o děti. Tyto indexy byly sestaveny na základě indexů autorek Gornickové a Meyersové (2003), blíže popsané v podkapitole 2. 4. Indexy jsou sestaveny pro rok 2011, jelikož se jedná o konec sledovaného období, pro které bylo možné zajistit data v co nejširším rozsahu a je to také rok sčítání obyvatelstva.

Vstupní data byla sestavena z více zdrojů a jsou zřehledněna v tabulce 15, 16 a 17. Tyto tři tabulky reprezentují klíčová data ohledně péče a vzdělání dětí předškolního věku, neformální péče o děti, kterou představují mateřská a rodičovská dovolená a jejich charakteristiky, a také pracovní doba rodičů.

Výsledné subindexy a celkový index zachycuje Tabulka 18. Subindex sA shrnuje služby ECEC péče o dítě do věku tří, Česká republika si v tomto indexu vede z vybraných zemí nejhůře (výše indexu 0,236), zatímco ostatní země mají hodnoty tohoto indexu také nižší a to většinou pod 0,5. Velká Británie dosahuje v subindexu péče a vzdělání dětí mladší 3 let hodnoty 0,55. Nejlepší ze sledovaných zemí bylo Švédsko, ke kterému jsou ostatní země srovnávány. Naopak nejlépe si Česká republika stojí v subindexu sB, který se zaměřuje na mateřskou a rodičovskou dovolenou určenou pro děti do tří let. Další dvě země, které si stojí na dobré úrovni, jsou Švédsko a Rakousko (0,86; 0,83). Naopak Velká Británie v tomto ohledu za ostatními zeměmi zaostává (0,4). Subindexy sC a sD se vztahují k dětem ve věku 3 až 5 let. První z těchto subindexů (sC) srovnává situaci ve vzdělávání a formální péči pro děti ve věku 3 až 5 let. Ve srovnání nejlépe vyniká Portugalsko a Švédsko (0,95), opět Česká republika ze srovnaných zemí končí nejhůře (0,71). Druhý subindex (sD) shrnuje parametry mateřské a rodičovské dovolené pro děti ve věku 3 až 5 let. Nejpriznivější podmínky poskytuje Švédsko, vysoké hodnoty indexu má také Česká republika (0,8). Ostatní země mají hodnotu tohoto indexu shodnou a nízkou – 0,6. Poslední vypočítaný subindex (sG) srovnává pracovní dobu a dovolenou stanovenou v zákonech. Nejnížší, nejpříjemnější podmínky co se týče těchto parametrů trhu práce, poskytuje Velká Británie. Česká republika a Portugalsko dosahují horších podmínek (0,69) ve srovnání s Rakouskem, Francií a Švédskem (0,8).

Celkový index (Index A) pak dohromady spojuje výše zmiňované subindexy (Tabulka 18). V tomto souhrnném indexu vyniká Švédsko s hodnotou 0,92, ze srovnaných zemí má nejvyváženější systém jak péče o děti formální, tak neformální. Ostatní země mají hodnotu indexu pohybující se v rozmezí 0,66 až 0,7, tedy relativně srovnatelné. Klíčové však je poznamenat, že srovnatelnou hodnotu dosáhla Česká republika díky velmi příznivému systému mateřské a rodičovské dovolené ve srovnání s ostatními státy. Dá se shrnout, že rodinná politika je v ČR zaměřena v tomto ohledu velmi příznivě, zatímco zaměření na systém ECEC je zanedbáno. V současné době však vláda ČR představuje několik reforem a zavedení nových typů zařízení (viz kapitola 4. 2.), takže by se situace mohla v budoucnosti změnit k lepšímu.

Tabulka 15: Vstupní data pro výpočet indexů v rámci ECEC, vybrané státy, 2011

	Garantované místo v systému předškolní péče pro některé děti ve věku 0-2 roky	Účast na formální péči a předškolním vzdělávání 0 až 2 roky (v %)	Účast na formální péči a předškolním vzdělávání 3 až 5 let (v %)	Účast na předškolním vzdělávání ve věku 6 let (v %)	Veřejné výdaje na předškolní péči (v procentech HDP)	Průměrný počet hodin za týden, trávených ve formální a předškolní péči (věk dětí 3 až 5 let)	Kvalita péče a vzdělání (počet dětí na učitele)	Daňové úlevy pro rodiče, jejichž děti navštěvují ECEC
Česká republika	ne	6,2	78,1	48,6	0,4	22,60	13,89	ne
Rakousko	ne	16,6	83,2	38,3	0,5	26,33	13,71	ano
Portugalsko	ne	42,0	85,9	4,9	0,4	39,42	16,59	ano
Francie	ne	51,3	99,2	1,3	1,2	33,18	21,59	ano
Švédsko	ano	47,3	93,7	96,2	1,6	29,18	6,37	ne
Velká Británie	ne	40,5	94,1	0,0	1,1	16,23	9,66	ano

Pozn.: data za rok 2011 (kvalita péče za rok 2013)

Francie počet dětí na učitele (včetně asistentů pedagoga je 15)

Zdroj: Starting Strong IV (OECD, 2015a), OECD Family Database (2016), Eurostat Database (2016), Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe (Eurydice, 2014)

Tabulka 16: Vstupní data pro výpočet indexů v rámci pracovní doby, vybrané státy, 2011

	Počet týdnů plně placené mateřské dovolené (100 % platu před nástupem na MD)	Placená rodičovská dovolená	Počet týdnů plně placené rodičovské dovolené (100 % platu před nástupem na RD)	Placená dovolená po třetích narozeninách dítěte	Placená dovolená, pokud dítě onemocní	Výdaje na rodičovskou a mateřskou dovolenou
Česká republika	19,6	ano	36,7	nějaká	ano	22937
Rakousko	16,0	ano	35,2	ne	ano	6427
Portugalsko	6,0	ano	14	ne	ano	8639
Francie	15,0	ano	3,8	ne	ano	8716
Švédsko	6,7	ano	31,4	ano	ano	26139
Velká Británie	12,0	ne	0	ne	ano	9075

Pozn.: Výdaje na mateřskou a rodičovskou dovolenou na narozené dítě v US dolarech (v současných cenách)

Zdroje : OECD Family Database (2016), Centrum for economic studies (2016)

Tabulka 17: Vstupní data pro výpočet indexů v rámci pracovní doby, vybrané státy, 2011

	Hodiny normálního pracovního týdne	Počet dnů dovolené za rok
Česká republika	39,9	20-23
Rakousko	36,5	24-25
Portugalsko	39,4	20-23
Francie	36,6	24-25
Švédsko	35,8	24-25
Velká Británie	36,1	26 a více

Zdroj: OECD database (2016), ILO database (2016)

Tabulka 18: Výsledné subindexy a index A, vybrané státy, 2011

	sA	sB	sC	sD	sG	INDEX A
Česká republika	0,2360	1,0000	0,7094	0,8012	0,6978	0,6889
Rakousko	0,3936	0,8245	0,8627	0,6024	0,8265	0,7019
Portugalsko	0,4185	0,6188	1,0000	0,6024	0,6912	0,6662
Francie	0,3555	0,6565	0,8998	0,6024	0,8279	0,6684
Švédsko	1,0000	0,8606	0,9539	1,0000	0,8173	0,9264
Velká Británie	0,5508	0,4017	0,8279	0,6024	1,0000	0,6766

Pozn.: sA – subindex shrnující služby ECEC pro děti mladší tří let,
sB – subindex shrnující mateřskou a rodinnou dovolenou pro děti mladší tří let
sC – subindex shrnující služby ECEC pro děti ve věku 3 až 5 let
sD – subindex shrnující mateřskou a rodinnou dovolenou pro děti ve věku 3 až 5 let
sG – subindex shrnující pracovní dobu

Zdroj: vlastní výpočty

Kapitola 5

Závěr

Během druhé poloviny 20. století v ekonomicky vyspělých zemích zejména Evropy dochází k poklesu úrovně plodnosti pod hranici prosté reprodukce. Spolu se zlepšováním úmrtnostních poměrů nízká úroveň plodnosti zapříčiňuje stárnutí populace. Nízkou úroveň plodnosti se snaží objasnit několik teorií, které dochází k závěru, že determinant nízké úrovně plodnosti je několik. Jedná se například o změny v hodnotách společnosti, ekonomické aspekty či problematiku genderové rovnosti. Mimo jiné je také zmiňováno skloubení práce a péče o děti. Základní hypotézou práce je souvislost mezi úrovní plodnosti a dostupností předškolní péče o děti. Souvislost mezi těmito procesy je patrná i z logického pohledu. Pokud není státem zajištěná dostatečná dostupnost předškolní péče o děti, pak společnosti, které se vyznačují vysokou vzdělaností a zaměstnaností žen, budou mít pravděpodobně nízkou úroveň plodnosti. Výše zmiňovaná hypotéza je prokázána vědeckými studiemi (Rindfuss a kol., 2010; Castles, 2003; Ermisch, 1989; Blau a Robins, 1989). Z této hypotézy vycházejí základní cíle práce.

Zprv, srovnání úrovně plodnosti a dostupnosti předškolní péče o děti ve vybraných státech (Velká Británie, Francie, Švédsko, Portugalsko, Rakousko a Česká republika) pro období 1998–2014. V rámci úrovně plodnosti vyniká Francie (2011: 1,99 živě narozených dětí na jednu ženu) spolu s Velkou Británií (2011: 1,91 živě narozených dětí na jednu ženu) a Švédskem (2011: 1,9 živě narozených dětí na jednu ženu). Naopak přesto, že v posledních letech se úroveň plodnosti v České republice zlepšila z 1,16 živě narozených dětí na jednu ženu v roce 1998 na 1,43 živě narozených dětí na jednu ženu v roce 2011, dosahovala na konci sledovaného období pouze ke stabilní úrovni plodnosti Rakouska (2011: 1,43 živě narozených dětí na jednu ženu). Úroveň plodnosti v Portugalsku se v posledních letech propadá (2011: 1,34 živě narozených dětí na jednu ženu) a v současnosti je dokonce nejnižší v zemích Evropské Unie. Na základě dekompozice obecných měr plodnosti vyplývá, že za vyšší úrovní plodnosti ve Francii, Švédsku i Velké Británii se skrývá zejména intenzita plodnosti. Nejlepší dostupnost předškolní péče

a vzdělání dětí do věku tří let mají Švédsko, Francie, Velká Británie, ale i Portugalsko. V těchto zemích je podíl dětí mladších tří let ve formální péči dle EU-SILC v roce 2010 více než 35 %.

Zatímco mají v období od roku 1998 Švédsko, Francie i Velká Británie v rámci vybraných zemí nejvyšší úroveň plodnosti a zároveň i dostupnou předškolní péči a vzdělávání pro děti mladší tří let, Portugalsko má nejnižší úroveň plodnosti. Úroveň plodnosti v Portugalsku spíše ovlivňuje ekonomická situace země, v rámci nízkého počtu dětí v předškolním věku je formální péče pro rodiny v Portugalsku dostupnější. Data zachycující míru účasti na předškolním vzdělávání dle klasifikací ISCED za období 1998–2014 ukazují, že v rámci předškolní péče o děti starší tří let jsou jednotlivé státy relativně vyrovnané. Pouze Česká republika vyčnívá stagnací či poklesem míry účasti na vzdělávání dětí v tomto věku. Příčin může být více, a to jak nedostupnost míst v mateřských školách, tak neregistrace několika typů provozované péče o děti předškolního věku. Pokud by však bylo cílem státní rodinné politiky navýšit úroveň plodnosti, měla by být tato situace řešena. Je však nutné podotknout, že změny současná vláda ČR diskutuje.

Druhým cílem diplomové práce je zhodnocení postavení České republiky v rámci úrovně plodnosti a dostupnosti předškolní péče a vzdělávání o děti mezi ostatními vybranými státy pro období 1998 až 2014. Jak bylo uvedeno výše, mezi vybranými státy se Česká republika pohybuje na podobné úrovni jako země s nízkou úrovní plodnosti, přestože na počátku období v roce 1998 má nejnižší hodnoty úhrnné plodnosti (1,13 živě narozených dětí na jednu ženu) z vybraných zemí a na konci sledovaného období se úroveň plodnosti mírně zvyšuje k úrovni úhrnné plodnosti v Rakousku. Co se týká dostupnosti předškolní péče o děti, v tomto směru jsou vybrané státy porovnány i díky sestaveným indexům hodnotící rodinnou politiku pro rok 2011. V rámci celkového indexu rodinné politiky a dostupnosti předškolní péče o děti se sice ČR pohybuje na obdobné úrovni jako ostatní země, ovšem je to docíleno významnou preferencí rodinné politiky zaměřené na mateřskou a rodičovskou dovolenou. V rámci subindexů týkajících se předškolní péče o děti si ČR vede z vybraných států ve studovaném období nejhůře.

Třetím cílem diplomové práce je zhodnotit, zda je v jednotlivých zemích dosaženo Barcelonských cílů stanovených Evropskou komisí. Ty měly v roce 2010 zajistit, že členské státy EU zaručí 33 % míst v zařízeních předškolní péče o děti do věku tří let a 90 % míst pro děti od tří let do zahájení základního vzdělávání. V roce 2014 je 33 % dětí mladších tří let ve formální péči pouze ve Francii, Švédsku a Portugalsku, děti starší tří let jsou pak nad 90 % ve formální péči pouze ve Francii a Švédsku.

V roce 2016 je v rámci výzkumů EU-SILC realizovaný modul zaměřený mimo jiné na péči o děti předškolního věku. Data z tohoto šetření by mohla poskytnout námět pro detailnější studium dostupné péče o děti mladší tří let i v dalších zemích Evropské unie. Jak dostupnost předškolní péče, tak plodnost v této práci jsou studované pouze na národní úrovni. Jak již napovídají studie zmiňované v této práci, regionální rozdíly hrají určitě významnou roli. Zajímavé pro další výzkum by také bylo analyzovat podrobněji situaci ve velkých městech a jejich předměstích a srovnat situaci s maloměstsky a venkovem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAHLE, Thomas. 2008. *Family Policy Patterns in the Enlarged EU*. In: ALBER, Jens, FAHEY, Tony, SARACENO, Chiara (eds.). *Handbook of quality of life in the enlarged European Union*. London and New York: Routledge. s. 100–126. ISBN 9780415424677.
- BARNARDOS & START STRONG. 2012. *Towards a Scandinavian childcare system for 0-12 year olds in Ireland?* [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.barnardos.ie/assets/files/Advocacy/Budget%202013/Barnardos%20-%20Start%20Strong%20-%20Childcare%20Briefing%20Paper%20final%20version.pdf>>.
- BECKER, Gary. 1981. *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press. s. 304. ISBN 0-674-90698-5.
- BILLINGLEY, Sunnee. 2010. The post-communist fertility puzzle. *Population Research and Policy Review*. Ročník 29, číslo 2, s. 193–231. ISSN: 0167-5923.
- BLAU, David M., Robins, Philip K. 1989. Fertility, employment and childcare costs. *Demography*. Ročník 26, Číslo 2, s. 287–299. ISSN 0070-3370.
- BOILING, Patricia. 2008. Demography, Culture and Policy: Understanding Japan's Low Fertility. *Population and Development Review*. Ročník 34, Číslo 2, s. 307–326. ISSN 0098-7921.
- BUSINESSINFO.CZ. 2009. *Sociální politika v Evropské unii*. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/socialni-politika-v-evropske-unii-5149.html#souc8>>.
- CALDWELL, John C., SCHINDLMAYR, Thomas. 2006. *Explanations of the fertility crisis in modern societies: A search for commodalties*. In: CALDWELL, John C., CALDWELL, Bruce K., CALDWELL, Pat, McDONALD, Peter F., SCHINDLMAYR, Thomas. *Demographic Transition Theory*. Netherlands: Springer, 2006. s. 349–385. ISBN-10 1-4020-4498-4.
- CANUDAS-ROMO, Vladimir, COELHO, Edviges, ANTUNES PINA, Cláudia. 2014. About mortality data for Portugal. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.mortality.org/hmd/PRT/InputDB/PRTcom.pdf>>.
- CASTLES, Francis, G. 2003. The World Turned Upside Down: Below Replacement Fertility, Changing Preferences and Family-Friendly Public Policy in 21 OECD Countries. *Journal of European Social Policy*. Ročník 13, Číslo 3, s. 209–227. ISSN 1461-7269.
- CLIQUET, Robert L. 1991. *The Second Demographic Transition: Fact or Fiction?* Population Studies, vydání 23. Strasbourg: Council of Europe. s. 115. ISBN 9287119635.

- COLEMAN, David. 2004. Why we don't have to believe without doubting in the "Second Demographic Transition"—some agnostic comments. *Vienna Yearbook of Population Research*. Ročník 2, Číslo 1, s. 11–24. ISBN 978-3-7001-3272-1.
- ČSÚ. 2015. *Pohyb obyvatelstva*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <https://www.czso.cz/documents/10180/23173345/pohyb_obyvatelstva_akt2014_x.pdf/74bb9915-5b90-4c62-a266-a5730b2dce10?version=1.0>.
- ČSÚ. 2016a. *Klasifikace CZ-ISCED* [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<https://www.czso.cz/documents/10180/23169548/cz-isced+2011.pdf/fa446ca2-e212-4dd8-a61e-a80a3152f7cb?version=1.0>>.
- ČSÚ. 2016b. *Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností EU – SILC*. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <https://www.czso.cz/csu/xs/vyberove_setreni_prijmu_a_zivotnich_podminek_domacnosti_eu_silc>.
- D'ADDIO, Anna Cristina, D'ERCOLE, Marco Mira. 2005. *Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD Countries: The Role of Policies*. OECD social, employment and migration working papers. [online]. [cit. 2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.oecd.org/social/family/35304751.pdf>>.
- DAS GUPTA, Prithwis. 1978. A general method of decomposing two rates into several components. *Demography*. Ročník 15, Číslo 1, s. 99–112. ISSN 0070-3370.
- DEL BOCA, Daniela, PASQUA, Silvia, PRONZATO, Chiara. 2009. Motherhood and Market Work Decisions in Institutional Contexts. *Oxford Economic Papers, Special Issue: women and wages*. Ročník 61, Číslo 4, s. 1417–1471. ISSN 1464-3812.
- DEL BOCA, Daniela. 2002. The effect of child care and part time opportunities on participation and fertility decisions in Italy. *Journal of Population Economics*. Ročník 15, Číslo 3, s. 549–573. ISSN 0933-1433.
- DUBSKÝ, Stanislav. 1981. *Dlouhodobé Populační Trendy Na území ČSR: Předstatistická Období*. Praha: Československá demografická společnost. s. 273.
- EASTERLIN, Richard A. 1987. *Birth and Fortune: The Impact of Numbers on Personal Welfare*. Chicago: University of Chicago Press. s. 228. ISBN 0226180328.
- ERMISCH, John F. 1989. Purchased child care, optimal family size and mothers employment. *Journal of Population Economics*. Ročník 2, Číslo 2, s. 79–102. ISSN 0933-1433.
- ESPING-ANDERSEN, Gøsta. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton: Princeton University Press. s. 248. ISBN 9780069028573.
- EU, 2016. *Sweden: successful reconciliation of work and family life* [online]. [cit. 2016-05-06]. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/epic/countries/sweden/index_en.htm>.
- EUROPEAN COMMISSION. 2003. *Demographic statistics: Definitions and methods of collection in 31 European Countries*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2003. s. 125. ISSN 1725-065X.
- EUROPEAN COMMISSION. 2009. *Early childhood education and care in Europe: tackling social and cultural inequalities*. Brussels: Eurydice, s. 186. ISBN 9789292010072.
- EUROPEAN COMMISSION. 2012. *The Economic Adjustment Programme for Portugal Sixth Review – Autumn 2012*. EUROPEAN ECONOMY Occasional Papers 124. s. 99. ISBN 978-92-79-22930-5.
- EUROPEAN COMMISSION. 2016. *Fiscal Reaction Functions for European Union Countries*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. s. 44. ISBN 978-92-79-54428-6.
- EUROPEAN PARLIAMENT. 2013. *Quality in early childhood education and care*. Luxembourg: Publications Office, s. 104. ISBN 9789282346006.

- EUROSTAT METADATA. 2016a. *Education administrative data from 2013 onwards (ISCED 2011)*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/educ_uae_enr_esms.htm>.
- EUROSTAT METADATA. 2016b. *Education-administrative data until 2012 (ISCED1997)*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/educ_uae_h_esms.htm>.
- EUROSTAT METADATA. 2016c. *LFS main indicators (lfsi)*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/lfsi_esms.htm>.
- EUROSTAT YEARBOOK. 2016. *Europe in figures*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_in_figures_-_Eurostat_yearbook>.
- EURYDICE. 2008. *Description of the structures of the education systems from pre-primary to higher education (ISCED 0 to 5)*. European Commission. s. 10.
- EURYDICE. 2013. *The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams* [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.roma-intercultural.it/userfiles/education_structures_EN_2012.pdf>.
- EURYDICE. 2015. *Early Childhood Education and Care Systems in Europe National Information Sheets 2014/15. Eurydice Facts and Figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. s. 60. ISBN 978-92-9201-990-7.
- EURYDICE. 2016. *Compulsory age of starting school in European countries* [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<https://www.nfer.ac.uk/nfer/index.cfm?9B1C0068-C29E-AD4D-0AEC-8B4F43F54A28>>.
- FAMILYPLATFORM. 2010. *Research on Families and Family policies in Europe State of the Art*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.mmmeurope.org/ficdoc/FAMILYPLATFORM-Final-Report-04-2011.pdf>>.
- FERTILITY STATISTICS. 2016. *Eurostat Statistics explained*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics>.
- GAUTHIER, Anne H. 1996. *The State and the Family: A Comparative Analysis of Family Policies in Industrialized Countries*. Oxford: Clarendon Press. s. 232. ISBN 0198294999.
- GAUTHIER, Anne H. 1999. The sources and methods of comparative family policy research. *Comparative Social Research*. Ročník 18, s. 3–56. ISSN: 0195-6310.
- GAUTHIER, Anne H. 2002. Family Policies in Industrialized Countries: Is There Convergence? *Population* Ročník 57, Číslo 3, s. 447–474. ISSN 0032-4663.
- GAUTHIER, Anne H. 2007. The Impact of Family Policies on Fertility in Industrialized Countries: A Review of the Literature. *Population Research and Policy Review*. Ročník 26, s. 323–346. ISSN 0167-5923.
- GISSER, Richard. 2015. *About mortality data for Austria*. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.mortality.org/hmd/AUT/InputDB/AUTcom.pdf>>.
- GLEI, Dana, LUNDSTRÖM, Hans, WILMOTH, John. 2015. *About mortality data for Sweden*. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.mortality.org/hmd/SWE/InputDB/SWEcom.pdf>>.
- GORNICK, Janet C., MEYERS, Marcia K. 2003. *Families That Work Policies for Reconciling Parenthood and Employment*. New York : Russell Sage Foundation. s. 392. ISBN 0-87154-356-7.
- GRAF, Monique, WENGER, Ariane, NEDYALKOVA, Desislava. 2011. *Quality of EU-SILC data*. The project FP7–SSH–2007–217322 AMELI. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné

- z WWW: <https://www.univ-trier.de/fileadmin/fb4/projekte/SurveyStatisticsNet/Ameli_Delivrables/AMELI-WP5-D5.1-20110331.pdf>.
- HANTRAIS, Linda, LETABLIER, Marie- Thérèse. 1996. *Families and family policies in Europe*. London: Longman. s. 232. ISBN 0582247675.
- HAŠKOVÁ, Hana, SAXONBERG, Steven, MUDRÁK, Jiří. 2012. *Péče o nejmenší boření mýtů*. Praha: SLON. s. 199. ISBN 978-80-7419-114-5.
- HOEM, Jan M. 2005. Why does Sweden have such high fertility? *Demographic Research*. Ročník 13, s. 559–572. ISSN 1435-9871.
- HOORENS, Stijn, CLIFT, Jack, STAETSKY, Laura, JANTA, Barbara, DIEPEVEEN, Stephanie, JONES, Molly Morgan, GRANT, Jonathan. 2011. *Low Fertility in Europe. Is there still reason to worry?* RAND Europe. s. 99. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1080.pdf>.
- HULÍK, Vladimír, ŠÍDLO, Luděk, TESÁRKOVÁ, Klára. 2008. Míra účasti dětí na předškolním vzdělávání a faktory ovlivňující její regionální diferenciaci. *Studia paedagogica*, Ročník 13, s. 13–34. Masarykova Univerzita v Brně, Filozofická fakulta, ISSN 1211-6971.
- IACOVU, Maria, LEVY, Horacio, KAMINSKA, Olena. 2012. *Using EU-SILC data for cross-national analysis: strengths, problems and recommendations*. ISER Working Paper Series [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <<https://www.iser.essex.ac.uk/research/publications/working-papers/iser/2012-03.pdf>>.
- JANTA, Barbara. 2014. *Caring for children in Europe: How childcare, parental leave and flexible working arrangements interact in Europe*. Santa Monica: RAND Europe. s. 24. [online]. [cit. 2016-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.rand.org/pubs/research_reports/RR554.html>.
- JASOLINIS, Domantas, 2015a. *About mortality data for Scotland*. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <http://www.mortality.org/hmd/GBR_SCO/InputDB/GBR_SCOcom.pdf>.
- JASOLINIS, Domantas, 2015b. *About mortality data for Northern Ireland*. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <http://www.mortality.org/hmd/GBR_NIR/InputDB/GBR_NIRcom.pdf>.
- JEFFRIES, Julie., ZEMAN, Karel. 2015. *Human Fertility Database Documentation: The United Kingdom, England & Wales, Scotland, and Northern Ireland*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <http://www.humanfertility.org/Docs/GBR_NP/GBR_NPcom.pdf>.
- KALIBOVÁ, Květa. 2001. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum. 2. vyd. s.52. ISBN 80-246-0222-9.
- KALIBOVÁ, Květa, PAVLÍK, Zdeněk, VODÁKOVÁ, Alena. 2009. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. s. 241. ISBN 978-80-7419-012-4.
- KAUFMANN, Franz–Xaver. 2002. *Politics and Policies towards the Family in Europe: A Framework and an Inquiry into their Differences and Convergences*. In: KAUFMANN, Franz–Xaver, KUIJSTEN, Anton, SCHULZE, Hanz–Joachim, STROHMEIER, Klaus Peter. *Family Life and Family Policies in Europe vol. 2, Problems and Issues in Comparative Perspective*. Oxford University Press. s. 419–490. ISBN 0–19–823328–0.
- KELLER, Jan, HRUŠKA TVRDÝ, Lubor. 2008. *Vzdělanostní společnost?: chrám, výtah, pojišťovna*. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 183. ISBN 978-80-86429-78-6.

- KOCIÁNOVÁ, Gabriela. 2014. *Vývoj plodnosti a dostupnosti předškolní péče o děti v České republice od 90. let* [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/145108>>. Vedoucí práce Olga Sivková.
- KOCOURKOVÁ, Jiřina. 2009. Mít či nemít děti? In: KALIBOVÁ, Květa, PAVLÍK, Zdeněk, VODÁKOVÁ, Alena. 2009. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. s. 226–236. ISBN 978-80-7419-012-4.
- KOHLER, Hans-Peter, BILLARI, Francesco C., ORTEGA, José Antonio. 2001. Towards a theory of the lowest low fertility. Max Planck Institute for Demographic Research WORKING PAPER WP 2001-032. s. 57. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2001-032.pdf>>.
- KOHLER, Hans-Peter, BILLARI, Francesco C., ORTEGA, José Antonio. 2002. The emergence of lowest-low fertility in Europe during the 1990s. *Population and Development Review*. Ročník 28, číslo 4, s. 641–680. ISSN:1728-4457.
- KŘEŠŤANOVÁ, Jana, 2016. Analýza vývoje plodnosti na území České republiky po roce 1950 do současnosti za využití dekompozičních metod. *Demografie*. Ročník 58, Číslo 2, s. 142–158. ISSN 1805-2991.
- KŘEŠŤANOVÁ, Jana. 2015. *Vývoj porodnosti a předškolní péče v České republice po roce 1950* [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/145242>>. Vedoucí práce Jitka Rychtaříková.
- KUCHAŘOVÁ, Věra, BAREŠ, Pavel, HÖHNE, Sylva, NEŠPOROVÁ, Olga, SVOBODOVÁ, Kamila, ŠŤASTNÁ, Anna, PLASOVÁ, Blanka, ŽÁČKOVÁ, Lucie. 2009. *Péče o děti předškolního a raného školního věku*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. s. 214. ISBN 978-80-7416-041-7.
- KUCHAŘOVÁ, Věra, SVOBODOVÁ, Kamila. 2006. *Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. s. 57. ISBN 80-87007-51-4.
- LE BOUTEILLEC, Nathalie, KANDIL, Lamia, SOLAZ, Anne. 2014. Who are the children enrolled in French daycare centres? *Population & Societies Monthly bulletin of the French National Institute for Demographic Studies*. Číslo 514. s. 4. ISSN 0184 77 83.
- LEIBFRIED, Stephan. 1992. *Towards a European welfare state? On integrating poverty regimes into the European Community*. In: ZSUZKA, Ferge, EIVIND, Kolberg Jon (eds.). *Social Policy in Changing Europe*. Volume 10 of Public policy and social welfare. Campus Verlag. s. 316. ISBN 3-593-34656-7.
- LERIDON, Henri. 2015. The development of fertility theories: A multidisciplinary endeavour. *Population-E*. Ročník 70, Číslo 2, s. 309–348. ISSN 1634-2941.
- LESTHAEGHE, Ron. 2010. *Unfolding story of the Second Demographic Transition*. Population Studies Center. Research Report 10-696.
- LEŠETICKÁ, Zuzana. 2011. *Dostupnost zařízení předškolní péče v ČR* [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/64876>>. Vedoucí práce Klára Hulíková.
- MACUNOVICH, Diane J. 2011. *Re-Visiting the Easterlin Hypothesis: U.S. Fertility 1968-2010*. IZA Discussion Paper No. 5885. s. 27. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<http://anon-ftp.iza.org/dp5885.pdf>>.
- McDONALD, Peter. 1996. Demographic life transitions: an alternative theoretical paradigm. *Health Transition Review*, Ročník 6, Dodatek, s. 385–392. ISSN 1036-4005.
- McDONALD, Peter. 2002. Sustaining fertility through public policy: The range of options. *Population*. Ročník 57, Číslo 3, s. 417–446. ISSN 0032-4663.

- MENDES, Maria Filomena, OLIVEIRA, Isabel., MAGALHÃES, Maria de Graça, RIBEIRO, Filipe, ZEMAN, Karel. 2014. *Human Fertility Database Documentation: Portugal*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.humanfertility.org/Docs/PRT/PRTcom.pdf>>.
- MILLS, Melinda, PRÄG, Patrick, TSANG, Flavia, BEGALL, Katia, DERBYSHIRE, James, KOHLE, Laura, MIANI, Céline, MILLS, Stijn Hoorens a kol. 2014. *Use of childcare services in the EU Member States and progress towards the Barcelona targets*. Short statistical report No. 1 Contract ref. no. JUST/2011/GEND/PR/1081/A4. s. 56. ISBN 978-92-79-36171-5.
- MPSV, 2008. *Rodinná politika na úrovni obcí a krajů. Metodické „doporučení“ Ministerstva práce a sociálních věcí*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. s. 30. ISBN 978-80-86878-82-9.
- MPSV. 2007. Průvodce změnami sociálního systému od 1. ledna 2008. *Práce a sociální politika – měsíčník Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Ročník 4, Číslo 12, s. 8*. ISSN 0049-0962.
- MPSV. 2015. *Děstké skupiny*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/19908>>.
- MŠ BRNO – ŠRÁMKOVA 14. 2016. *Poplatky*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.msbrno.cz/poplatky/>>.
- MŠ ČTYŘLÍSKEK. 2016. *Přehled a podmínky plateb*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.ctyrlistek.biz/platby>>.
- MŠ RAŠKOVICE. 2016. *Informace pro rodiče*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.zsraskovice.cz/matrska-skola/informace-pro-rodice/>>.
- NEČAS, Petr. 2009. *Barcelonské cíle - projev ministra P. Nečase*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/barcelonske-cile---projev-ministra-p--necase-53292/>>.
- OECD. 1998. *OECD Country Note Early Childhood Education and Care Policy in Sweden*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.oecd.org/edu/school/2534972.pdf>>.
- OECD. 1999. *Thematic Review of Early Childhood Education and Care: background report for the United Kingdom*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.oecd.org/education/school/2479205.pdf>>.
- OECD. 2000. *A Educação Pré-escolar e os Cuidados para a Primeira Infância em Portugal*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.oecd.org/portugal/2476675.pdf>>.
- OECD. 2002. *Education at a Glance, Glossary*. Paris: OECD. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW <<https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=5358>>.
- OECD. 2004. *OECD Country Note Early Childhood Education and Care Policy in France*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<https://www.oecd.org/france/34400146.pdf>>.
- OECD. 2006. *Early Childhood Education and Care Country Not efor Austria*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.oecd.org/education/school/36472878.pdf>>.
- OECD. 2011. *Doing better for families*. OECD publishing. s. 275. ISBN 978-92-64-09873-2.
- OECD. 2014. *PF3.2: Enrolment in childcare and pre-schools*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.oecd.org/els/soc/PF3_2_Enrolment_in_childcare_and_preschools.pdf>.

- OECD. 2015b. *LMF1.2: Maternal employment rates*. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <http://www.oecd.org/els/family/LMF_1_2_Maternal_Employment.pdf>.
- PALONCYOVÁ, Jana, BARVÍKOVÁ, Jana, KUCHAROVÁ, Věra, SVOBODOVÁ, Kamila, ŠTASTNÁ, Anna. 2013. *Systém denní péče o děti do 6 let ve Francii a v České republice*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. s. 208. ISBN 978-80-7416-119-3.
- PARASKEWOPOULOS, S. 2009. *Rodičovská péče o děti a politika zaměstnanosti: Kolize nebo komplementarita?* Sborník příspěvků z konference konané v rámci českého předsednictví v Radě EU 5. – 6. února 2009 v Kongresovém centru Praha. Praha: MPSV [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/6607/6_Spiridon_Paraskewopoulos_CZ.pdf>.
- PAVLÍK, Zdeněk. 2009. *Svět z pohledu demografie* In: KALIBOVÁ, Květa, PAVLÍK, Zdeněk, VODÁKOVÁ, Alena. 2009. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. s. 146–200. ISBN 978-80-7419-012-4.
- PERSSON, Lotta, ANDERSSON, Gunnar., NASH, Edward. J. 2013. *Human Fertility Database Documentation:Sweden*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.humanfertility.org/Docs/SWE/SWEcom.pdf>>.
- PHILIPOV, Dimiter. 2015. *About mortality data for England and Wales*. [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.mortality.org/hmd/GBRTENW/InputDB/GBRTENWcom.pdf>>.
- PRESSER, Harriet B. 1997. Demography, feminism and science–policy nexus. *Population and Development Review*. Ročník 23, Číslo 2, s. 295–331. ISSN 0098-7921.
- PRSKAWETZ, Alexia, SOBOTKA, Tomáš, BUBER, Isabella, ENGLEHART, Henriette, GISSER, Raichard. 2008. Austria: Persistent low fertility since the mid-1980s. *Demographic Research*. Ročník 19, s. 293–360. ISSN 1435-9871.
- RINDFUSS, Ronald R., GUILKEY, David K., MORGAN, S. Philip, KRAVDAL, Øystein. 2010. Child-Care Availability and Fertility in Norway. *Population Development Review*. Ročník 36, Číslo, 4, s. 725–748. ISSN 1728-4457.
- RINDFUSS, Ronald R., MORGAN, S. Philip, OFFUT, Kate. 1996. Education and the Changing Age Pattern of American Fertility: 1963-1989. *Demography*. Ročník 33, Číslo 3, s. 277–290. ISSN 0070-3370.
- RUML, Jiří. 2015. *Finanční bilance systému předškolní péče o děti v České republice* [online]. [cit. 2016-07-13]. Dostupné z WWW: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/145841>>. Vedoucí práce Olga Kurtinová.
- SAXONBERG, Steven and Tomáš SIROVÁTKA. 2009. Czech Family Policy: Refamilization in the Face of Contradictory Public Attitudes. *Journal of Societal & Social Policy*, Casa Verde Publishing. Ročník 7, Číslo 3, s. 95–106. ISSN 1681-2816.
- SMALLWOOD, Steve, CHAMBERLAIN, Jessica. 2005. Replacement fertility, what has it been and what does it mean? *Population Trends*, Číslo 119. ISSN 0307-4463.
- SOBOTKA, Tomáš. 2008. Overview, Chapter 7: The Rising Importance of Migrants for Childbearing in Europe. *Demographic Research*. Ročník 19, s. 225–248. ISSN 1435-9871.
- SRB, Vladimír, KUČERA, Milan. 1959. Výzkum o rodičovství 1956. s. 151. Praha: Státní úřad statistický.
- STATISTIKA ŽIVNOSTÍ. 2015 [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.rzp.cz/docs/zivstat_cz_2014.pdf>.
- STATISTIKA ŽIVNOSTÍ. 2016 [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.rzp.cz/docs/zivstat_cz_akt.pdf>.

- STEWART, Kitty. 2013. Labour's Record on the Under Fives: Policy, Spending and Outcomes 1997 – 2010. Social Policy in a Cold Climate Working Paper 4. s. 77. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/spcc/wp04.pdf>>.
- SYSLOVÁ, Zora, BORKOVCOVÁ, Irena, PRŮCHA, Jan. 2014. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, s. 213. ISBN 978-80-7478-354-8.
- THÉVENON, Oliver, NEYER, Gerda. 2014. *Family policies and diversity in Europe: The state-of-the-art regarding fertility, work, care, leave, laws and self-sufficiency*. Families and Society Working Papers Series. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2014/12/WP7ThevenonNeyer2014.pdf>>.
- THÉVENON, Oliver. 2011. Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and Development Review*. Ročník 37, Číslo 1, s. 57–87. ISSN 0098-7921.
- TOULEMON, Laurent, PAILHÉ, Ariane, ROSSIER, Clémentine. 2008. France: High and stable fertility. *Demographic Research*. Ročník 19, s. 503–556. ISSN 1435-9871.
- UNESCO. 2006. *International Standard Classification of Education ISCED 1997*, s. 48. ISBN 92-9189-035-9. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/isced97-en.pdf>>.
- UNESCO. 2012. *International Standard Classification of Education ISCED 2011*. Canada: UNESCO Institute for Statistics. s. 84. ISBN 978-92-9189-123-8. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>>.
- VAN de KAA, Dirk. J. 1997. Options and sequences: Europe's demographic patterns. *Journal of the Australian Population Association*. Ročník 14, Číslo 1, s. 1–30. 1-30. ISSN 0814-5725.
- VÚPSV, 2016c. *Projekty*. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.vupsv.cz/index.php?p=projects&site=default>>.
- VÚPSV. 2016a. 2 c) *Vázaná živnost „Péče o dítě do 3 let věku v denním režimu“* [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.vupsv.cz/index.php?p=cze_2c&site=default>.
- VÚPSV. 2016b. 2 d) *Volná živnost - obor činnosti č. 72* [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.vupsv.cz/index.php?p=cze_2d>.
- WHO. 2011. *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th revision, edition 2010*. Malta: World Health Organisation. s. 195. ISBN 978 92 4 154834 2.
- ZEMAN, Karel. 2015a. *Human Fertility Database Documentation: Austria*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.humanfertility.org/Docs/AUT/AUTcom.pdf>>.
- ZEMAN, Karel. 2015b. *Human Fertility Database Documentation: France*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.humanfertility.org/Docs/FRATNP/FRATNPcom.pdf>>.
- ZEMAN, Karel. 2015c. *Human Fertility Database Documentation: Czech Republic*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.humanfertility.org/Docs/CZE/CZEcom.pdf>>.

SEZNAM LEGISLATIVNÍCH ZDROJŮ

- Council Recommendation 92/241/EEC., on child care. In: *Official Journal of the European Communities*. 31. 3. 1992. L 123/16
- EVROPSKÁ KOMISE. 2010. Sdělení Komise Evropa 2020 Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. Brusel, 3. 3. 2010.
- Lisabonská smlouva CIG 14/07, pozměňující smlouvu o Evropské unii a smlouvu o založení Evropské unie. 3. 12. 2007.
- MPSV. 2016a. 14/2000 Sb., sdělení ministerstva zahraničních věcí. 27. 5. 1992.
- MPSV. 2016b. *Vláda schválila otcovskou dovolenou a rozšíří se i okruh lidí s nárokem na sirotčí důchod*. Tisková zpráva. [online]. [cit. 2016-06-22]. Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/25942/Vlada_schvalila_otcovskou_dovolenou_a_rozsiri_se_i_okruh_lidi_s_narokem_na_sirotci_duchod.pdf.
- NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (EU) č. 1260/2013, o demografické statistice. In: *Úřední věstník EU*. 20. 11. 2013. L 330/39
- Presidency Conclusions SN 100/1/02 REV 1., Barcelona European Council. 15–16. 3. 2002.
- Směrnice Rady č. 92/85/ECC, o zavádění opatření pro zlepšení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci těhotných zaměstnankyň a zaměstnankyň krátce po porodu nebo kojících zaměstnankyň. In: *Úřední věstník Evropských společenství*. 28. 11. 1992. L 348/1.
- Směrnice Rady č. 96/34/ES, o rámcové dohodě o rodičovské dovolené uzavřené mezi organizacemi UNICE, CEEP a EKOS. In: *Úřední věstník Evropských společenství*. 19. 6. 1996. L 145/4.
- Směrnice Rady č. 2010/18/EU, kterou se provádí revidovaná rámcová dohoda o rodičovské dovolené uzavřené mezi organizacemi BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP a EKOS a zrušuje se směrnice 96/34/ES. In: *Úřední věstník Evropské unie*. 18. 3. 2010. L 68/13.
- Vyhláška č. 11/1988 Sb., ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 29. 1. 1988. ISSN 0322-8037.
- Work and Families Act, 2006. Chapter 18. [online]. [cit. 2016-06-22]. Dostupné z WWW: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/18/pdfs/ukpga_20060018_en.pdf
- Zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 28. 12. 1960. ISSN 0322-8037.

Zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením. In: *Sbírka zákonů*. 3. 12. 1999. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů*. 24. 9. 2004. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 472/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 20. 12. 2011. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů. In: *Sbírka zákonů*. 23. 9. 2014. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 82/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In: *Sbírka zákonů*. 17. 4. 2015. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 178/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 8. 6. 2016. ISSN 1211-1244.

Závěry Rady 2009/C 119/02, o strategickém rámci evropské spolupráce v oblasti vzdělávání a odborné přípravy („ET 2020“). In: *Úřední věstník Evropské unie*. 12. 5. 2009. C 119/2.

SEZNAM ZDROJŮ DAT

- CENTRUM FOR ECONOMIC STUDIES. 2016. *Leave for the care of a sick child / dependent 2014*. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<https://www.cesifo-group.de/ifoHome/facts/DICE/Social-Policy/Family/Work-Family-Balance/Leave-care-sick-child-dependent/fileBinary/Leave-care-sick-child-dependent.pdf>>
- ČSÚ. 2008. *Dlouhodobý vývoj předškolního vzdělávání v České republice - 1990 – 2007*. [online]. [cit. 2016-06-22]. Dostupné z WWW: <<https://www.czso.cz/csu/czso/dlouhodoby-vyvoj-predskolniho-vzdelavani-v-ceske-republice-n-ek0wwc0y7e>>
- DATABÁZE MŠMT. 2016. Vývojová ročenka školství 2005/06–2015/16. [online]. [cit. 2016-06-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2005-06-2015-16>>
- EUROSTAT DATABASE. 2016. Eurostat (Lucembursko). [online]. [cit. 2016-06-22]. Dostupné z WWW: <<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>>
- EURYDICE. 2014. *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe*. Eurydice and Eurostat Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2014. s. 202. ISBN 978-92-9201-567-1.
- EVIDENCE DĚTSKÝCH SKUPIN MPSV. 2016. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/20302>>
- FLASH EUROBAROMETER 247. 2008. *European Commission: Flash Eurobarometer 247 (Family life and the needs of an ageing population)*. The GALLUP Organisation (Brussels). GESIS Data Archive (Cologne). ZA4883 Data file Version 1.0.0, doi:10.4232/1.4883. [online]. [cit. 2016-06-22]. Dostupné z WWW: <<https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=4883&db=e&doi=10.4232/1.4883>>
- HUMAN FERTILITY DATABASE. 2016. Max Planck Institute for Demographic Research (Germany) and Vienna Institute of Demography (Austria) [online]. [cit. 2016-06-22]. Dostupné z WWW: <www.humanfertility.org>.
- ILO. 2013. *Working Conditions Laws Report 2012: A global review*. International Labour Organization. ISBN 978-92-2-127516-9. [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z WWW: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_235155.pdf>.

KUCHAŘOVÁ, Věra, SVOBODOVÁ, Kamila. 2006. *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. Praha: VÚPSV, 2006. 57 s. ISBN 80-87007-51-4.

OECD FAMILY DATABASE. 2016. Organisation for Economic Co-operation and Development (Francie) [online]. [cit. 2016-06-22]. Dostupné z WWW: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>.

OECD. 2015a. *Starting Strong IV: Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD Publishing. 2015. s. 244, ISBN 9789264246102.

ÚZIS. 2016. *Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení pro děti z let 2003-2012*. Ústav zdravotnických informací a statistiky. [online]. [cit. 2016-06-22]. Dostupné z WWW:

<http://www.uzis.cz/search/node/%C4%8Cinnost%20kojeneck%C3%BDch%20%C3%BAstav%C5%AF%20a%20d%C4%9Btsk%C3%BDch%20domov%C5%AF%20pro%20d%C4%9Bti%20do%20t%C5%99%C3%AD%20let%20a%20dal%C5%A1%C3%ADch%20za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20pro%20d%C4%9Bti>.

PŘÍLOHA A

Obrázek A1: Schéma vzdělávací soustavy České republiky

Obrázek A2: Změny mezi klasifikacemi ISCED 1997 a ISCED 2011

Obrázek A3: Podíl částečných úvazků k úplným úvazkům žen ve věku 15–64 let, vybrané státy, 1998–2015, v %

Tabulka A1: Podíl respondentů Eurobarometru podle pohlaví, vybrané státy, 2008, v %

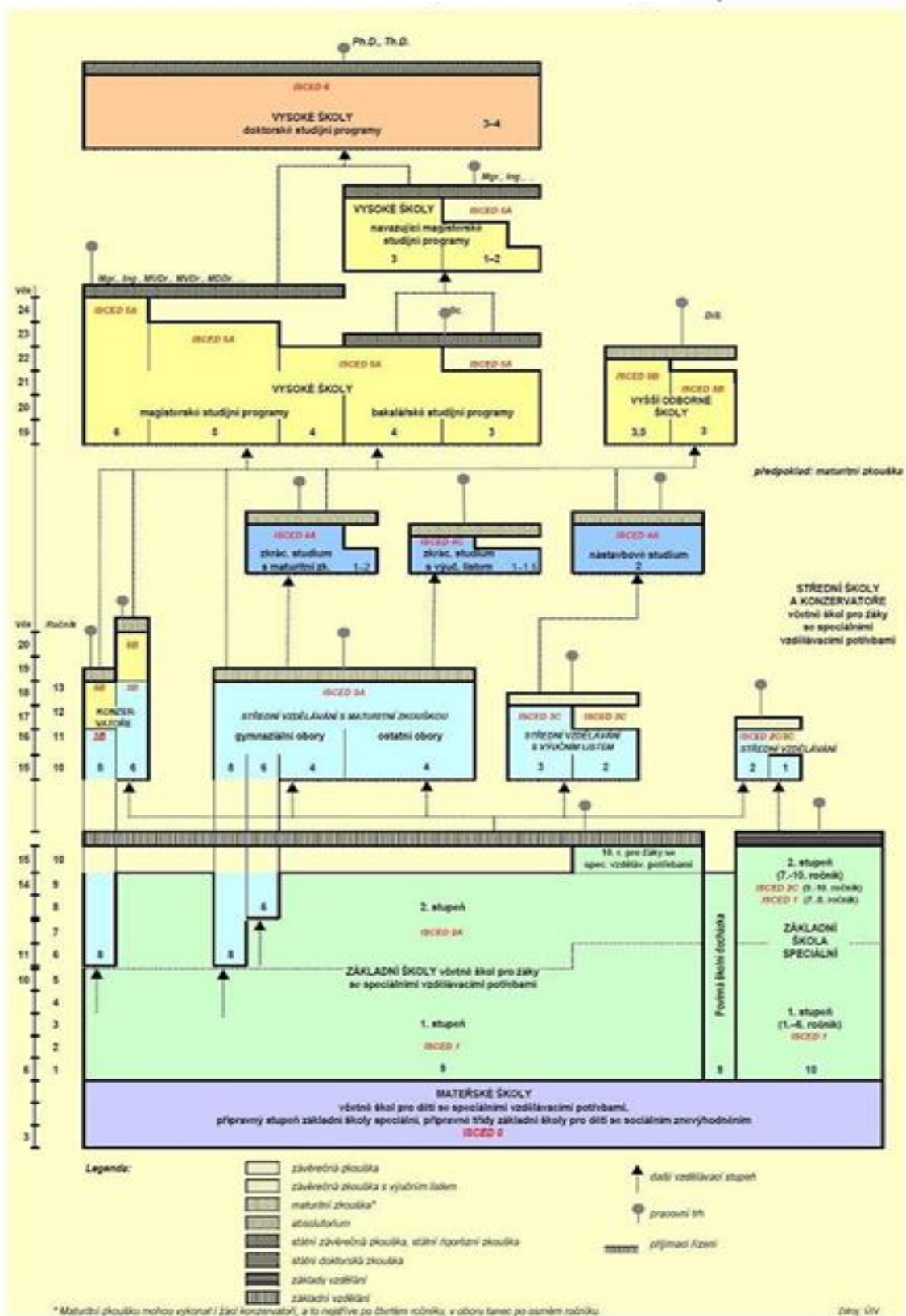
Tabulka A2: Podíl respondentů Eurobarometru podle věku, vybrané státy, 2008, v %

Tabulka A3: Chí kvadrát test a koeficient kontingence mezi jednotlivými zeměmi v daných otázkách

Obrázek A4: Schéma předškolní péče o děti ve vybraných zemích (kromě VB), 2014/15

Obrázek A5: Schéma předškolní péče o děti ve Velké Británii, 2014/15

Obrázek A1: Schéma vzdělávací soustavy České republiky

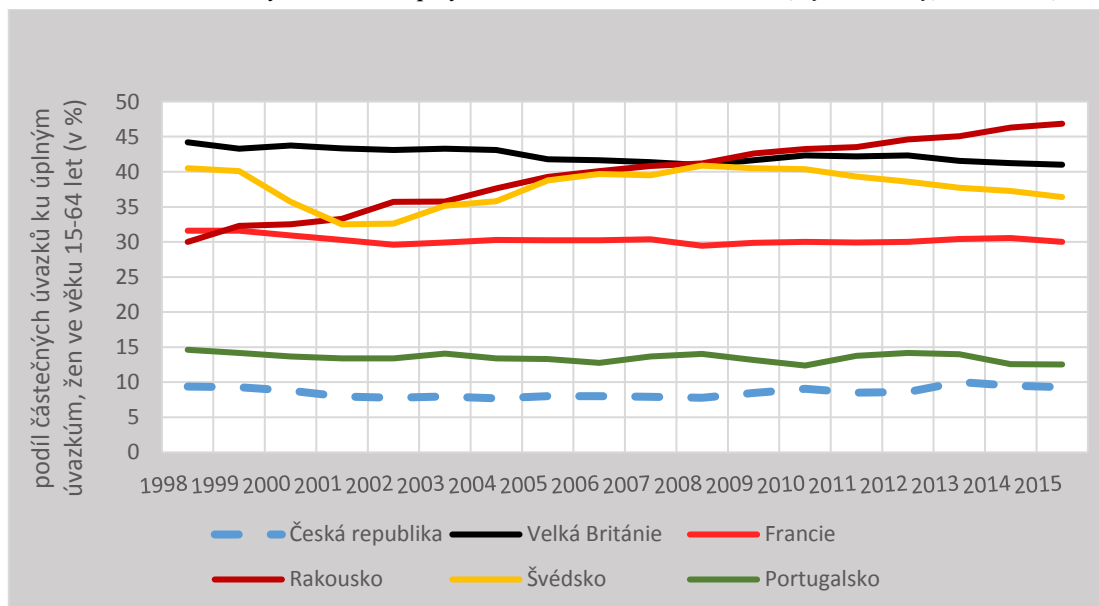
Zdroj: MŠMT, dostupné z <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/vzdelavaci-soustava>>

Obrázek A2: Změny mezi klasifikacemi ISCED 1997 a ISCED 2011

ISCED 2011	ISCED 1997
ISCED 01	-
ISCED 02	ISCED 0
ISCED level 1	ISCED level 1
ISCED level 2	ISCED level 2
ISCED level 3*	ISCED level 3
ISCED level 4*	ISCED level 4
ISCED level 5	ISCED level 5
ISCED level 6	
ISCED level 7	
ISCED level 8	ISCED level 6
* Content of category has been modified slightly.	

Zdroj: UNESCO (2012), dostupné z < <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>>

Obrázek A3: Podíl částečných úvazků k úplným úvazkům žen ve věku 15–64 let, vybrané státy, 1998–2015, v %

Zdroj: Eurostat database (2016)

Tabulka A1: Podíl respondentů Eurobarometru podle pohlaví, vybrané státy, 2008, v %

	Česká republika	Francie	Rakousko	Portugalsko	Švédsko	Velká Británie
Muži	48,3	47,6	47,8	47,7	49,2	48,4
Ženy	51,7	52,4	52,2	52,3	50,8	51,6

Zdroj: Flash Eurobarometer 247 (2008)

Tabulka A2: Podíl respondentů Eurobarometru podle věku, vybrané státy, 2008, v %

	Česká republika	Francie	Rakousko	Portugalsko	Švédsko	Velká Británie
15-24	18	9,8	13,7	17,2	15,6	16
25-39	31,8	31,8	24,5	27,1	23,3	22,5
40-54	22,8	28,3	29,3	23,8	22,6	29
55+	27,4	30,1	32,4	31,9	38,5	32,5
Neuvedeno	0,9	0,2	0,2	0,6	0	0,9

Zdroj: Flash Eurobarometer 247 (2008)

Tabulka A3: Chí kvadrát test a koeficient kontingence mezi jednotlivými zeměmi v daných otázkách

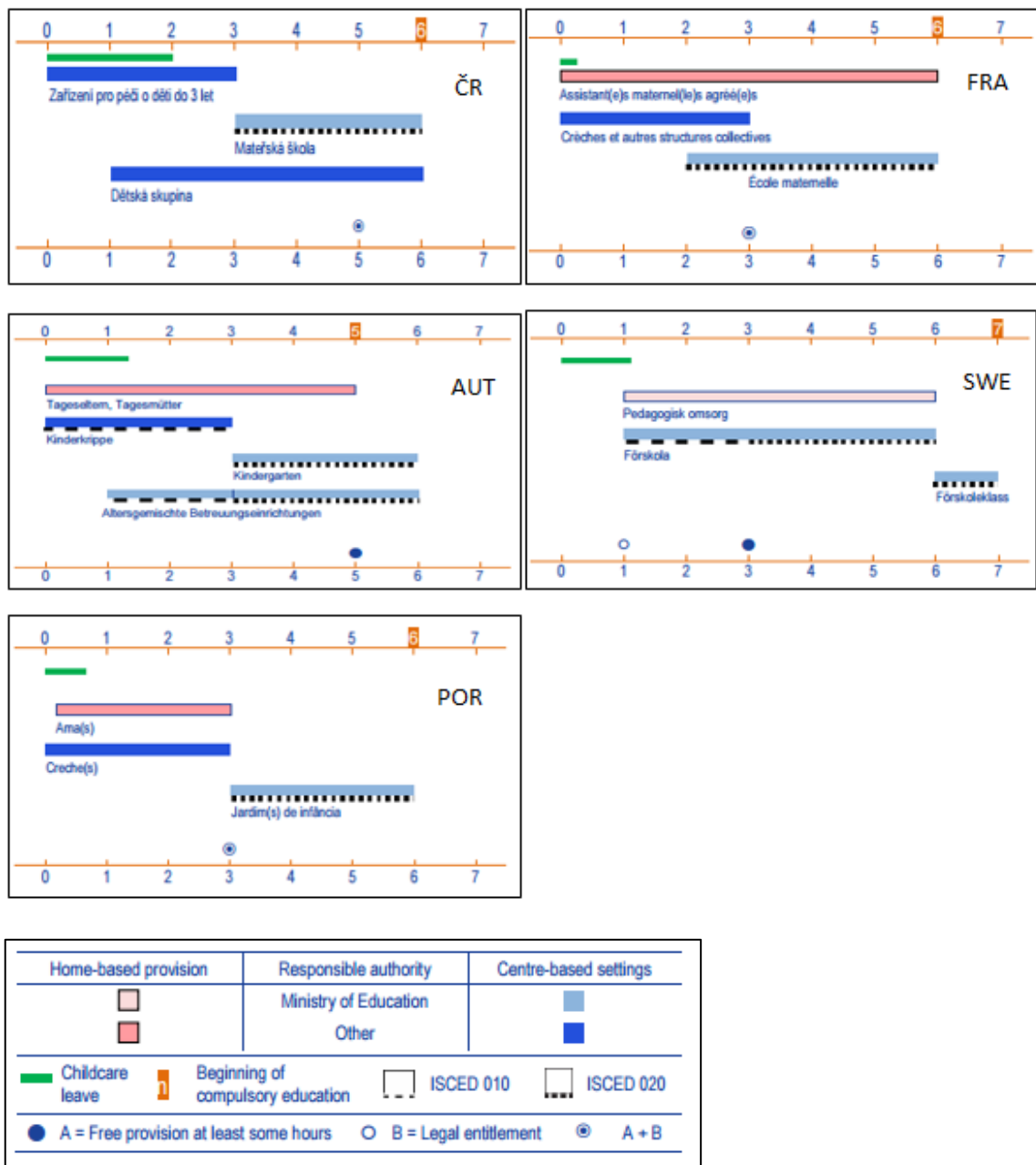
	Veřejné nebo soukromé jesle a mateřské školy	Chůva v domácnosti (au-pair)	Certifikované hlídání dětí v privátní domácnosti	Jiné
Chí-kvadrát	261	430	451,392	64,017
p-hodnota	0	0	0	0
Koeficient kontingence	0,2 (*)	0,258 (*)	0,264 (*)	0,103 (*)
	Péče o děti matkou	Péče o děti otcem	Péče o děti prarodiči či jinými příbuznými	
Chí-kvadrát	347,4	120,706	315,842	
p-hodnota	0	0	0	
Koeficient kontingence	0,234 (*)	0,14 (*)	0,223 (*)	

Pozn.: Počet případů 6017

(*): statisticky signifikantní na 99 % hladině spolehlivosti

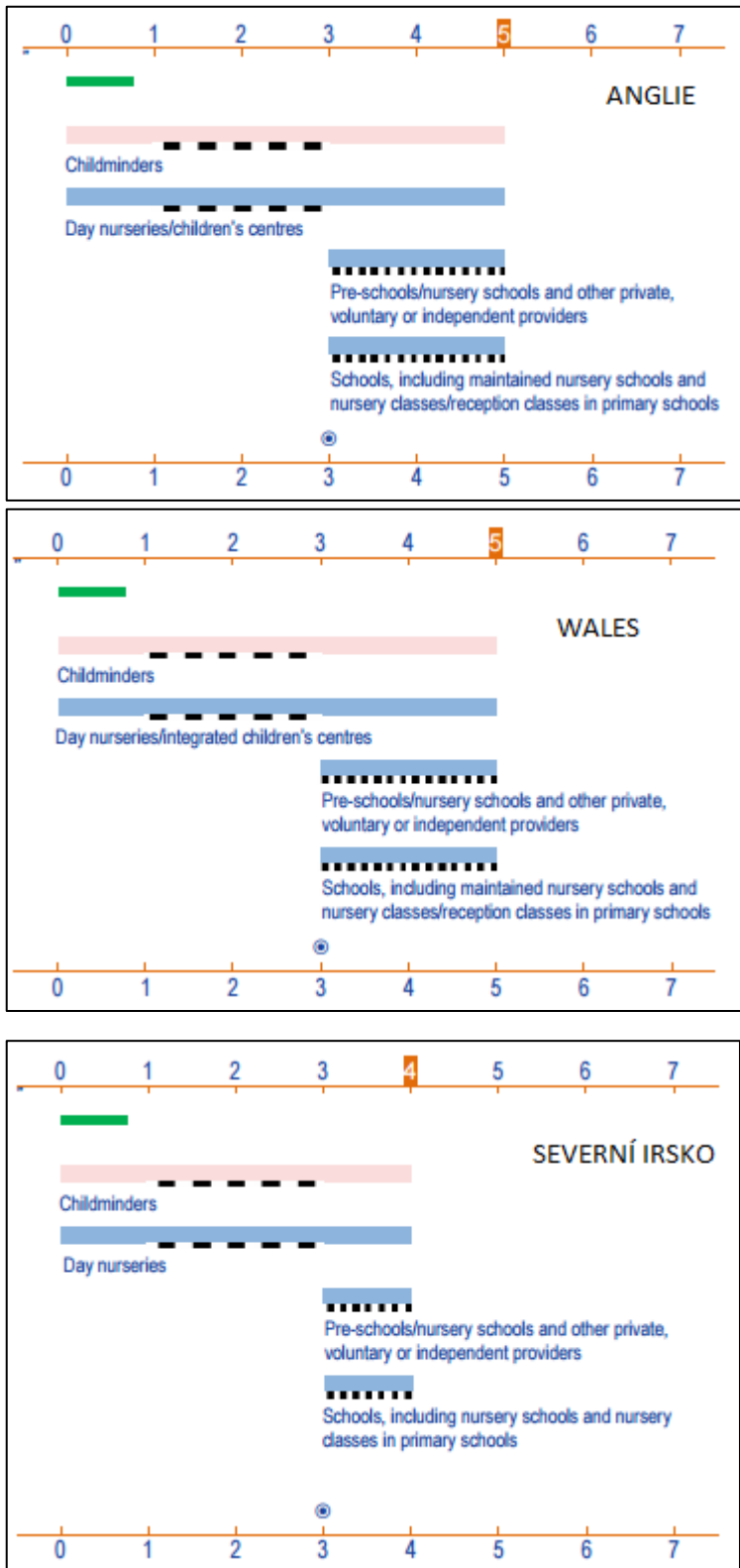
Zdroj: Flash Eurobarometer 247 (2008), vlastní výpočty

Obrázek A4: Schéma předškolní péče o děti ve vybraných zemích (kromě VB), 2014/15

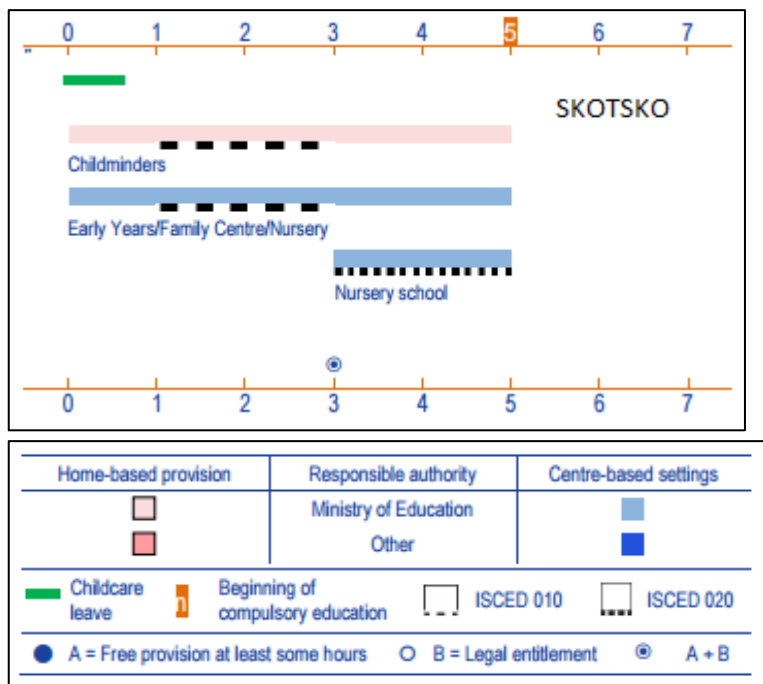
Zdroj: Eurydice (2015)

Obrázek A5: Schéma předškolní péče o děti ve Velké Británii, 2014/15

Zdroj: Eurydice (2015)

Obrázek A5: Schéma předškolní péče o děti ve Velké Británii, 2014/15 (pokračování)

Zdroj: Eurydice (2015)

PŘÍLOHA B

Obrázek B1: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Česká republika, 2011

Obrázek B2: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Švédsko, 2011

Obrázek B3: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Francie, 2011

Obrázek B4: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Portugalsko, 2011

Obrázek B5: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Rakousko, 2011

Obrázek B6: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Velká Británie, 2011

Obrázek B7: Index ekonomické závislosti, vybrané státy, 1998-2014, v %

Obrázek B8: Index maskulinity, vybrané státy, 1998-2014, v %

Obrázek B9: Průměrný věk matky při narození dítěte a průměrný věk při narození prvního dítěte (1), vybrané státy, 1998-2014

Obrázek B10: Míry plodnosti podle věkových skupin žen, vybrané státy, 1998-2014

Obrázek B11: Míry plodnosti v manželství, vybrané státy, 1998-2014

Obrázek B12 Míry plodnosti mimo manželství, vybrané státy, 1998-2014

Obrázek B13: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi Francií a Českou republikou v roce 2011

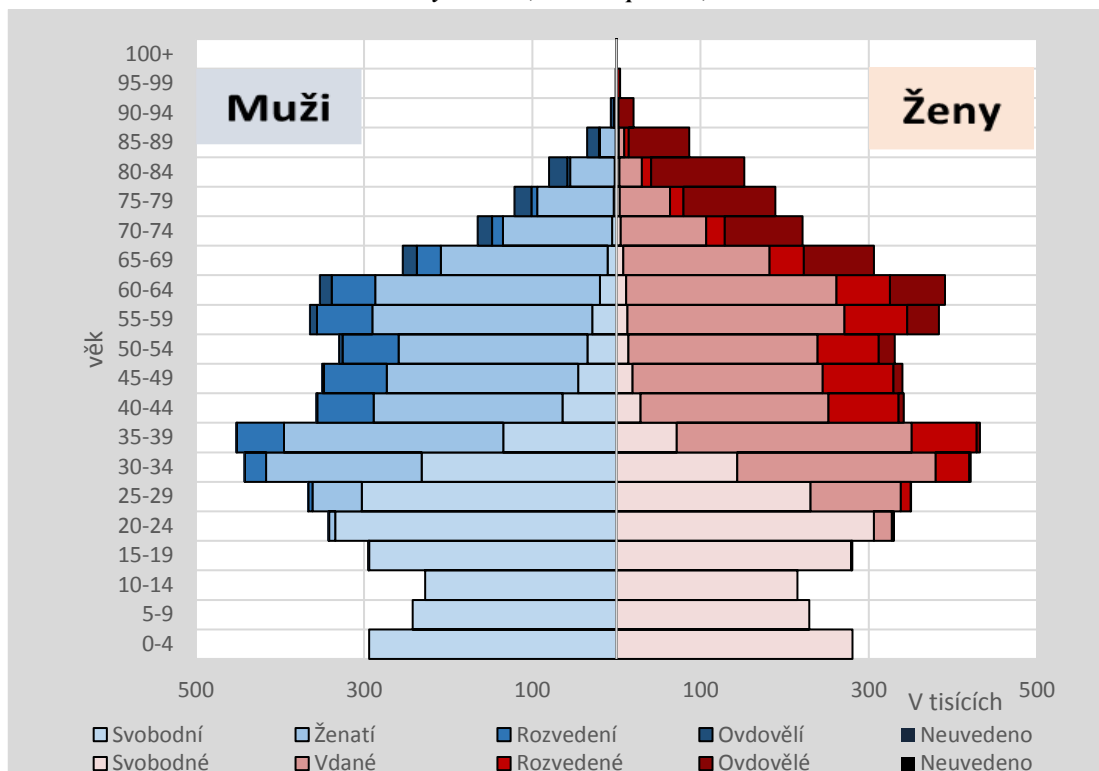
Obrázek B14: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi Švédskem a Českou republikou v roce 2011

Obrázek B15: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi Velkou Británií a Českou republikou v roce 2011

Obrázek B16: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi Rakouskem a Českou republikou v roce 2011

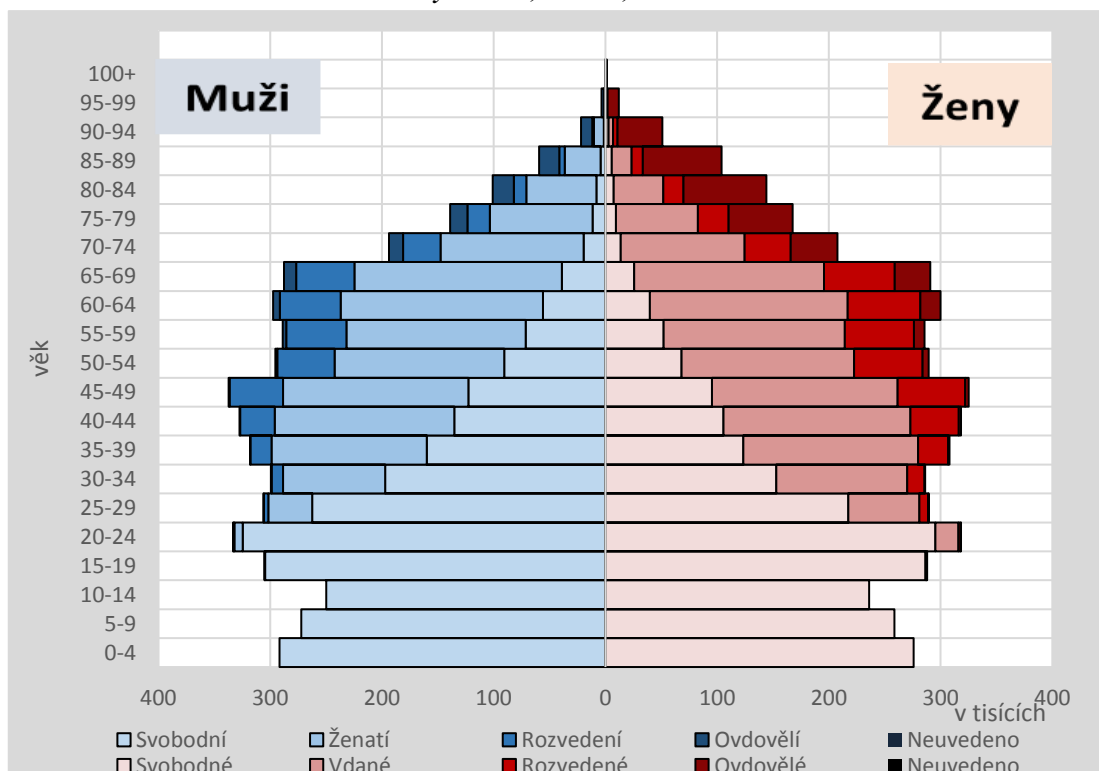
Obrázek B17: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi Portugalskem a Českou republikou v roce 2011

Obrázek B1: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Česká republika, 2011

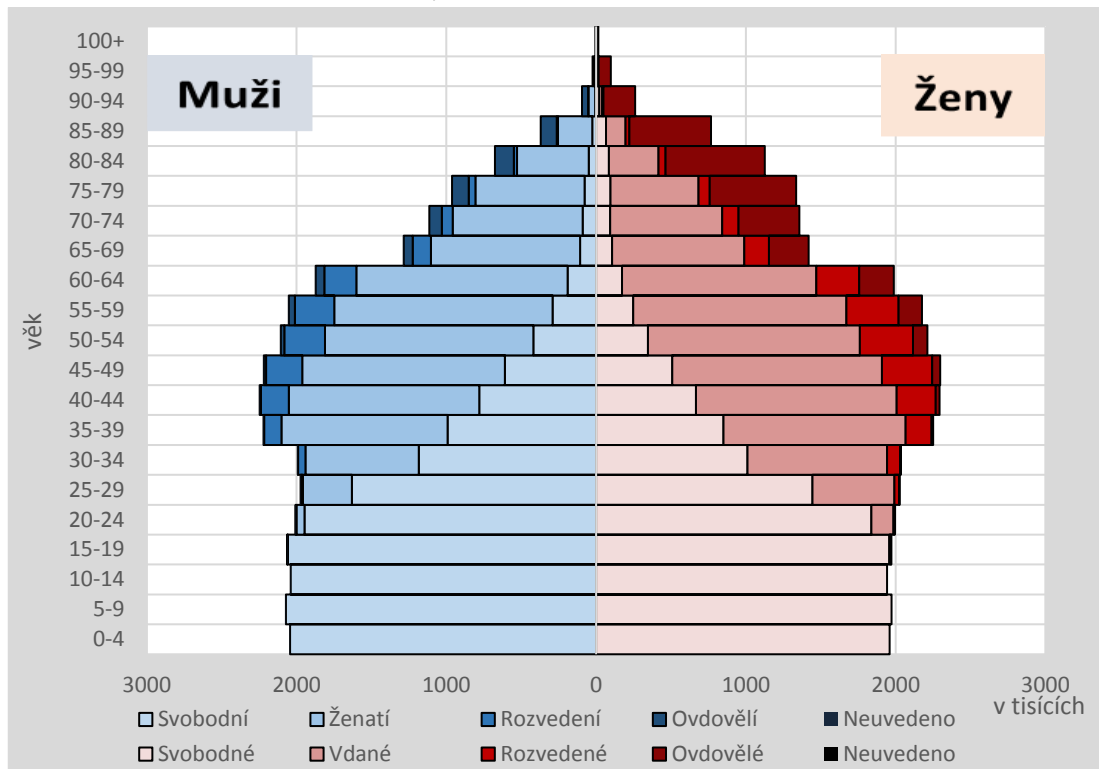
Zdroj: Eurostat Database (2016)

Obrázek B2: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Švédsko, 2011

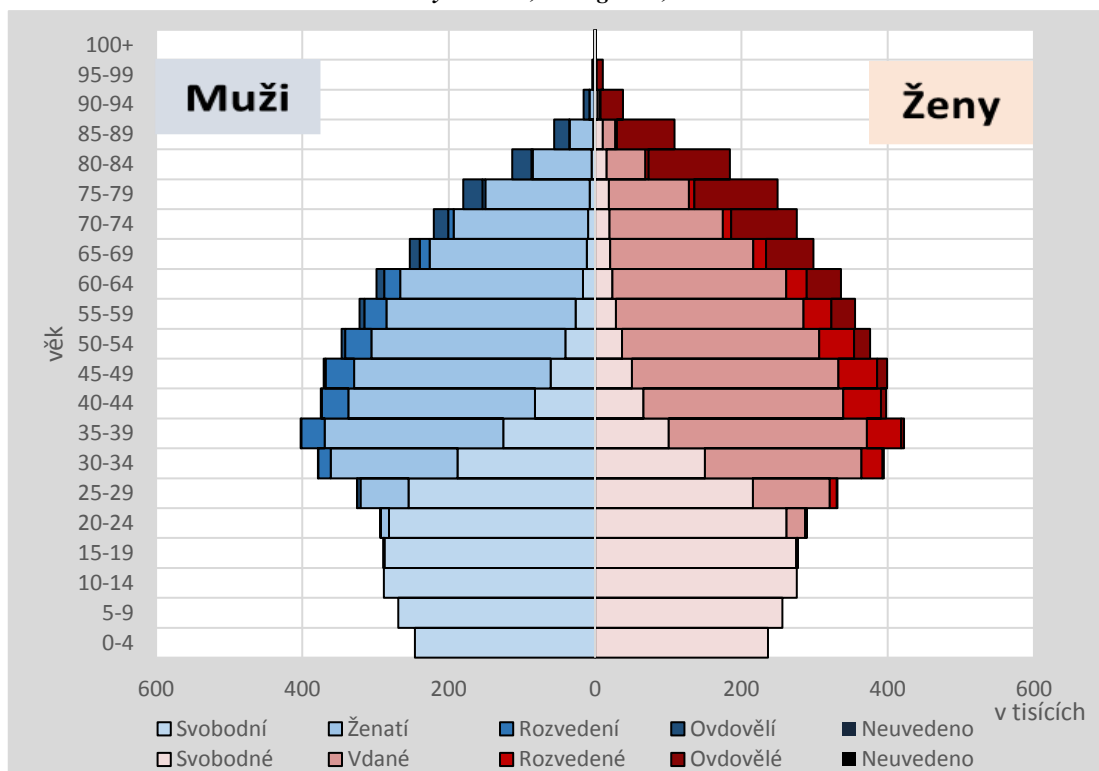
Zdroj: Eurostat Database (2016)

Obrázek B3: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Francie, 2011

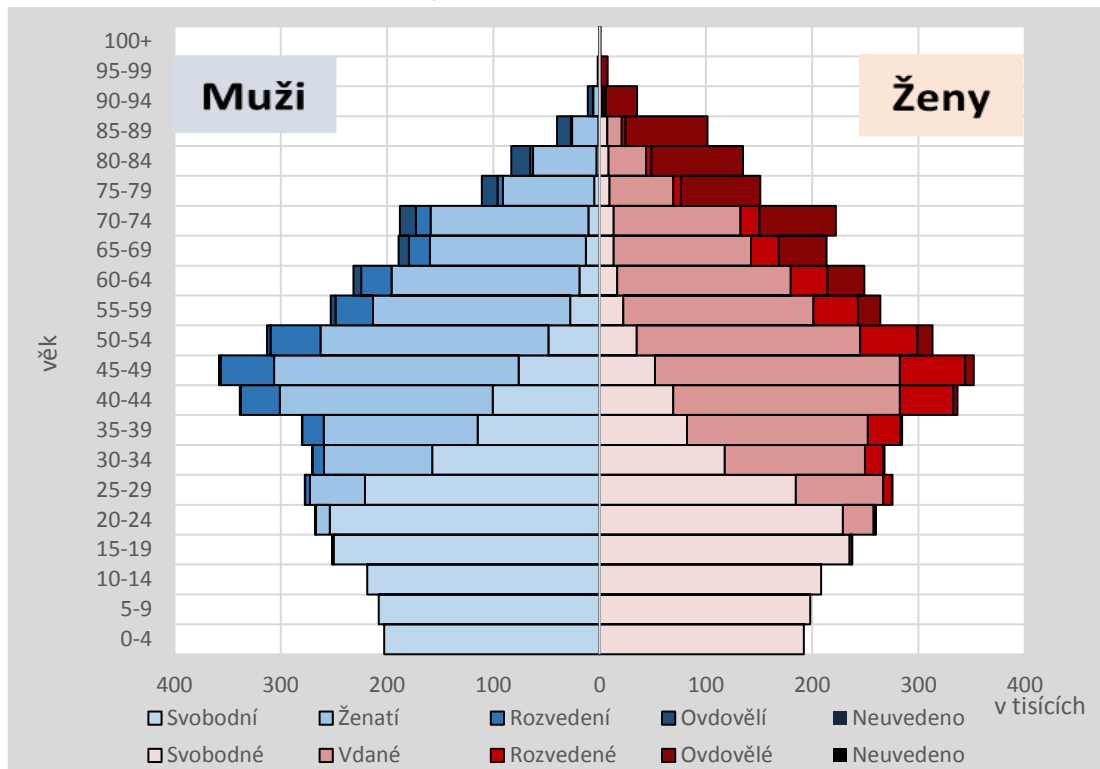
Zdroj: Eurostat Database (2016)

Obrázek B4: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Portugalsko, 2011

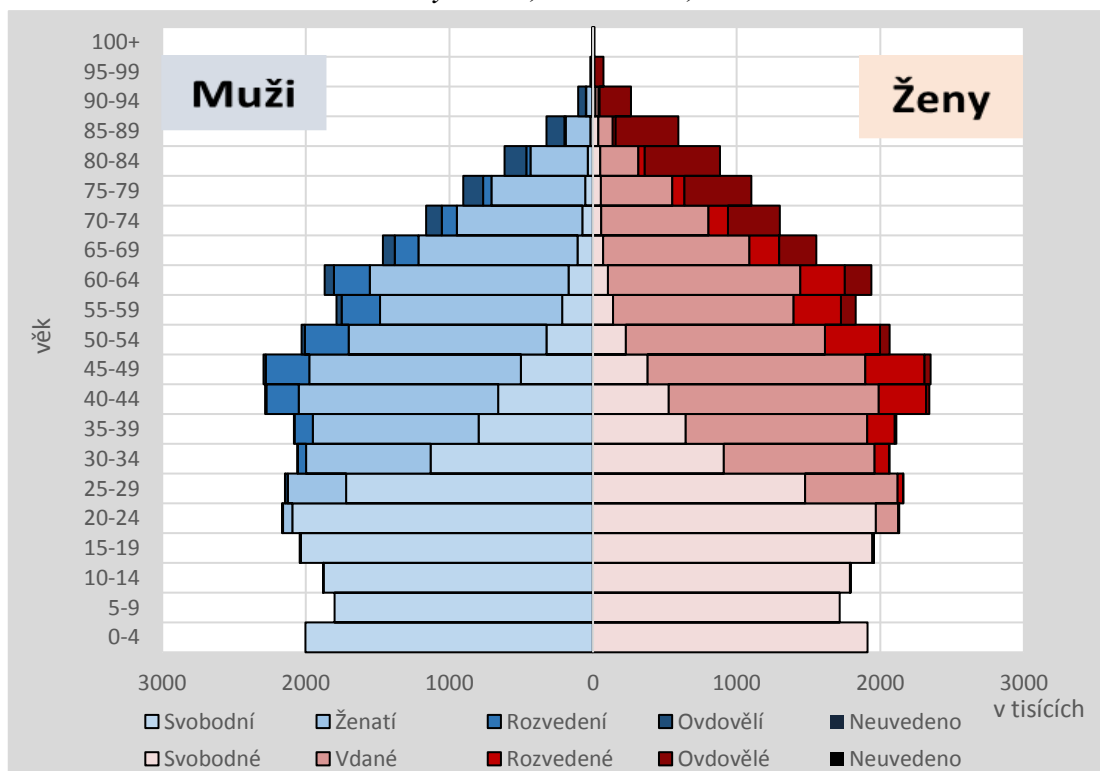
Zdroj: Eurostat Database (2016)

Obrázek B5: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Rakousko, 2011

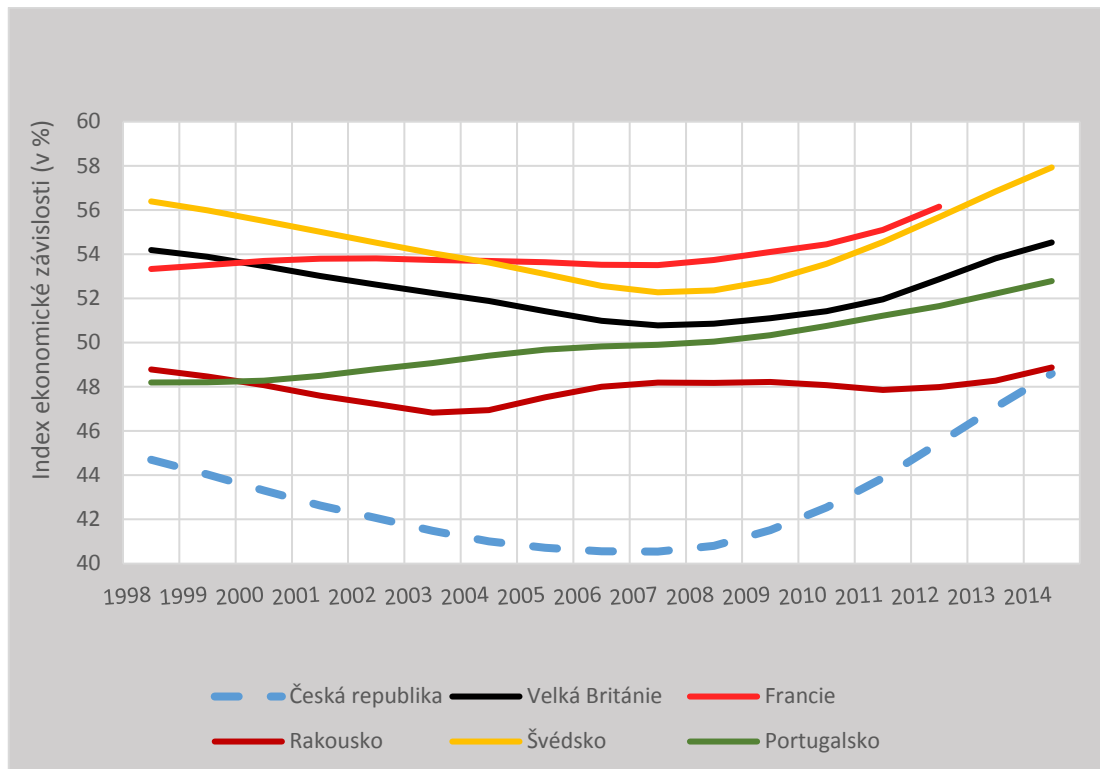
Zdroj: Eurostat Database (2016)

Obrázek B6: Pohlavně věková struktura obyvatelstva, Velká Británie, 2011

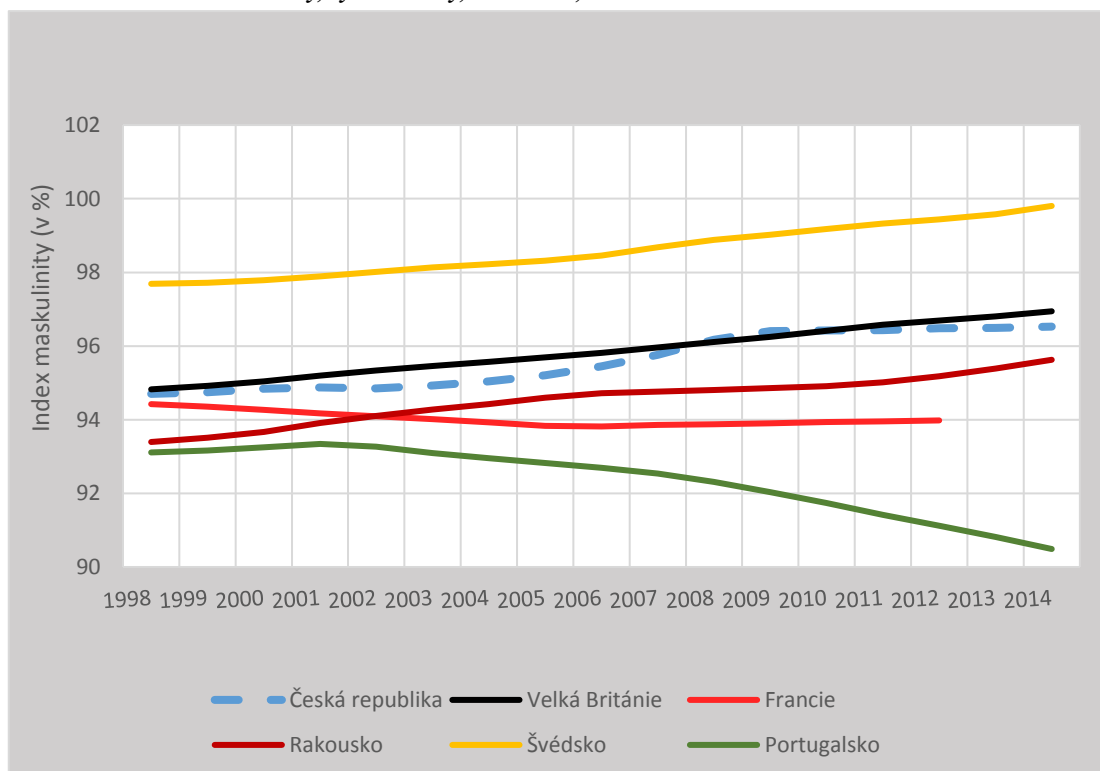
Zdroj: Eurostat Database (2016)

Obrázek B7: Index ekonomické závislosti, vybrané státy, 1998-2014, v %

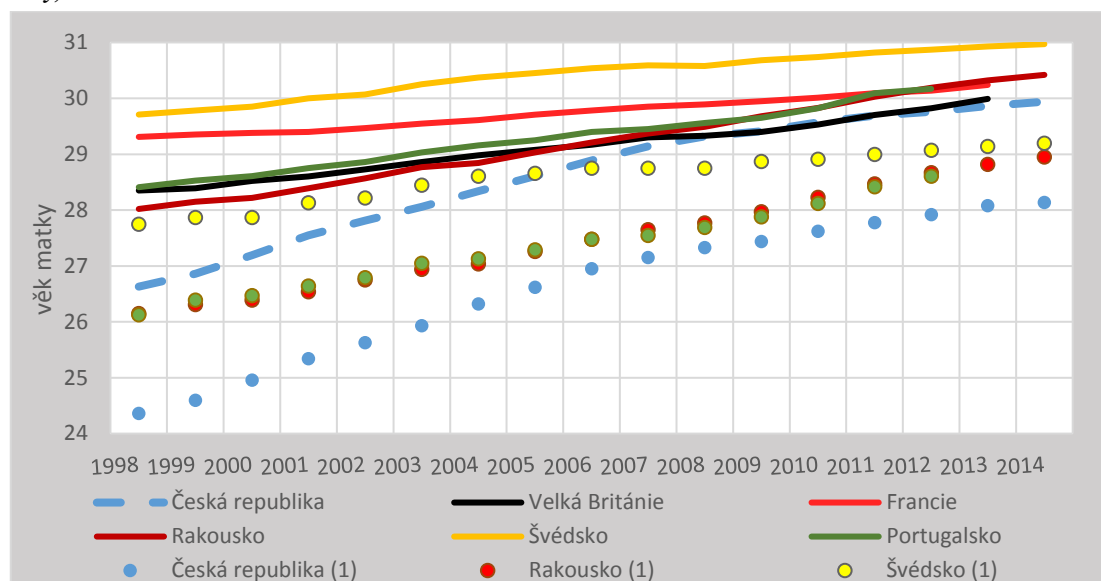
Zdroj: Eurostat Database (2016)

Obrázek B8: Index maskulinity, vybrané státy, 1998-2014, v %

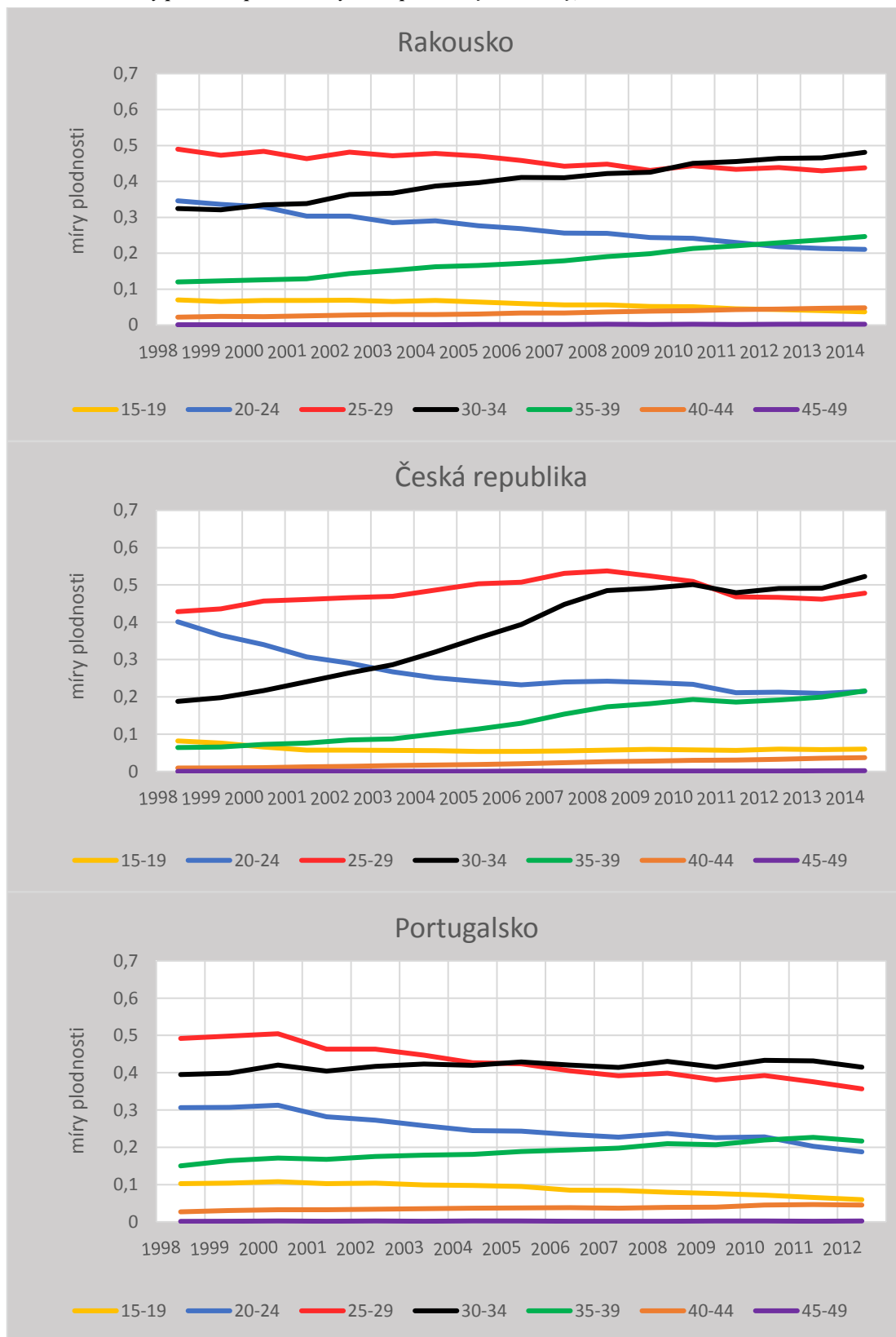
Zdroj: Eurostat Database (2016)

Obrázek B9: Průměrný věk matky při narození dítěte a průměrný věk při narození prvního dítěte (1), vybrané státy, 1998-2014

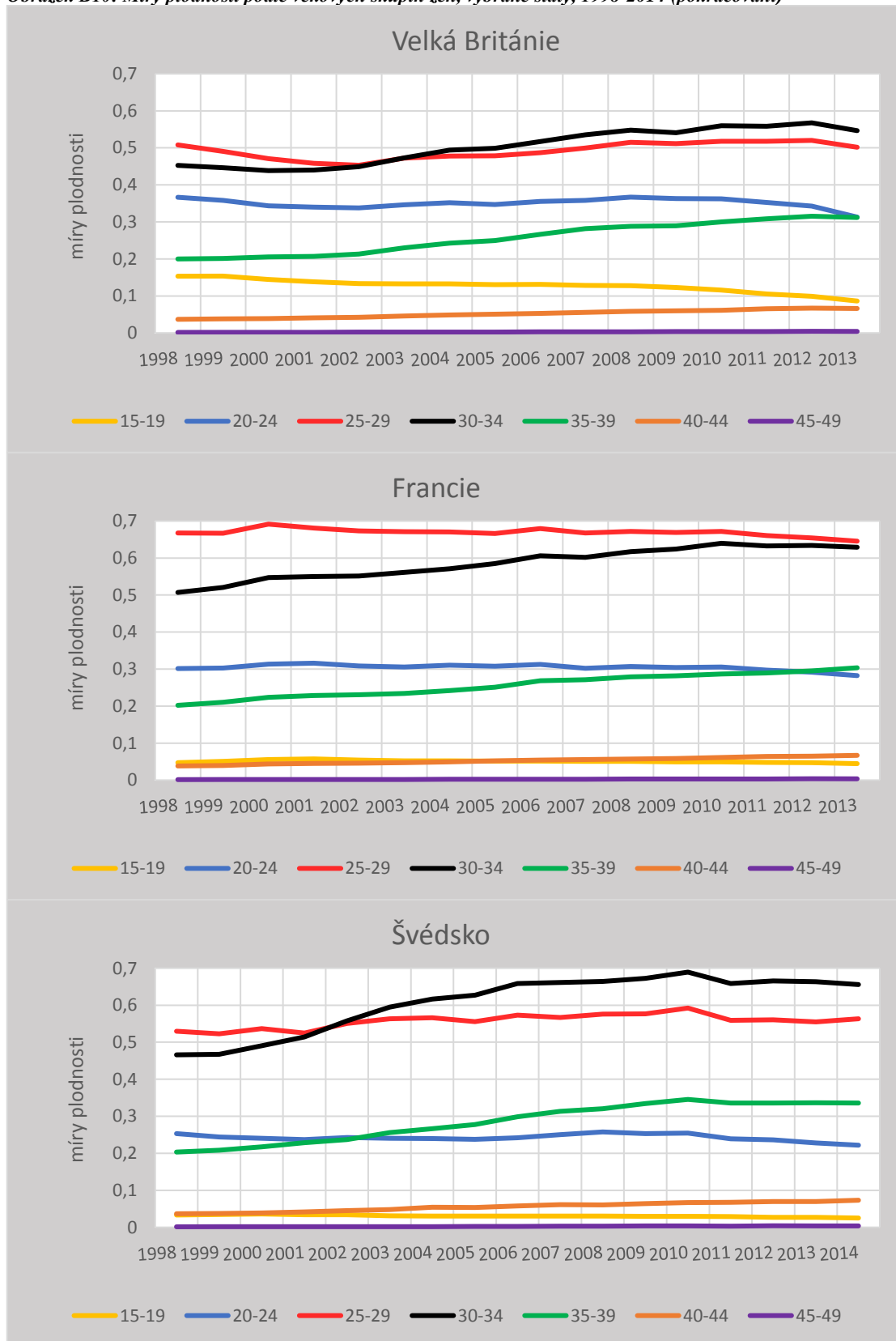
Zdroj: Human Fertility Database (2016)

Obrázek B10: Míry plodnosti podle věkových skupin žen, vybrané státy, 1998-2014

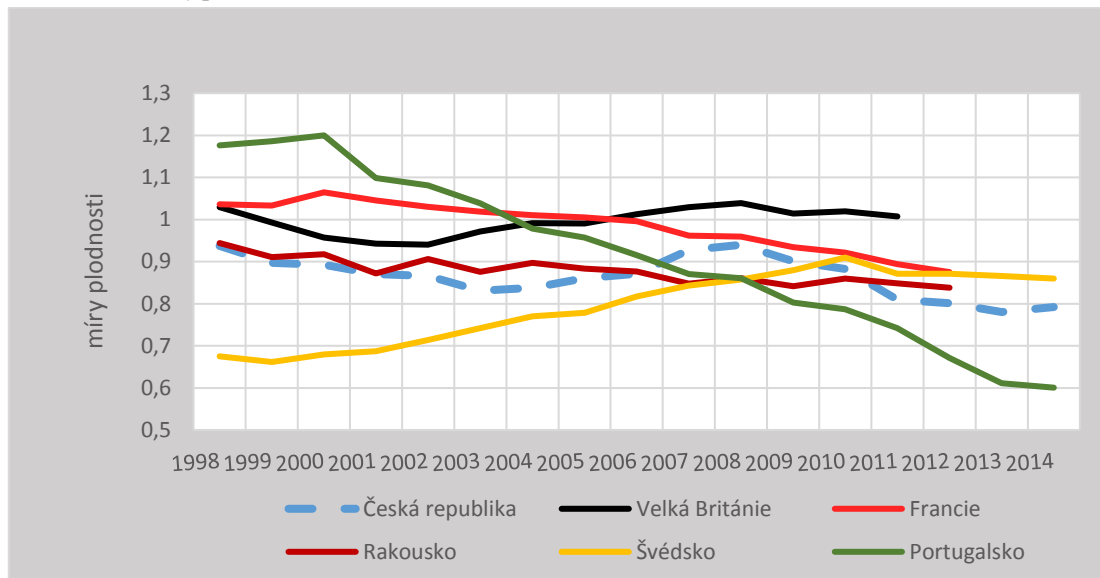
Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Obrázek B10: Míry plodnosti podle věkových skupin žen, vybrané státy, 1998-2014 (pokračování)

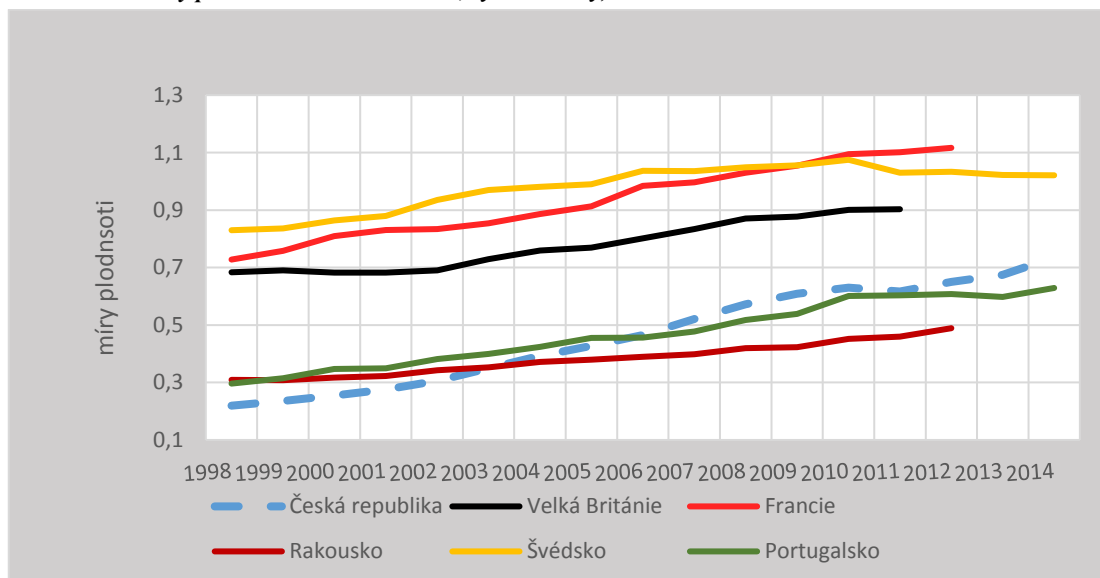
Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Obrázek B11: Míry plodnosti v manželství, vybrané státy, 1998-2014

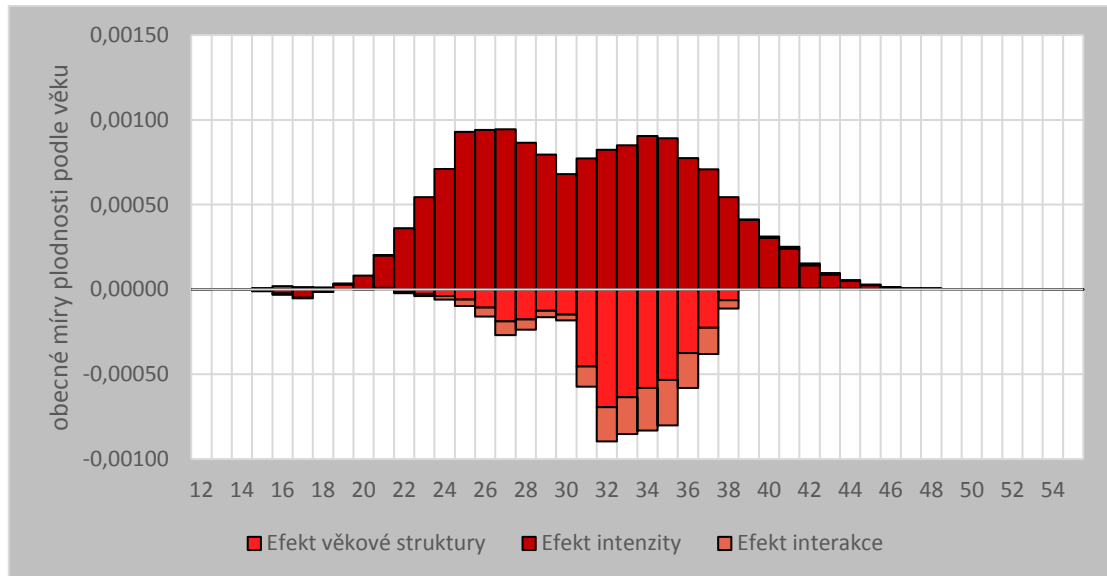
Zdroj: Eurostat Database (2016), vlastní výpočty

Obrázek B12 Míry plodnosti mimo manželství, vybrané státy, 1998-2014

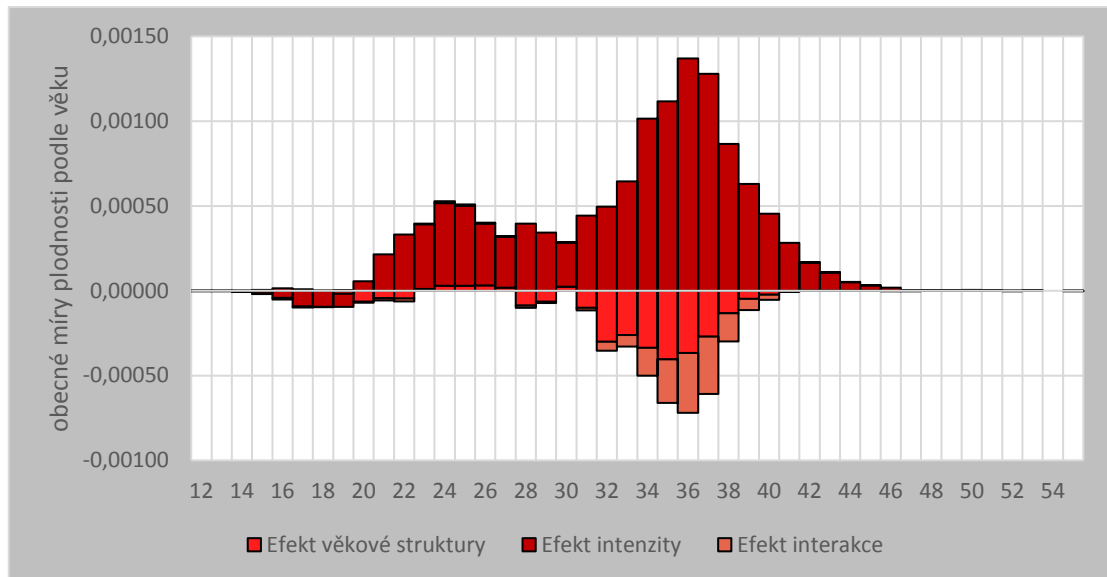
Zdroj: Eurostat Database (2016), vlastní výpočty

Obrázek B13: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi Francií a Českou republikou v roce 2011

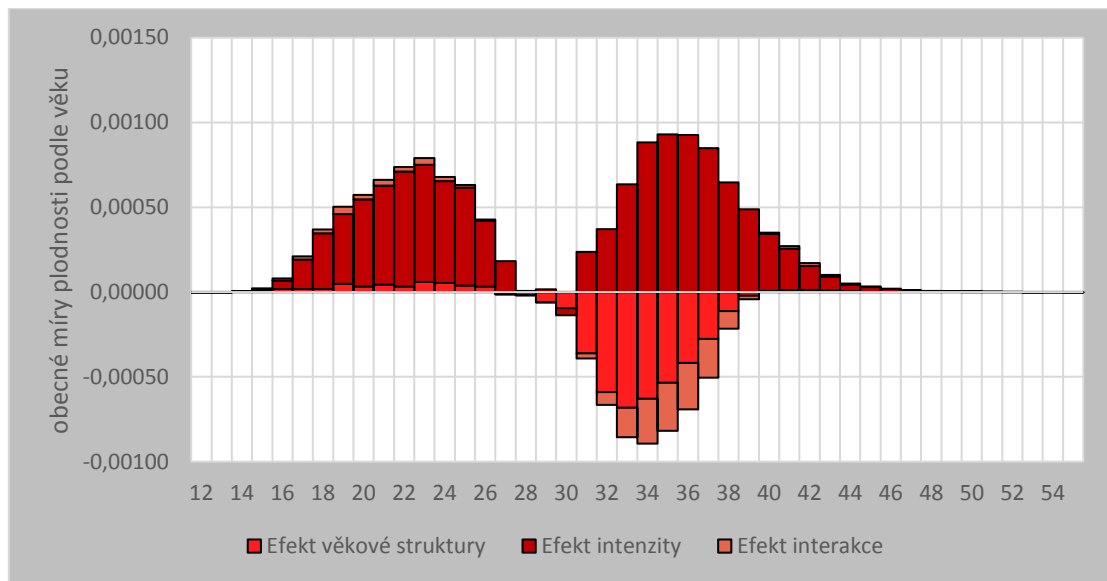
Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Obrázek B14: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi Švédskem a Českou republikou v roce 2011

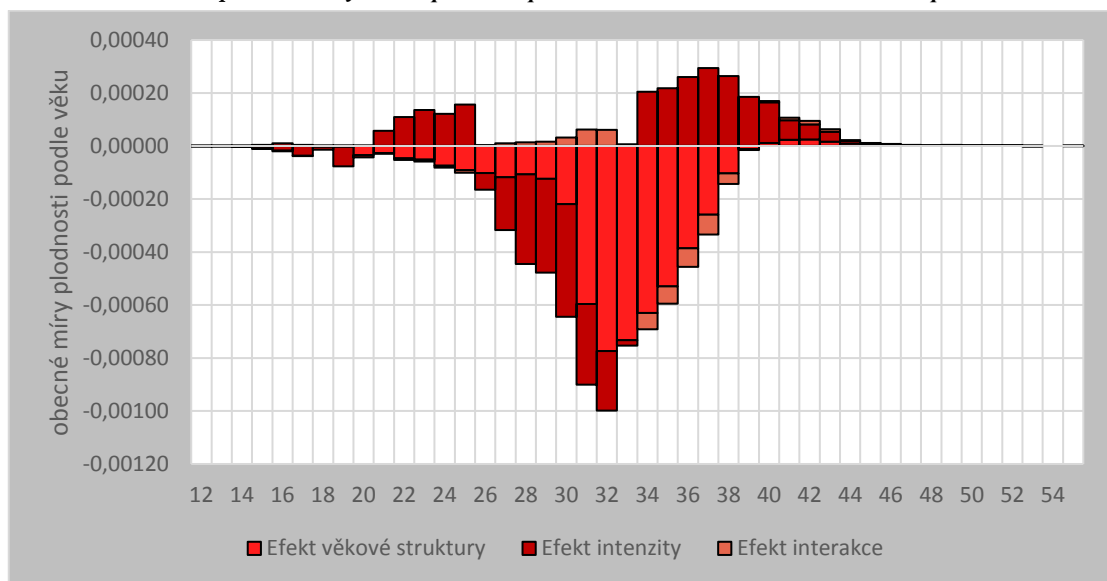
Zdro: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Obrázek B15: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi Velkou Británií a Českou republikou v roce 2011

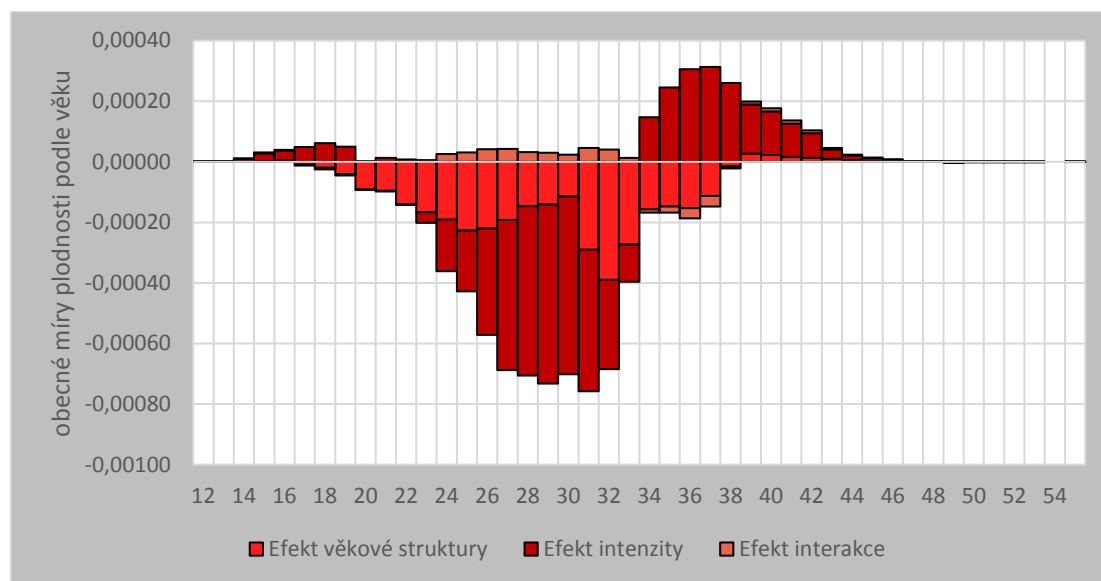
Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Obrázek B16: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi Rakouskem a Českou republikou v roce 2011

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty

Obrázek B17: Dekompozice obecných měr plodnosti podle věku mezi Portugalskem a Českou republikou v roce 2011

Zdroj: Human Fertility Database (2016), vlastní výpočty